

**ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI**

**FAKULTA PEDAGOGICKÁ**

Katedra českého jazyka a literatury

**Sociolekt v současném lékařském prostředí**

Diplomová práce

**Bc. Marcela Havlíčková**

Učitelství pro střední školy, obor AJ-ČJ

Vedoucí práce: PaedDr. Helena Chýlová, PhD.

**Plzeň 2014**

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

Plzeň, 15.4.2014

.....

vlastnoruční podpis

Na tomto místě bych chtěla poděkovat vedoucí diplomové práce PaedDr. Heleně Chýlové, Ph.D. za odborné vedení a ochotu, kterou mi během zpracovávání diplomové práce věnovala. Mé poděkování patří rovněž všem respondentům, kteří se podíleli na dotazníkovém šetření.

# OBSAH

<b>1. Úvod</b> .....	<b>7</b>
<b>2. Cíl výzkumu, metody práce a pracovní hypotézy</b> .....	<b>9</b>
2.1 Cíl diplomové práce .....	9
2.2 Metody využití v rámci teoretické i analytické části práce .....	9
2.3 Pracovní hypotézy .....	10
<b>TEORETICKÁ ČÁST</b>	
<b>3. Stratifikace národního jazyka a postavení slangu v jeho rámci</b> .....	<b>12</b>
3.1 Spisovný jazyk .....	12
3.2 Nespisovné útvary národního jazyka .....	13
3.3 Poloútvary národního jazyka .....	14
<b>4. Teoretické zakotvení sociolektů a přístupů k jejich zkoumání</b> .....	<b>15</b>
4.1 Historie zkoumání sociolektů v kontextu české lingvistiky .....	16
4.2 Výklad termínu slang a změny v chápání tohoto pojmu v historii .....	18
4.3 Metodologie výzkumu slangu .....	21
4.4 Sociologické aspekty skupinové mluvy .....	26
4.5 Etické hledisko výzkumu sociolektů .....	27
<b>5. Funkční a stylová diferenciac slangu</b> .....	<b>28</b>
<b>6. Vymezení expresivity se zřetelem na její uplatnění v rámci sociolektů</b> .....	<b>32</b>
6.1 Vymezení pojmu expresivita .....	32
6.2 Expresivita z hlediska slovo tvorby .....	35
6.3 Expresivita v sociolektu .....	37
<b>7. Tvoření slangových názvů</b> .....	<b>38</b>
7.1 Obecné aspekty tvoření .....	38
7.2 Motivace vzniku slangových pojmenování .....	39
7.3 Transformační postupy tvoření nových pojmenování ve slangu .....	40
7.3.1 Odvozování (derivate) .....	41
7.3.2 Zkracování (abreviace) .....	42
7.3.3 Překrucování .....	42
7.3.4 Skládání (kompozice) .....	42

7.3.5 Univerbizace.....	43
7.4 Transpoziční tvoření slangových názvů.....	43
7.4.1 Metaforické přenášení .....	43
7.4.2 Metonymické přenášení .....	44
7.4.3 Víceslovná pojmenování ve slangu (frazologismy) .....	44
7.4.4 Přejímání z cizích jazyků .....	44
7.4.5 Okazionalismy.....	45
7.5 Shrnutí.....	45
<b>8. Specifika lékařského sociolektu a charakteristika jeho uživatelů .....</b>	<b>45</b>
<b>PRAKTICKÁ ČÁST</b>	
<b>9. Třídění sociolektismů podle sémantického hlediska .....</b>	<b>48</b>
9.1 Pracovní pomůcky a nástroje .....	48
9.2 Názvy osob .....	49
9.3 Názvy zdravotnických oborů a zařízení.....	49
9.4 Názvy nemocí a chorobných stavů .....	50
9.5 Názvy léků a chemikálií .....	50
9.6 Názvy vyšetření a úkonů.....	50
9.7 Názvy pro orgány a části lidského těla .....	51
9.8 Názvy pro stavy pacientů.....	51
9.9 Výrazy, které nelze jednoznačně zařadit .....	51
<b>10. Jazyková charakteristika sebraných sociolektismů .....</b>	<b>51</b>
10.1 Třídění sociolektismů z hlediska slovnědruhové příslušnosti .....	51
10.1.1 Substantiva .....	52
10.1.2 Adjektiva .....	52
10.1.3 Verba .....	52
10.2 Třídění sociolektismů z hlediska způsobů jejich tvoření.....	53
10.2.1 Postupy transformační.....	53
10.2.2 Postupy transpoziční .....	54
<b>11. Synonymie v lékařském sociolektu .....</b>	<b>55</b>
<b>12. Míra expresivity v lékařském sociolektu .....</b>	<b>56</b>

<b>13. Slovník zdravotnického slangu.....</b>	<b>56</b>
13.1 Popis stavby hesla.....	56
13.2 SLOVNÍK.....	58
<b>14. Proces deslangizace v lékařském sociolektu.....</b>	<b>93</b>
14.1 Pronikání sociolektismů do jiných útvarů národního jazyka.....	93
14.2 Slovník deslangizovaných sociolektismů .....	93
<b>15. Závěr .....</b>	<b>97</b>
<b>16. Seznam použitých zdrojů.....</b>	<b>100</b>
<b>17. Resumé.....</b>	<b>103</b>
<b>18. Seznam příloh .....</b>	<b>104</b>

# 1. Úvod

Medicína a nejrůznější lékařská odvětví provázejí lidstvo od nepaměti. Nedílnou součástí lidského života je péče o zdraví, s lékařským prostředím se proto pravidelně setkáváme po celý život. Tento fakt není jediným důvodem, který mě vedl k volbě tématu, jež se zabývá sociolektem v medicínském prostředí. Tematicke slangu ve zdravotnictví jsem se věnovala již v rámci své bakalářské práce, měla jsem tedy možnost intenzivně a do hloubky prozkoumat tuto vrstvu národního jazyka z několika hledisek.

Důležitou roli v mém rozhodování sehrál i fakt, že prostředí zdravotnictví je mi velice blízké, protože jsem měla možnost brigádně v tomto odvětví pracovat a alespoň částečně tak proniknout do tajů a specifik lékařské mluvy. Práce ve zdravotnictví mě vybavila do života cennou zkušeností a z hlediska výzkumu i důležitými kontakty, díky nimž jsem měla dobrou výchozí pozici pro sběr jazykového materiálu k jeho další analýze.

Tato diplomová práce si klade za cíl především nasbírat co nejširší jazykový vzorek, který bude následně analyzován podle předem zvolených kritérií. Práce se zaměřuje na fenomén expresivity ve slangu zdravotnických pracovníků a stěžejním výstupem práce bude detailně zmapovat specifika mluvy v lékařském prostředí, popsat vliv expresivity na podobu tohoto slangu a zaznamenat základní vývojové tendence v rámci zkoumaného sociolektu. Hledisko expresivity se obzvláště v tomto oboru lidské činnosti jeví jako velice zajímavé, protože tato profese klade vysoké nároky na psychickou kondici člověka a zdravotníci se dennodenně potýkají se závažnými problémy, na které musí pohotově reagovat. Základním požadavkem pro komunikaci lékařů a zdravotníků je tedy úspornost ve vyjadřování a vzhledem k charakteristice tohoto odvětví se můžeme domnívat, že významné místo v rámci medicínského slangu zaujímají i citově zabarvené výrazy, protože toto povolání je založeno na přímé interakci mezi lidmi (ať už mezi lékaři a pacienty, nebo mezi zdravotníky navzájem) a přináší celou řadu emočně vypjatých okamžiků.

K rozhodnutí věnovat se výzkumu zdravotnického slangu mě vedla také skutečnost, že oblast slangového výraziva z medicínského prostředí nabízí značný potenciál pro lingvistické bádání. Mluva lékařů a pracovníků ve zdravotnictví tvoří svébytnou a pozoruhodnou vrstvu národního jazyka a rozhodně si zaslouží pozornost lingvistů. Aktuálně se tematicke lékařského slangu věnoval prof. MuDr. Antonín Doležal, Dr.Sc., který vykonal mnoho užitečné práce jako gynekolog a porodník a zároveň věnoval nemalé úsilí zmapování slangu v medicínských oborech. Tuto práci pak vtělil do publikace

nazvané *Lékařský slang a úsloví*, která je pro lingvisty nedocenitelným zdrojem jazykového materiálu a inspirace, bohužel však vzhledem k autorově profesi neobsahuje hlubší lingvistickou analýzu nasbíraného jazykového vzorku. Velký přínos z hlediska výzkumu sociolektů přineslo rovněž úsilí lingvistů, kteří se podíleli na koncipování sborníků o slangu a argotu připravovaných v rámci konferencí, které se konaly pod záštitou Západočeské univerzity v Plzni. V oblasti zdravotnického slangu přispěli zejména autoři Věra Těšínská a Jaroslav Hubáček.

Můj zájem o tematiku slangu vzbudil nepochybně i fakt, že na plzeňské univerzitě má bádání v oblasti slangu a argotu významnou tradici, což dokládají především zmíněné sborníky z konferencí o slangu a argotu, které přinášejí i současným studentům řadu cenných poznatků. Pořadatelem těchto konferencí s mezinárodní účastí odborníků, které se pravidelně konaly již od roku 1977, byla tradičně Pedagogická fakulta a organizační záštitu převzala během let řada významných lingvistů, především pak bohemista Lumír Klimeš.

Diplomová práce je členěna na část teoretickou a část praktickou. Cílem teoretického oddílu je vymezit základní terminologii, jež se k tématu váže, vymezit stratifikaci národního jazyka, popsat různé pohledy současné i minulé lingvistiky na termíny slang, argot a sociolekt a uvést je do kontextu současné jazykovědy dále pak představit metodologii, která se užívá při výzkumu slangu, vytvořit srozumitelný a precizní přehled slovtvorných i neslovtvorných postupů, které se při tvoření medicínského slangu uplatňují a blíže definovat hledisko expresivity ve zdravotnickém slangu. Stěžejním úkolem praktické části práce je sestavit slovník slangu užívaného ve zdravotnictví a jazykový materiál rozebrat z hlediska lexikálního a slovtvorného a zároveň hlouběji představit aspekt expresivity v medicínském sociolektu. Při hodnocení expresivity je ale třeba zdůraznit, že jednoznačná klasifikace výraziva z hlediska citové příznakovosti je obtížná a mnohdy ovlivněna subjektivním hodnocením badatele. Na základě analýzy pak zmapujeme nejvýraznější vývojové tendence, které se u lékařského slangu aktuálně projevují. Závěry vyplývající z výzkumu pak budou prezentovány ve finální části práce.

Mým hlavním záměrem při tvoření práce bylo představit specifickou mluvu lékařů a zdravotnických pracovníků, poskytnout hlubší náhled na toto lingvistické téma a shromáždit co možná nejrozsáhlejší jazykový materiál.



## **2. Cíl výzkumu, metody práce a pracovní hypotézy**

### **2.1 Cíl diplomové práce**

Cílem diplomové práce je shromáždit relevantní vzorek jazykového materiálu a ten následně analyzovat z hlediska slovotvorných i neslovotvorných způsobů tvoření jednotlivých slangismů a z hlediska expresivity daných výrazů. Sebraný jazykový materiál bude zpracován do přehledných a jednotných hesel v rámci slovníku, který bude tvořit pilíř empirické části diplomové práce. Jednotlivé lexikální jednotky budou klasifikovány z hlediska slovnědruhové platnosti, způsobu tvoření, míry expresivity a pro přehlednost budou též zařazeny do vymezených sémantických skupin. Sebraný jazykový materiál bude podroben důkladné lingvistické analýze, na základě které se nám podaří potvrdit či vyvrátit předpoklady stanovené v rámci výzkumných hypotéz. Výsledky analýzy budou formulovány v závěrečné části práce a na jejich základě budou vymezeny charakteristické rysy slangu v lékařském prostředí a vývojové tendence, které se v rámci medicínského sociolektu uplatňují.

### **2.2 Metody využité v rámci teoretické i analytické části práce**

Vzhledem k povaze zkoumaného prostředí jsem se opírala především o kvalitativní techniky sběru dat, konkrétně jsem pro sběr jazykového materiálu využila metodu dotazníku a polostrukturovaného rozhovoru. Samotné empirické části předcházela přípravná studijní práce, tedy studium odborných textů, článků a publikací především z oblasti lexikologie, lexikografie a stylistiky. Východiskem pro teoretickou část práce byla zejména excerptce z odborné literatury a studium pramenů a dokumentů, na základě nichž byla sestavena literární rešerše. Předpokladem pro úspěšnou realizaci výzkumu je dostatečná znalost prostředí a terminologie, která se ke zkoumanému odvětví vztahuje.

Výběr respondentů pro sběr jazykového vzorku podléhal předem stanoveným kritériím. Jednalo se o zástupce lékařských profesí, a to nejen z řad lékařů, ale i nelékařských zdravotnických pracovníků. V rámci dotazníkového šetření jsem oslovila lékaře, studenty lékařských a zdravotnických fakult či středních škol se zdravotnickým zaměřením, kteří již vykonávali praxi v různých zdravotnických zařízeních a střední zdravotnický personál (všeobecné zdravotní sestry, zdravotnické záchranáře, zdravotnické asistenty a laboranty). Výběr respondentů nebyl limitován věkem, pohlavím ani délkou dosažené praxe. V rámci výzkumu jsem se zaměřila především na následující lékařské obory: anesteziologie a resuscitace, chirurgie, onkologie, pediatrie, gynekologie

a psychiatrie. Do dotazníkového šetření se zapojilo celkem 40 respondentů z Fakultní nemocnice v Plzni a 30 dalších pracovníků z jiných zdravotnických zařízení. Nezanedbatelnou část sběru tvořil i materiál sebraný na základě internetového průzkumu, kde ale není přesný počet respondentů znám.

Dotazníkové šetření bylo realizováno v lůžkových i nelůžkových zdravotnických zařízeních v České republice, především pak v západních a středních Čechách formou elektronického i tištěného dotazníku, který je součástí přílohy diplomové práce. Menší část jazykového materiálu byla nasbírána na základě rozhovorů s příslušníky dané profese a na základě excerptce z literatury věnované zdravotnickému slangu a internetových diskuzí na portálech pro lékaře a zdravotní sestry. Opírala jsem se rovněž o jazykový materiál nasbíraný v rámci výzkumu, který jsem realizovala ve své bakalářské práci.

Dotazník byl anonymní, respondenti uváděli pouze odpovědi, v němž pracují případně stupeň a zaměření studia. Text dotazníku byl koncipován do několika sémantických kategorií, v rámci každé pak dotazovaní uváděli jednak spisovný a jednak slangový výraz, který užívají ve své profesi. Další oddíl dotazníku se zaměřoval na citově zabarvené výrazy.

Sebraný jazykový materiál byl následně analyzován a klasifikován podle sémantických skupin a způsobu tvoření jednotlivých výrazů. Příslušnost všech lexikálních jednotek ke slangu byla ověřována ve Slovníku spisovné češtiny, Slovníku spisovného jazyka českého a Příruční mluvnici jazyka českého. Některé výrazy bylo nutné dodatečně vyřadit, protože příslušely k hovorové vrstvě národního jazyka, obecné češtině, nebo se jednalo o obchodní názvy či termíny a nelze je tedy považovat za slangové označení.

V rámci dotazníkového šetření bylo vyplněno 70 tištěných dotazníků, celkem bylo shromážděno 813 slangismů. Sběr jazykového vzorku byl realizován od srpna do prosince roku 2013, součástí je též materiál nasbíraný v předchozím výzkumu v roce 2011.

### **2.3 Pracovní hypotézy**

Při zpracovávání diplomové práce jsem vycházela z následujících předpokladů, které byly vymezeny na základě studia odborné literatury a pozorování realizovaném mezi uživateli slangu:

1. Zkoumané prostředí klade vysoké požadavky na úspornost jazykového projevu, převládat proto budou univerbizované a jednoslovné názvy.
2. Z hlediska slovnědruhové platnosti budou převažovat substantiva.
3. Vzhledem k charakteristice dané profese a požadavku názornosti v komunikaci budou

často zastoupeny názvy založené na přenášení významu.

4. Vzhledem k vysokému požadavku odbornosti a uzavřenosti prostředí se budou hojně vyskytovat profesionalismy.

5. Zdravotnická profese klade vysoké nároky na psychickou odolnost a adaptabilitu jedince, přináší řadu obtížných a nečíska krizových situací, proto se budou vyskytovat názvy citově zabarvené.

6. Navzdory předchozí hypotéze lexikální jednotky s expresivním příznakem nebudou vzhledem k odbornosti prostředí dominovat nad názvy nociónálního charakteru.

7. Medicína je interdisciplinárním odvětvím, které je zatíženo akcelerujícím vývojem v oblasti vědy a techniky a disponuje širokou odbornou terminologií často z latinského či anglického jazyka, určitou část nasbíraného materiálu budou proto tvořit i názvy přejaté.

### 3. Stratifikace národního jazyka a postavení slangu v jeho rámci

Slang bývá tradičně vymezován jako nestrukturní útvar či poloútvar národního jazyka. Abychom plně porozuměli tomuto vymezení, je nutné znát stratifikaci národního jazyka jako celku a rozumět pojmu národní jazyk. Jazyk je třeba chápat především jako nástroj komunikace, jako organismus, který se neustále vyvíjí v rámci všech útvarů. Odborná literatura nabízí několik definic národního jazyka. Encyklopedický slovník češtiny zahrnuje pod pojem národní jazyk „*všechny regionální, sociální a funkční podoby jazyka, jež slouží příslušníkům národa k pokrytí komunikačních potřeb, a to v pohledu synchronním a diachronním.*”<sup>1</sup> Národní jazyk je kategorií, která v sobě zahrnuje několik jazykových útvarů, které společně plní v rámci jednoho národa či etnika dorozumívací funkci.

**Národní jazyk můžeme obecně rozdělit na tyto útvary (variety):**

- a) **Strukturní** – disponují vlastní charakteristickou strukturou ve všech jazykových plánech a rovinách (morfologické, syntaktické, lexikální i sémantické). Patří mezi ně spisovná čeština, dialekty, interdialekty a obecná čeština.
- b) **Nestrukturní** – tyto útvary nemají vlastní mluvnici, gramatické zákonitosti přejímají ze spisovného jazyka, obecné češtiny nebo jiných interdialektů.<sup>2</sup> Od strukturních jazykových útvarů se liší pouze specifickou slovní zásobou. Mezi nestrukturní útvary národního jazyka patří: profesní mluva, slang a argot.

#### 3.1 Spisovný jazyk

Jedná se o nevýznamnější, prestižní útvar národního jazyka, plní reprezentativní funkci a užívá se zejména ve sféře oficiálních, převážně psaných projevů (na úřadech, ve školách, v odborné literatuře). Jako jediný z útvarů národního jazyka podléhá kodifikaci, svou normu má ale každý jazykový útvar. Spisovný jazyk je užíván jako prostředek pro naplnění vyšších komunikačních cílů, primárně je užíván v komunikaci psané. Spisovná čeština disponuje bohatými a stylisticky rozrůzněnými jazykovými prostředky. Podle stylového rozvrstvení pak rozeznáváme češtinu **knižní, neutrální a hovorovou**. Tzv. hovorová čeština je mluvenou obdobou češtiny spisovné, využívá se při polooficiálních či neoficiálních mluvených projevech. Čechová se ve své publikaci přiklání k názoru, že hovorovou češtinu nemůžeme chápat jako samostatný útvar národního jazyka, ale považuje

<sup>1</sup> *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002. ISBN 80-7106-484-X, s.192.

<sup>2</sup> CHLOUPEK, J. A KOL. *Stylistika češtiny*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991. ISBN 80-04-23302-3, s. 57.

ji za součást či vrstvu jazyka spisovného.<sup>3</sup>

Kritérium spisovnosti lze posuzovat podle záměru mluvčího – projev je spisovný tehdy, když se komunikant vědomě snaží o výběr kultivovaných jazykových prostředků, které korespondují s charakterem komunikační situace a uplatňují se především v rámci oficiálních projevů. Můžeme zároveň vytyčit následující požadavky, které výraz musí splňovat, aby mohl být chápán jako spisovný:

- komunikát má vyšší komunikační cíl
- komunikující cílevědomě a aktivně o spisovnost usiluje
- jazykový prostředek není regionálně omezen
- jazykový prostředek má strukturní předpoklady pro to, aby se mohl ve spisovném jazyce integrovat
- u nových pojmenování je základním kritériem potřebnost nově vzniklého výrazu<sup>4</sup>

Kromě termínu spisovný jazyk proniká do současné odborné literatury i označení **standard**, který je zde chápán jako celospolečenský útvar, jenž plní vyšší komunikační cíle a může mít spisovný i nespisovný základ.

### 3.2 Nespisovné útvary národního jazyka

Mezi nespisovné útvary národního jazyka se řadí teritoriální dialekty, interdialekt a obecná čeština. Hubáček ve své publikaci uvádí, že „*se stále rostoucími potřebami diferencovaného vyjádření docházejí uplatnění i lexikální jednotky nespisovné. Mezi nimi zaujímají přední místo názvy slangové (slangismy) jako pojmenovávací prostředky speciální, které jsou funkční v neoficiálním nebo polooficiálním styku pracovním nebo zájmovém.*“<sup>5</sup>

Ve stručnosti nyní představíme jednotlivé nespisovné útvary národního jazyka:

- **Tradiční teritoriální dialekt** – jedná se o nářečí užívané na určitém teritoriálně ohraničeném území. Charakter dnešní společnosti (sbližování životního stylu na venkově a ve městě, migrace značné části populace do měst) přispívá k tomu, že nářeční rozdíly se postupně stírají a frekvence užití dialektů se snižuje. Na Moravě se stále užívají tři základní nářeční celky a to nářečí hanácké, moravskoslovenské a lašské.
- **Interdialekt** neboli nadnářečí je definován jako poslední vývojové stadium

<sup>3</sup> ČECHOVÁ, Marie. *Současná stylistika*. Praha: Lidové noviny, 2008. ISBN 978-80-7106-961-4.

<sup>4</sup> ČECHOVÁ, M. a kol. *Současná česká stylistika*. Praha: ISV, 2003. ISBN 80-86642-00-3, s. 48.

<sup>5</sup> HUBÁČEK, J. *Malý slovník českých slangů*. 1. vyd. Ostrava: Profil, 1988, s.5.

dialektů. Interdialekty vznikly na základě stírání rozdílů mezi jednotlivými nářečímí (tzv. nivelizací nářečních rozdílů) na území určitého širšího regionu. Nejrozšířenějším interdialektem je obecná čeština, jejíž vymezení není zcela jednoznačné, hovoří se též o interdialektu východomoravském a středomoravském. Obecnou češtinu můžeme chápat jako interdialektickou jednotku, ale i jako zcela samostatný a svébytný útvar, který funguje v protikladu ke spisovné češtině a ovlivňuje zásadním způsobem normu spisovného jazyka. **Obecná čeština** je rozšířena po celém území, zaujímá významné postavení ve všech českých krajích a na západní Moravě. Charakteristické je, že má tendenci pronikat i do útvarů současné publicistiky.

- **Běžně mluvený jazyk** (častěji označován jako běžná mluva) je soubor jazykových prostředků, který uživatelé využívají v rámci běžné mluvené komunikace. Běžná mluva se na rozdíl od interdialektu nevymezuje teritoriálně.

### 3.3 Polóutvary národního jazyka

Jako souhrnné označení pro nestrukturní útvary národního jazyka se vžil termín sociolekt. Mezi sociolekty řadíme profesní mluvu, slang a argot a od spisovného jazyka jej odlišujeme především na základě lexikálních specifik. Hubáček uvádí pro sociolekty výstižnou definici: „*Jsou prezentovány pouze specifickými vrstvami slovní zásoby národního jazyka a realizují se na mluvnické bázi některého strukturního útvaru národního jazyka.*“<sup>6</sup> Současnou tendencí, která se zřetelně ve vývoji jazyka projevuje, je ústup v užívání dialektů, které stagnují a postupně se z národního jazyka vytrácejí. Sociolekty se naopak dále rozvíjí a obohacují slovní zásobu.

- **Profesní mluva** – uplatňuje se ve skupině osob spojených stejnou profesí a slouží jako nástroj pracovní komunikace. „*Profesní mluvou se rozumí zvláštní soubor vyjadřovacích prostředků určité skupiny zaměstnanců, kteří při práci nebo při výkonu služby užívají termínů nebo terminologických spojení bez zřetel k jejich spisovnosti, a to pouze pro jejich výrazovou úspornost a pro jejich spolehlivou jednoznačnost v daných pracovních souvislostech.*“<sup>7</sup> Mezi profesní mluvou

---

<sup>6</sup> Sborník přednášek z 8. konference o slangu a argotu konané v Plzni ve dnech 26.-27. února 2008. 1. vyd. Plzeň: Pedagogická fakulta ZČU, 2008. ISBN 978-80-7043-764-3, s. 4.

<sup>7</sup> CHLOUPEK, J. A KOL. *Stylistika češtiny*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991. ISBN 80-04-23302-3, s. 57.

a slangem není ostrý přechod, někteří lingvisté dokonce tyto termíny chápou jako synonymní. Profesionalismy se od zájmového slangu liší hlavně v rovině onomaziologické motivace (u profesionalismů převládá požadavek stručnosti a věcnosti) a mohou časem pronikat do jazyka spisovného a stát se plnohodnotnou součástí odborné terminologie.

Chloupek postihuje tyto znaky profesní mluvy: stereotypnost, automatizovanost, využívání stále stejných vyjadřovacích schémat a tendence k exkluzivnosti.<sup>8</sup>

- **Slang** se nejčastěji vymezuje jako mluva zájmových a pracovních skupin. Příruční mluvnice češtiny uvádí následující definici: „*Slang je soubor slov a frází užívaných skupinou lidí spojených stejným zájmem, eventuálně též profesí.*“<sup>9</sup> Jádrem utváření slangových názvů je jazyková hra (tento rys je signifikantní především u zájmového slangu), díky které se slangová slovní zásoba vyznačuje značným množstvím synonym.
- **Argot** bývá obvykle charakterizován jako mluva deklasovaných živlů, která se vyvinula mezi společenskou spodinou. Hlavním účelem mělo být zašifrování sdělení tak, aby mu běžní lidé, kteří nejsou součástí dané skupiny, nerozuměli. Chloupek vysvětluje argot jako „*tajnou mluvu společensky izolovaných skupin občanů původně ze sociálního podsvětí.*“<sup>10</sup> Některé argotické výrazy postupně ztratily svoji šifrovací funkci, vstoupily ve všeobecnou známost a pronikly i do hovorového jazyka.

#### 4. Teoretické zakotvení sociolektů a přístupů k jejich zkoumání

Vymezení nestrukturních útvarů národního jazyka prošlo v průběhu historie řadou změn. Příčinou je značná nejednotnost a rozkolísanost v chápání těchto pojmů v domácí i zahraniční literatuře. V kontextu české lingvistiky se zájem o zkoumání nespisovných útvarů jazyka, obzvláště pak slangu, zvyšoval zejména po první světové válce, kdy vyvstala potřeba zavedení češtiny jakožto jazyka oficiální komunikace v nově vzniklé Československé republice. Bylo třeba zavést funkční terminologii do oblasti státní správy, administrativy, vojenství, dopravy a dalších sfér veřejného života. Tyto okolnosti pak vedly lingvisty i ke zkoumání jazyka nespisového a zájmového, o jehož zdroje se mohli při

<sup>8</sup> ČECHOVÁ, M. a kol. *Současná česká stylistika*. Praha: ISV, 2003. ISBN 80-86642-00-3, s. 54.

<sup>9</sup> GREPL, M. A KOL. *Příruční mluvnice češtiny*. 1. vyd. Praha: Lidové noviny, 1995. ISBN 80-7106-134-4, s.94.

<sup>10</sup> CHLOUPEK, J. A KOL. *Stylistika češtiny*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991. ISBN 80-04-23302-3, s. 60.

konstituování české terminologie opřít.

#### 4.1 Historie zkoumání sociolektů v kontextu české lingvistiky

První pokusy o systematický výzkum nespisovných útvarů národního jazyka na našem území sahají již do počátků 20. století. První snahou o vědecké uchopení pojmu argot byla publikace Františka Bredla, jejíž vznik se datuje do roku 1914. Publikace nesla název *Slovník české hantýrky (Tajné řeči zlodějské)* a autorovi se podařilo nashromáždit poměrně obsáhlý vzorek více než tisíce výrazů. Příručka je významná i proto, že autor neopomenul ani hledisko tvoření slov.<sup>11</sup> Autor ještě upřednostňoval termín hantýrka před později rozšířeným označením argot, které má svůj původ ve francouzském jazyce (v němčině se pro argot uplatňovalo označení Gaunersprache). Výzkumný materiál čerpal Bredl ze smolných knih 16. století, z nichž excerpoval výrazy z výpovědí zločinců, dále ze seznamu z roku 1806, který sloužil pro potřeby vídeňské dvorní kanceláře a ze slovníku K. Judy, který byl uveřejněn v roce 1902 v Národních listech a měl sloužit pro soudní potřeby. Významným zdrojem mu byla též publikace Puchmajera, který se podrobně věnoval cikánštině.<sup>12</sup> Tyto práce dokládají výskyt argotických výrazů již v dávné minulosti, Hejduk na příklad uvádí, že výraz *prachy* označující peníze lze nalézt už ve smolných knihách 16. století.<sup>13</sup>

První seriózní pokus o výzkum hantýrky můžeme přisoudit právě Antonínu Jaroslavu Puchmajerovi, který vydal mluvnicki cikánštiny nazvanou *Románi Čib*, do níž zahrnul vůbec první slovník české hantýrky, jenž čítal 440 slov.<sup>14</sup> V roce 1926 vydal německý slavista Eugen Rippl *Slovník českého argotu*.

Roku 1929 vychází další česká publikace o argotu, jejímž autorem byl Otakar Nováček. Práce vyšla pod názvem *Brněnská plotna*. Autor zde podrobně charakterizuje prostředí, v němž se hantýrka užívá a poukazuje na silný vliv německého jazyka na podobu tohoto jazykového útvaru.

Základy moderního výzkumu slangu položil František Oberpfalcer ve své stati *Argot a slangu* v roce 1934, kde pojednává o argotu, studentském slangu, slangu sportovců, rybářů, vorařů, horníků, moravských miškářů, šumařů, číšníků, karetních hráčů

---

<sup>11</sup> *Sborník přednášek z VI. konference o slangu a argotu v Plzni 15.-16. září 1998*. 1. vyd. Plzeň: Pedagogická fakulta ZČU, 1998. ISBN 80-7043-230-0, s. 114.

<sup>12</sup> *Sborník přednášek z VI. konference o slangu a argotu v Plzni 15.-16. září 1998*. 1. vyd. Plzeň: Pedagogická fakulta ZČU, 1998. ISBN 80-7043-230-0, s. 114.

<sup>13</sup> HEJDUK, V. Čeština za mřížemi a dráty. *Naše řeč*. 1951, roč. 35, 3-4.

<sup>14</sup> *Sborník přednášek z VI. konference o slangu a argotu v Plzni 15.-16. září 1998*. 1. vyd. Plzeň: Pedagogická fakulta ZČU, 1998. ISBN 80-7043-230-0, s. 114.



a umělců.<sup>15</sup> Těžištěm Oberpfalcerova výzkumu byla dotazníková metoda. Zajímavé jsou Oberpfalcerovy definice slangu a argotu. Argot vymezil jako „*zvláštní jazyk zločinců z povolání a individuí jim blízkých*“, slang potom stručně definuje jako „*zvláštní jazyky všech ostatních společenských skupin*“ nebo jako „*sociální diferencování jazyka mluveného*“.<sup>16</sup>

Během 2. světové války se ocitlo zkoumání slangu a argotu v úpadku. Vzhledem k historické povaze doby, která české vědě obecně nepřála, je to fakt zcela pochopitelný. V poválečných letech se zkoumání slangu opět dostává do popředí zájmu některých lingvistů. Jako příklad můžeme uvést dílo J. Gallera a J. Mrázka nazvané *Slovník slangů – A slang dictionary of the English speaking world*, které bylo vydáno v roce 1946. Od poloviny 50. let se zájem o zkoumání slangu dále zvyšoval. Výrazně k tomuto tématu přispěl i Vítězslav Hejduk ve své stati *Čeština za mřížemi a dráty*, ve které mapuje mluvu vězňů z nacistických koncentračních táborů a která byla uveřejněna v roce 1951 v časopisu *Naše řeč*. Autor vycházel ze svých vlastních zkušeností, které získal jako vězeň ve věznicích a táborech v Hradci Králové, Drážďanech, Budyšíně, Litoměřicích, Gollnowě, Terezíně, Buchenwaldu a částečně též na Pankráci, v Lipsku, Berlíně (Alexanderplatz) a Chebu.<sup>17</sup> Autor zde také předkládá vlastní definici slangu, který vymezuje následujícím způsobem: „*Mluva některé vrstvy společenské, stmelená určitým povoláním, prostředím a zvyky, nazývá se žargonem nebo slangem.*“<sup>18</sup>

V dalších poválečných letech se zájem o nestrukturní útvary národního jazyka dále oživoval a rozšiřoval a slang se tak stal předmětem zkoumání mnoha lingvistů na filozofických a pedagogických fakultách v České republice. Dokladem je celá plejáda jmen, kterou můžeme uvést v souvislosti se zkoumáním slangu a argotu v českém prostředí. Patří mezi ně František Trávníček, Adolf Kellner, Josef Filipec, Jan Chloupek, Lumír Klimeš, Jaroslav Hubáček či Jaroslav Suk.

K rozvoji výzkumu slangu nemalou měrou přispěla Pedagogická fakulta ZČU v Plzni, kde se od roku 1977 konají konference věnované argotu a slangu. Organizačně se po dlouhá léta podílel na konferencích především prof. Lumír Klimeš. Aktuálně poslední konference se konala v roce 2008.

Po roce 1989 se systematicky výzkumu nespisovných útvarů českého jazyka

---

<sup>15</sup> KLIMEŠ, L. *Komentovaný přehled výzkumu slangu v Československu, v České republice a ve Slovenské republice v letech 1920-1996*. 1. vyd. Pedagogická fakulta ZČU: Plzeň, 1997, s. 10.

<sup>16</sup> *Sborník přednášek z VI. konference o slangu a argotu v Plzni 15.-16. září 1998*. 1. vyd. Plzeň: Pedagogická fakulta ZČU, 1998. ISBN 80-7043-230-0, s. 115.

<sup>17</sup> HEJDUK, V. *Čeština za mřížemi a dráty*. *Naše řeč*. 1951, roč. 35, 3-4.

<sup>18</sup> TAMTÉŽ.

věnoval Patrik Ouředník, který své poznatky zpracoval v publikaci *Šmírbuch jazyka českého*, jež vyšla v České republice roku 1992, poprvé však byla publikována roku 1988 v Paříži.

Několik autorů se začalo orientovat na problematiku vězeňského slangu, patří mezi ně Jaroslav Suk, Jaroslav Hála a Petra Soudková. Roku 2001 k tematice slangu přispěli ve své publikaci *Tři slangové slovníky* Zdeňka Tichá a Luboš Skopec. Jaroslav Hubáček vydal roku 2003 publikaci nazvanou *Výběrový slovník českých slangů*.

Z nejnovějších prací můžeme jmenovat *Slovník justičního slangu*, jehož autory jsou Karel Havlíček a Jaromír Jirsa. Tento výkladový slovník vyšel roku 2007. V roce 2006 vydala Marcela Grygerková publikaci nazvanou *Slang v církevním prostředí*. Vzhledem k tématu diplomové práce nelze opomenout publikaci Antonína Doležala *Lékařský slang a úsloví*, v níž se věnuje mluvě zdravotnických pracovníků a jejíž 2. rozšířené vydání bylo uveřejněno roku 2007. K výzkumu lékařského slangu přispěly svojí prací též autorky Ivana Bozděchová a Věra Těšínská. Práce Bozděchová *Současná terminologie: se zaměřením na kolokační termíny z lékařství* může lingvistům sloužit jako cenný zdrojový materiál pro další výzkum sociolektu v lékařském prostředí, protože jim poskytuje širší náhled na současnou používanou terminologii, na níž je nahlíženo z odborného lingvistického hlediska.

## 4.2 Výklad termínu slang a změny v chápání tohoto pojmu v historii

Termín slang má zajímavou etymologii, kterou se pokusil ve své publikaci odhalit Hubáček<sup>19</sup>. Autor uvádí, že slovo slang se poprvé objevilo již v 1. polovině 18. století v Anglii. Původ se odvozuje dle anglického vyjádření 's language, které by se dalo přeložit jako „něčí jazyk“. Tento výklad bývá ale považován spíše za alternativní, okrajový. František Kopečný uvádí, že toto anglické slovo je skandinávského původu a poprvé bylo doloženo již roku 1758.<sup>20</sup> Tento první doklad uvádí Walter W. Skeat v publikaci *An Etymological Dictionary of the English Language*. Skeat definuje slang jako tzv. cant language tedy „pokrytecký, svatouškovský“ jazyk a odvozuje jej od slovesa sling (metat, vrhat). Skeat přisuzuje slang především žebrákům a podobným deklasovaným společenským žvlům. Otázkou je, zda se tedy v jeho pojetí nekryje termín slang se současným výkladem argotu.

<sup>19</sup> HUBÁČEK, J. *O českých slanzích*. 2. vyd. Ostrava: Profil, 1981, s. 9.

<sup>20</sup> KOPEČNÝ, F. K původu termínů slang, argot, hantýrka a žargon. *Naše řeč*. 1981, roč. 64, č. 2.

Lingvista Makovský se domnívá, že slovo slang může pocházet buď z cikánštiny, nebo ze severoanglických dialektů. Variabilita etymologického výkladu pojmu slang se promítá i do chápání obsahu tohoto termínu. V mnoha zahraničních i českých publikacích nenalzááme shodu a výklad tohoto termínu se často poněkud liší. Autoři se shodují, že se jedná o nespisovný útvar národního jazyka a jeho zkoumání se věnuje sociální dialektologie.

Pro slang se v minulosti užívalo mnoho synonymních výrazů jako na příklad žargon, hantýrka, nářečí společenská, nářečí sociální, nářečí vrstevová, pracovní mluva, profesionální slang, stavovské jazyky a další.<sup>21</sup> Nejvýstižnější definici slangu nabízí Příruční mluvnice češtiny: „*Slang je soubor slov a frází užívaných skupinou lidí spojených stejným zájmem, eventuálně též profesí.*“<sup>22</sup>

Vladimír Šmilauer ve své definici poukazuje i na hlavní rozdíl mezi strukturními a nestrukturními útvary národního jazyka, totiž na fakt, že slang se liší od ostatních útvarů pouze specifickým lexikem. „*Kdežto nářečí i obecná čeština mají vedle zvláštností slovníkových i zvláštností tvarové, hláskové a skladební, odlišují se jiné útvary nespisovného jazyka jen stránkou slovníkovou, jinak používají obecné češtiny. Jsou to: profesionální mluva u lidí spojených stejnou prací, slangy (se silným citovým zabarvením) v zájmových skupinách, argot u vrstev společensky izolovaných.*“<sup>23</sup> Tato definice potvrzuje, že v mluvnické stavbě se slang prakticky neliší od ostatních útvarů národního jazyka a charakteristické rysy, kterých bychom si mohli v rámci gramatiky povšimnout, jsou velmi sporadické. Jedná se především o některé hláskové alternace a specifika v oblasti větné skladby. Z definice rovněž vyplývá, že autor odlišuje striktně profesní mluvu a slang. Některá pojetí chápou slang výhradně jako mluvu osob spojených stejným zájmem. Josef Václav Bečka pak diferencuje slang na **profesionální a zájmový**. Toto pojetí blíže osvětluje Václav Křístek, který vymezil **dvojí pojetí slangu**<sup>24</sup>:

- a) **širší** – toto pojetí zahrnuje společně mluvu příslušníků určité profese (tedy tzv. profesionální mluvu) i mluvu společenských skupin, které jsou propojeny společnými zájmy
- b) **užší** – toto pojetí chápe slang výhradně jako komunikační prostředek v rámci zájmových skupin

<sup>21</sup> Sborník přednášek z 8. konference o slangu a argotu konané v Plzni ve dnech 26.-27. února 2008. 1. vyd. Plzeň: Pedagogická fakulta ZČU, 2008. ISBN 978-80-7043-764-3, s. 5.

<sup>22</sup> GREPL, M. *Příruční mluvnice češtiny*. 1. vyd. Praha: Lidové noviny, 1995. ISBN 80-7106-134-4, s. 94.

<sup>23</sup> ŠMILAUER, V. *Nauka o českém jazyku*. 6. vyd. Praha: SPN, 1982, s.22.

<sup>24</sup> KLIMEŠ, L. *Komentovaný přehled výzkumu slangu v Československu, v České republice a ve Slovenské republice v letech 1920-1996*. 1. vyd. Pedagogická fakulta ZČU: Plzeň, 1997, s. 5.

Diferenciace slangu a profesní mluvy je stále aktuálním tématem. Otázkou je, zda by se tyto pojmy měly striktně odlišit, či zda oba náleží ke stejné kategorii a postačí jejich klasifikace v rámci slangu. Klimeš připomíná, že někteří autoři omezovali slang pouze na mluvu osob vykonávajících stejné zaměstnání (Havránek, Jedlička, Šmilauer, Chloupek). Autor rovněž poukazuje na to, že hranice mezi profesní a zájmovou činností je mnohdy neurčitá.<sup>25</sup> Často je těžké stanovit, kde jsou přesné hranice mezi profesionální a amatérskou aktivitou, typické je to na příklad u sportu, hudby nebo u slangu studentů.

#### **Jak slang zájmový, tak i profesní mluva se vyznačují určitými specifiky:**

- 1) **Profesionální slang** je jen málo proměnlivý, slovní zásoba je relativně ustálená, vyskytuje se zde minimum synonym, základním požadavkem je jednoznačnost a nociónalita (expresiva se vyskytují spíše výjimečně). Výrazy profesionálního slangu nezdědka pronikají do oficiální terminologie oboru.
- 2) **Zájmový slang** prochází řadou proměn, výrazně se zde uplatňuje jazyková hravost a tendence tvoření nových, neotřelých pojmenování. Zájmový slang je také výrazně synonymní, pro řadu výrazů nacházíme velké množství alternativ a vyznačuje se silnou expresivitou.<sup>26</sup>

S pojetím slangu se úzce pojí i disciplína sociologie, protože slang bývá označován jako skupinová mluva a jeho funkcí je mimo jiné stvrdit příslušnost jednotlivce ke členské skupině. Slang slouží víceméně i jako nástroj socializace, kdy členové skupiny používáním slangu demonstrují svoji sounáležitost s určitým kolektivem a vlastní výjimečnost oproti osobám, které členy skupiny nejsou. Tento fakt zdůrazňuje ve své definici Jaroslav Suk: „Slang definuji jako mluvu skupinovou, mající zvláštní lexikální rejstřík, označující především předměty, osoby, jevy atd. pro život mimo skupinu netypické, sloužící pro komunikaci uvnitř této skupiny a často i k vydělení dané skupiny od ostatní společnosti, tedy mající funkci integrující.“<sup>27</sup>

Chloupek vymezil slang z hlediska způsobu jeho tvoření. Zdůraznil, že podstatou tvoření slangu je metafora, tedy přenášení významu na základě vnější podobnosti, často se uplatňuje zkracování a univerbizace. Principem vytváření slangu je jazyková hra.<sup>28</sup>

Slang se uplatňuje především v neoficiálních, spontánních a mluvených projevech.

---

<sup>25</sup> KLIMEŠ, L. *Komentovaný přehled výzkumu slangu v Československu, v České republice a ve Slovenské republice v letech 1920-1996*. 1. vyd. Pedagogická fakulta ZČU: Plzeň, 1997, s. 7.

<sup>26</sup> KLIMEŠ, L. *Komentovaný přehled výzkumu slangu v Československu, v České republice a ve Slovenské republice v letech 1920-1996*. 1. vyd. Pedagogická fakulta ZČU: Plzeň, 1997, s. 7.

<sup>27</sup> SUK, J. *Několik slangových slovníků*. Praha: Inverze, 1993. ISBN 80-900632-9-2, s. 8.

<sup>28</sup> CHLOUPEK, J. A KOL. *Stylistika češtiny*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991. ISBN 80-04-23302-3, s. 59.

Jazykověda vymezuje rovněž pojem **interslang**. Jedná se o výrazy, které z původního zájmového prostředí postupně pronikají i do slangů jiných sociálních skupin. Jednotlivé slangové výrazy se pak u jednotlivých mluvčích prolínají.

Trendem současné lingvistiky je užívání hyperonymního výrazu **sociolekt**. Kromě termínu slang se v současnosti upřednostňuje termín sociolekt, sociolektismus.<sup>29</sup> Tento termín můžeme chápat jako zastřešující pro profesní mluvu, slang i argot.

Termín sociolekt preferuje také Hubáček, který v roce 2008 věnoval aktuálnímu stavu zkoumání sociolektů článek, jenž byl uveřejněn v rámci sborníku o slangu a argotu. Ten také ve svém článku poukazuje na fakt, že akcelerující společenský vývoj se signifikantně odráží i ve vývoji jazyka, zejména v jeho mluvené podobě.

Zkoumání sociolektů v posledních desetiletích získalo nezanedbatelné postavení v rámci lingvistiky a přitahuje stále pozornost odborníků i laiků.

### 4.3 Metodologie výzkumu slangu

Do popředí zájmu lingvistického zkoumání se v posledních desetiletích dostává i výzkum nespisovných útvarů národního jazyka. Výzkum slangu a argotu je předmětem vědy, která se odborně nazývá sociální dialektologie. Sociolekty se vyznačují velmi dynamickou strukturou, řada autorů předkládá vlastní definice slangu a rovněž metody uplatněné při výzkumu se do jisté míry liší podle povahy příslušného slangu.

Oblast zkoumání sociolektů je mnohohvrstevnatá, každý slang se vyznačuje vlastními specifiky, ať už z hlediska uživatelů jazyka nebo dostupnosti prostředí, v němž se slang užívá. Jazyk odráží i akcelerující změny ve společnosti, dochází ke vzniku zcela nových profesí, rozšiřuje se okruh sportovních i zájmových činností a s tím úzce souvisí i potřeba pojmenování nových skutečností. Je třeba si uvědomit, že výzkum slangu je spojen i s disciplínou sociologie, protože slang je mluvou určité skupiny lidí a s tím souvisí i další funkce, které plní.

Skupinová mluva je jedním ze socializačních nástrojů, upevňuje vztahy jedinců ve skupině a stává se měřítkem sounáležitosti a příslušnosti k danému okruhu uživatelů jazyka. Z těchto důvodů je žádoucí brát při výzkumu slangu na zřetel i sociologické metody, protože jazyková aktivita jedince je sociálně podmíněna a souvisí s formováním hodnot a postojů uživatelů jazyka. Zkoumání slangů je tedy do značné míry ovlivněné i disciplínami sociolingvistiky a psycholingvistiky.

---

<sup>29</sup> *Sborník přednášek z 8. konference o slangu a argotu konané v Plzni ve dnech 26.-27. února 2008*. 1. vyd. Plzeň: Pedagogická fakulta ZČU, 2008. ISBN 978-80-7043-764-3, s. 5.

Sociální dialektologie se v budoucnosti musí vyrovnat s mnoha úkoly, mezi něž patří sjednocení terminologie užívané v souvislosti s poloútvary národního jazyka, vyrovnání se s technickými požadavky moderní doby a postupné vytváření elektronické databáze slangů, která by byla na profesionální úrovni a umožňovala by účinněji monitorovat vývojové tendence těchto jazykových útvarů. Účelem této kapitoly je vymezit metodologické postupy dosud uplatňované při výzkumu slangu.

Jak už bylo zmíněno výše, výzkum slangu vyžaduje naprosto specifický přístup. **Nejdůležitější aspekty výzkumu** zhodnotil Hubáček ve své stati K metodologii zkoumání slangů<sup>30</sup>:

- a) Slangy jsou svébytné jazykové útvary, které se vyznačují specifickými rysy především v oblasti slovní zásoby a jsou úzce provázané se sociálními a psychickými aspekty mluvy.
- b) Slangy jsou mladé a variabilní jazykové útvary, jejichž charakteristické rysy vyžadují komplexní přístup, kdy si nelze vystačit s tradičními lingvistickými metodami.
- c) Při výzkumu je nutné počítat s variabilitou jazykových jevů, jejichž utváření a vývoj je determinován mnoha faktory (věk a vzdělání uživatelů, stupeň uzavřenosti prostředí, stav odborné terminologie, sociální role komunikantů aj.)
- d) Shromažďování jazykového materiálu je často komplikované vzhledem k dostupnosti jazykového prostředí. Tento fakt ztěžuje bádání především v oblasti argotu, protože skupiny uživatelů jazyka jsou obvykle velmi uzavřené vůči vnějším vlivům a běžným jazykovým uživatelům hůře přístupné.
- e) Při výzkumu slangu je nezbytná znalost zkoumaného prostředí a schopnost pracovat s dostupnými zdroji.
- f) Je třeba brát v potaz, že tato jazyková varieta nemusí být realizována stejným strukturním útvarem národního jazyka (mluvčí může využívat obecnou češtinu či hovorovou češtinu) a mnoho slangů se vyznačuje též vysokou mírou expresivity, která bádání ztěžuje.

Z tohoto přehledu je jasně patrné, že základním předpokladem pro výzkum sociolektu, je především připravenost badatele po stránce teoretické i praktické. Badatel musí disponovat obecnými teoretickými znalostmi z oboru jazykovědy, a to především v oblasti lexikologie a stylistiky. Zároveň je nutné, aby dobře znal zkoumané prostředí a charakteristiku

---

<sup>30</sup> HUBÁČEK, J. K metodologii zkoumání slangů. *Sborník přednášek ze IV. konference o slangu a argotu v Plzni 9. - 12. února 1988*. 1988, s. 5 – 7.

uživatelů dané vrstvy jazyka, aby se orientoval v sociálním prostředí, v němž se slang užívá.

Každý z nás disponuje alespoň částečnou znalostí určitého slangového prostředí, které je vázáno na studijní činnost, profesní oblast či záliby a koníčky. Blíže tuto skutečnost vymezuje Nekvapil<sup>31</sup>, který rozlišuje znalost slangového prostředí na **obligatorní** (prostředí a slangy, se kterými se v průběhu života setká každý jedinec) a **fakultativní** (tato znalost se váže ke konkrétním zájmům jedince). S požadavkem teoretického studia odborné literatury částečně polemizuje ve své práci Jaroslav Suk<sup>32</sup>, který poukazuje na to, že bez zevrubné odborné znalosti získal patřičný nadhled.

Hubáček<sup>33</sup> také přesně vymezuje jednotlivé **fáze výzkumu**, které musí lingvista dodržet:

- 1) Sběr materiálu
- 2) Analýza a hodnocení
- 3) Celková charakteristika a závěry

Každá fáze výzkumu podléhá určitému postupu, který je třeba dodržet.

### 1. Metody uplatňované v rámci sběru jazykového materiálu

Těžištěm při sběru materiálu by měla být **metoda přímá**, to znamená výzkum v terénu a následné pořizování audio nahrávek slangové komunikace, eventuálně prepis slyšených jazykových jednotek. Rozhovor s respondenty by měl být alespoň částečně připravený (strukturovaný či polostrukturovaný) a badatel by měl mít předem formulované schéma základních okruhů, na něž se bude ptát. Samotnému sběru předchází výběr respondentů podle stanovených kritérií (věk, pohlaví, zkušenosti v oboru, délka zájmové činnosti, vzdělání...). Jako doplňující lze využít **nepřímé metody výzkumu**, a to zejména u slangů s nižším stupněm uzavřenosti prostředí, který přesahuje hranice úzce vymezené lokality. Mezi nepřímé metody výzkumu patří excerpce z dostupných dokumentů a literatury (memoáry, časopisy, webové stránky, diskusní fóra či okrajově próza, která se dané tematice věnuje). Nelze opomenout ani metodu **dotazníku**, která nám může blíže objasnit a ověřit materiál získaný přímým výzkumem a obohatit náš sběr o další lexikální jednotky. Při sběru je nutné zaznamenávat nejen jazykové jednotky izolovaně, ale doplňovat

---

<sup>31</sup> NEKVAPIL, J. *Některé sociolingvistické aspekty výzkumu slangů*. In *Sborník přednášek ze 3. konference o slangu a argotu v Plzni 24.-27. ledna 1984*. Plzeň 1987.

<sup>32</sup> SUK, J. *O sbírání a studiu slangu v praxi*. 2. vyd. Praha: Karolinum, 1999. ISBN 80-7184-222-2, s.79.

<sup>33</sup> HUBÁČEK, J. *K metodologii zkoumání slangů*. *Sborník přednášek ze IV. konference o slangu a argotu v Plzni 9. - 12. února 1988*. 1988, s. 9.

je také o okolnosti, v nichž se daný prostředek užívá a informace o komunikantech, jejich věku, pracovním zařazení apod.

## 2. Metody uplatněné v rámci analýzy jazykového materiálu

V této fázi výzkumu uplatňujeme lexikografický přístup, ačkoliv způsob prezentace slangu nemusí být výhradně ve formě slovníku. Vyskytuje se na příklad i způsob beletristický v rámci próz, které se úzce orientují na určité slangové prostředí. Pro lingvistický výzkum je však nejvhodnější lexikografický postup. Přístup lexikografický akcentuje též Nekvapil a zároveň dodává, že v rámci tohoto přístupu je slang chápán jako lexikální vrstva.<sup>34</sup> Nasbíraný jazykový materiál lingvista postupně zpracovává do podoby přehledného slovníku. Stavba jednotlivých hesel se řídí určitým pravidly. Suk<sup>35</sup> vymezuje dva způsoby pro řazení hesel, a to buď *hnízdově* tedy podle kořene (to znamená, že u jednoho hesla uvádíme více slov téhož základu) nebo na základě *abecedního pořadí*. V případě slangových slovníků Suk doporučuje nejprve tematicky roztřídit synonymické skupiny a v rámci nich vytvořit abecední rejstřík hlavních hesel. Toto uspořádání je výhodné zejména u slangů, které se vyznačují vysokou mírou synonymie. Slovní spojení a frazeologismy je vhodné uvádět jako samostatná hesla.<sup>36</sup> Víceslovná pojmenování je možné zařadit do samostatného oddílu, avšak obvykle se tyto víceslovné jednotky řadí podle abecedního pořadí v rámci ostatních hesel.

**Slovníkové heslo** musí mít neměnnou strukturu, užívané zkratky by měly být srozumitelné přímo z textu a je naprosto nezbytné, aby byly jednotné. Slovník by měl být opatřen úvodní statí, ve které lingvista charakterizuje zkoumané prostředí a hypotézy, z nichž vycházel. Hubáček<sup>37</sup> doporučuje, aby slovníkové heslo obsahovalo tyto údaje: věcný význam, stylistické poznatky (frekvence, lexikální platnost, míra nespisovnosti, expresivita) onomaziologická motivace a způsob tvoření. Problémem, se kterým se tvůrce slovníku často potýká, je *hledisko spisovnosti*, tedy rozhodnutí, v jaké podobě bude heslo prezentováno. V současnosti se chápe jako přínosnější uvádět slangismy v takové podobě, v jaké

---

<sup>34</sup> NEKVAPIL, J. *Některé sociolingvistické aspekty výzkumu slangů*. In *Sborník přednášek ze 3. konference o slangu a argotu v Plzni 24.-27. ledna 1984*. Plzeň 1987, s.27.

<sup>35</sup> SUK, J. *O sbírání a studiu slangu v praxi*. 2. vyd. Praha: Karolinum, 1999. ISBN 80-7184-222-2, s 84.

<sup>36</sup> TICHÁ, Z. *Lexikografické přístupy ke slangovému materiálu*. In *Sborník přednášek z VI. konference o slangu a argotu v Plzni 15. – 16. září 1998*, Pedagogická fakulta ZČU, Plzeň, 1998, s. 10.

<sup>37</sup> HUBÁČEK, J. *K metodologii zkoumání slangů*. *Sborník přednášek ze IV. konference o slangu a argotu v Plzni 9. - 12. února 1988*. 1988, s. 10.



jsou užívány, což je ve většině případů nespisovně.

### 3. Metody uplatňované v rámci formulování závěru

V závěru výzkumu uplatňujeme především syntetický postup, kdy hodnotíme jazykové aspekty sebraného materiálu, potvrzujeme či vyvracíme výchozí předpoklady a pojmenujeme hlavní vývojové tendence popisovaného sociolektu.

Na závěr kapitoly uvedeme stručný přehled metod, které mohou být v rámci všech fází výzkumu uplatněny. Metody výzkumu slangu shrnul komplexně ve svém pojednání Lumír Klimeš<sup>38</sup>, jehož klasifikace je dosud platná a aktuální. **Mezi základní metody výzkumu slangů patří následující:**

- **Metoda poslechová** spočívá v zaznamenávání slangových jazykových jednotek přímo ve zkoumaném prostředí. Pokud je to nutné, můžeme zvolit fonetický přepis. Pokud se omezíme pouze na tuto metodu, nezískáme poznatky potřebné k monitorování frekvence užití jednotlivých slangismů.
- **Excerpce z literatury** poskytuje badateli jazykové doklady, které nejsou získané přímo, ale poznatky čerpá z článků, krásné literatury, reportáží, internetových portálů a dalších nepřímých zdrojů. Nevýhodou je možné zkreslení jazykového materiálu autorem. U zřídka se vyskytujících slangů může tento způsob být jediným, jak do velmi uzavřeného prostředí alespoň částečně proniknout. Značné riziko může přinést fakt, že lingvista má velmi omezenou možnost ověřit si užívání slangu v praxi.
- **Metoda dotazníková** je v případě výzkumu sociolektů silně frekventovaná. Vycházíme zde z upravené dialektologické metodologie. Hlavním kladem této metody je možnost získání značného objemu jazykového materiálu. Nevýhodou je kolísající úroveň spolehlivosti a nejistá návratnost.
- **Audiozáznam** je jednou z nejmodernějších metod a vývoj současné techniky nám v této oblasti nabízí široké spektrum možností, jak s ní naložit. Aby byl záznam relevantní, musí být adekvátně dlouhý a souvislý. Nahrávka nám umožňuje sledovat jazykový projev z fonetického hlediska.
- **Statistická metoda** umožňuje badateli exaktní třídění jednotek podle jejich počtu a frekvence, z hlediska synonymní nasycenosti slangu a způsobů jeho tvoření.

---

<sup>38</sup> KLIMEŠ, L. *Komentovaný přehled výzkumu slangu v Československu, v České republice a ve Slovenské republice v letech 1920-1996*. 1. vyd. Pedagogická fakulta ZČU: Plzeň, 1997, s 8.

#### 4.4 Sociologické aspekty skupinové mluvy

Můžeme říci, že skupinová mluva vznikla ze sociálních potřeb a interdisciplinární propojení se sociologií a psychologií je v rámci zkoumání slangů prakticky nezbytné. Vývoj jazykových schopností člověka je sociálně podmíněn a utváří se na základě interakce s dalšími komunikanty a prostředím, v němž jedinec žije. Každý jedinec disponuje svojí charakteristickou mluvou, specifickým repertoárem obrátů a individuálního výraziva.<sup>39</sup>

Každá sociální skupina si formuje vlastní nezaměnitelný rejstřík výrazových prostředků. Nezáleží přitom na velikosti této skupiny, specifickou mluvou se vyznačuje i rodina, kterou řadíme mezi malé sociální skupiny. Je nutné si uvědomit, že život člověka není vázán jen na jedinou sociální roli. V průběhu života těchto rolí vystřídáme mnoho a stáváme se členy mnoha rozličných skupin, ať už zájmových či profesních. Z hlediska formování a fungování sociálních skupin je právě jazyk výrazným integrujícím faktorem. „*Jazykové zvláštnosti utužují soudržnost skupiny a zdůrazňují její vyhraněnost ke skupinám jiným.*“<sup>40</sup>

Při tvoření slangových názvů je patrná především jazyková hravost a často také snaha vymezit se proti lidem, kteří nejsou součástí sociální skupiny, respektive demonstrovat svoji příslušnost k určitému profesnímu či zájmovému kolektivu. Hledisko utajení se jako motivace ke tvoření specifických názvů uplatňuje zejména u argotu a v případě slangu nehraje primární roli, proto je vhodné slang a argot od sebe terminologicky oddělovat.

Jaroslav Suk upřednostňuje užívat pro slang výraz **sociální nářečí**. Tento termín vystihuje charakteristické poslání slangu, tedy tendenci k integraci členů stejné sociální skupiny a užívání těchto jazykových prostředků v rámci jasně vymezené skupiny uživatelů. Suk dále vymezuje i termín **exkluzivní mluva**, která se nevyznačuje zvláštním a zcela specifickým výrazivem, ale je definována výběrem různorodých prostředků, které se vymykají všeobecnému vnímání. Jako příklad autor uvádí tzv. jazyk moci, dnes bychom mohli říci jazyk byrokratů či jazyk určité mocenské skupiny, který se vyznačuje specifickými rysy nejen v oblasti slovní zásoby, ale i stylu a syntaktických prostředků

---

<sup>39</sup> SUK, J. *Skupinová mluva a její výzkum* In *Sborník přednášek z V. konference o slangu a argotu v Plzni 7. – 9. února 1995*, Pedagogická fakulta ZČU, Plzeň, 1995, s.23.

<sup>40</sup> SUK, J. *Skupinová mluva a její výzkum* In *Sborník přednášek z V. konference o slangu a argotu v Plzni 7. – 9. února 1995*, Pedagogická fakulta ZČU, Plzeň, 1995, s. 24.

(nadužívání cizích slov a termínů, přemíra trpného rodu...). Sociolingvistické bádání se nemusí omezovat výhradně na jazyk profesních či zájmových skupin, ale může se orientovat též na genderová specifika mluvy žen a mužů a další fenomény.

Ze sociolingvistického hlediska můžeme nazírat i na aspekt **interkulturní slangové komunikace**. Vzhledem k postupující globalizaci spolu nezdědka komunikují mluvčí pocházející z rozličného kulturního prostředí. Ke kulturním odlišnostem ale nemusí docházet v rámci různých zemí či společností, ale i v rámci jedné uzavřené skupiny, jak na to upozorňuje Jaklová ve svém článku: „*Máme zde na mysli především výběr a užívání prostředků lexikálních, odlišné vnímání expresivity (výrazy slušné a neslušné) či vhodnost a nevhodnost jejich užití v konkrétní komunikační situaci. Pokud komunikant nedokáže správně odhadnout reakci svého partnera, a pokud dokonce ani neporozumí sémantice jeho slov, může dojít ke komunikačnímu nesouladu a mnohdy i ke zbytečným konfliktům. A to je situace, která může nastat i tehdy, užívá-li jeden z komunikantů ve svém sdělení slang.*“<sup>41</sup>

Je nasnadě, že podoba slangu je zásadně ovlivněna jeho uživateli, tedy jejich věkem, zkušenostmi, vzděláním, výchovou a dalšími osobnostními charakteristikami. Slang můžeme relevantně popsat jedině tehdy, když k jeho výzkumu přistoupíme komplexně a budeme brát v potaz jazykové i mimojazykové aspekty sociolektu.

#### **4.5 Etické hledisko výzkumu sociolektů**

Výzkum skupinové mluvy je vázán na přímou spolupráci s jejími uživateli. Je proto nutné brát na zřetel fakt, že v rámci bádání se můžeme dostat i k citlivým údajům a je proto naprosto nezbytné respektovat zcela oprávněné požadavky respondentů na diskrétní a zdvořilé jednání. Někdy se lingvisté při výzkumu slangu uchylují k tajnému nahrávání uživatelů jazyka, aby docílili spontánního projevu, který nebude zkreslován snahou o autocenzuru. V takovém případě je nutné respondenty o pořízení audionahrávky uvědomit zpětně a požádat o svolení ke zpracování nasbíraného vzorku.

Lingvista musí slang zaznamenávat v jeho skutečné podobě, je nepřípustné, aby výrazy jakkoli upravoval či cenzuroval, nebo záměrně selektoval výrazy, které mu subjektivně připadají „nevhodné“.

Mezi základní morální principy vědeckého výzkumu, které přesahují hranice lingvistiky, patří respektování autorských práv a odsouzení plagiátorství. Badatel může ve

---

<sup>41</sup> JAKLOVÁ, A. *Slangy a interkulturní komunikace*. In *Slovanské studie XIII - Studia Slavica XIII*, č. 245/2009. Eds. J. Raclavská – A. Wiczorek. Ostrava: FF OU, 2009, s. 77-79.

své práci vycházet i z poznatků svých předchůdců, vždy ale musí pečlivě uvádět zdroj, z něhož čerpal.

Badatel musí za všech okolností respektovat soukromí respondentů, při výzkumu slangu není nutné shromažďovat citlivé osobní údaje jako je jméno, datum narození nebo bydliště.

Základní etické normy vědeckého bádání by se daly shrnout do následujících bodů:

- pravidlo pravdivosti, nepřipustnost jakéhokoli zkreslování nebo zamlčování získaných poznatků
- respektování autorských práv a dodržování citačních norem
- respektování soukromí respondentů, citlivý a diskrétní přístup k nim

## 5. Funkční a stylová diferenciacie slangu

Slangové a argotické výrazivo je svébytnou a dynamickou složkou národního jazyka, plní řadu specifických funkcí a disponuje charakteristickými rysy jazykovými i mimojazykovými. Sociolekty jsou tradičně řazeny do sféry mluvených projevů a jako jejich určující rys se tedy uvádí **mluvenost**.<sup>42</sup> Slang můžeme z funkčního hlediska definovat jako útvar, který mluvčí užívají v projevech spontánních, nepřipravených, v rámci komunikace, která je neoficiálního rázu. V předchozích kapitolách jsme již zmiňovali, že sociolekty patří mezi sociálně podmíněné fenomény. Tuto tezi potvrzuje též Dejmek, který ve své stati předložil **tři základní konstitutivní znaky**, které charakterizují slang<sup>43</sup>:

- zainteresovanost lidí
- společné pracovní či zájmové prostředí
- specifická činnost

Tyto znaky zároveň charakterizují samotnou sociální skupinu a vymezují ji oproti skupinám ostatním. Členové skupiny často cítí potřebu příslušnost k danému odvětví či zájmové sféře stvrdit vlastním originálním jazykovým výrazivem, které většinou vzniká spontánně při provozování určité pracovní nebo zájmové činnosti a nepostrádá prvky humoru a jazykové hry. Tuto dimenzi slangu postihuje ve své definici Vondráček:

---

<sup>42</sup> ČECHOVÁ, M. *Slang a styl*. In *Sborník přednášek z 8. konference o slangu a argotu konané v Plzni ve dnech 26. – 27. února 2008*. Pedagogická fakulta ZČU, Plzeň, 2008, s. 8.

<sup>43</sup> DEJMEK, B. *Diferenciacie slangu a jeho postavení v běžně mluveném jazyce*. In *Sborník přednášek ze IV. konference o slangu a argotu v Plzni 9. – 12. února 1988*. Pedagogická fakulta ZČU, SPN Plzeň, 1989, s.49.

*„Funkce slangu tedy plyne z potřeby jednotlivce a skupiny jazykově se vymezit v sociálně zvrstveném okolí, integrovat dílčí společenství a zaujmout v něm jistou pozici.“<sup>44</sup>*

Slang je nadřazený pojem, který se dále člení na celou řadu různých specifických slangů v závislosti na profesi, odvětví činnosti či prostředí, v němž je daný sociolekt užíván. Můžeme tedy mluvit na příklad o slangu lékařském, studentském, sportovním a mnoha dalších. Tyto slangy se mohou dále větvit podle stupně specializace oboru (medicínský slang můžeme diferencovat na slang mediků, chirurgů, porodníků, zdravotních sester apod.). Z toho vyplývá, že slang je útvarem vysoce variabilním, stále dotvářeným a vyznačuje se proměnlivostí nejen z hlediska užívaného lexika ale i stylové příznakovosti. Při užívání a tvorbě slangu se jednotliví komunikanti řídí dominantními vzory, které přebírají a dále rozvíjejí. Potvrzují tím svoji snahu identifikovat se s určitým prostředím, popřípadě distancovat se od prostředí běžného, většinového.

Je nutné zastavit se nyní u termínu **profesní mluva**, neboť ten je mnohdy chápán jako synonymní výraz ke slangu. Vymezení tohoto pojmu je stále rozkolísané a lingvisté se na jeho pojetí dosud definitivně neshodli. Vondráček uvádí jako hlavní rys, jenž odlišuje profesní mluvu od slangu absencí sociálně integrační funkce.<sup>45</sup> Měřítkem profesní mluvy je efektivita komunikace a jazyková ekonomie, která usnadňuje vzájemnou výměnu informací mezi pracovníky. Vondráček rovněž akcentuje, že profesní mluva musí být výrazově úsporná a z významového hlediska co možná nejsrozumitelnější a nejjednoznačnější. Z tohoto tvrzení vyplývá, že autor nevymezuje profesní mluvu jako sociolekt, ale jako **jazyk funkční**, jehož posláním je zajistit účelnou komunikaci mezi příslušníky jednoho pracovního prostředí. Domnívám se, že nelze takto striktně diferencovat profesní mluvu od slangu. Pracovní skupiny se nepochybně vyznačují mnoha sociálně integračními faktory, příslušníci určitých profesí také projevují zřetelné snahy odlišit se od profesí ostatních, což většinou úzce souvisí s hrdostí a nadšením, které pociťují v souvislosti s vykonáváním daného zaměstnání. Konkrétně v lékařském slangu lze nalézt časté prvky humoru, jazykové hry a slovních hříček, jejichž hlavní motivací evidentně není jen jazyková úspornost. U studentů zdravotnických oborů lze po nástupu na praxi odhalit snahu „legitimizovat“ svoje postavení v rámci profese mimo jiné právě speciálním výrazivem, které od svých vyučujících a nadřízených přebírají a hojně jej

---

<sup>44</sup> VONDRÁČEK, M. *Funkční diferenciacie slangu a profesní mluvy. In Sborník přednášek ze VII. konference o slangu a argotu v Plzni 24. – 25. září 2003. Západočeská univerzita v Plzni, Plzeň, 2005. ISBN 80-7043-359-0, s.17.*

<sup>45</sup> VONDRÁČEK, M. *Funkční diferenciacie slangu a profesní mluvy. In Sborník přednášek ze VII. konference o slangu a argotu v Plzni 24. – 25. září 2003. Západočeská univerzita v Plzni, Plzeň, 2005. ISBN 80-7043-359-0, s. 18.*

užívají právě proto, že se chtějí do této skupiny plně integrovat. Právě studenti také často bývají spontánními autory mnoha nových a neotřelých slangových výrazů, které si později přenášejí i na své budoucí pracovní působiště.

Dalším aspektem, podle kterého lze slang dále diferencovat je bezpochyby jeho příznakovost z hlediska **expresivity**. S předchozím vymezením profesní mluvy toto dělení úzce souvisí, protože u profesních výrazů se většinou předpokládá snaha o maximální výskyt nocionálních výrazů, jejichž funkcí je účelně pojmenovat novou skutečnost tak, aby to vyhovovalo požadavkům užívané terminologie a nutnosti rychlé a efektivní komunikace. Můžeme tedy tvrdit, že u zájmového slangu se s expresivními výrazy setkáme v podstatně hojnější míře, než je tomu u slangu profesního. Dejmek<sup>46</sup> poukazuje na skutečnost, že jasné zařazení ke slangu profesnímu nebo zájmovému nelze často s určitostí učinit u všech výrazů, protože některé se nacházejí na pomezí. Mezi jednotlivými slangy pochopitelně existují rozdíly v míře expresivity, u některých jasně převládá funkce prostě sdělná, u jiných je patrná výrazná snaha o aktualizaci a uplatnění jazykové hry. Hledisko expresivity ve slangu nelze opomíjet, v této kapitole se mu však věnujeme jen okrajově, protože právě aspekt expresivity bude náplní kapitol dalších, kde jej podrobíme hlubší analýze.

Profesní a zájmový slang můžeme diferencovat nejen z hlediska expresivity, ale i z hlediska užití **formy**. V profesní mluvě převládají názvy univerbizované a jednoslovné, protože požadavek jazykové ekonomie je zde daleko naléhavější, než je tomu ve sféře zájmové.

Jako další diferencující faktor bývá uváděno též **teritorium**, v němž se slang užívá. Jak ve své stati specifikuje Dejmek<sup>47</sup>, teritoriální diferenciací je míněn výskyt různých pojmenování pro týž denotát. Výrazivo stejného slangu může disponovat různorodým repertoárem jazykových prostředků v závislosti na lokalitě, z níž komunikanti pocházejí. Slangismy můžeme také dělit na **výrazy okazionální**, tedy užívané jen okrajově a podle frekvence užití rozlišujeme výrazy často užívané od těch, které se uplatňují jen v rámci úzké skupiny uživatelů na příklad pouze na jednom pracovišti.

U profesního slangu můžeme často pozorovat jeho **infiltraci do odborné terminologie**, tedy jeho pronikání do jazyka spisovného. Slangový výraz může plnit zástupnou funkci u termínů, které jsou neuspokojivé z hlediska přílišné obecnosti či

---

<sup>46</sup> DEJMEK, B. *Diferenciace slangu a jeho postavení v běžně mluveném jazyce. In Sborník přednášek ze IV. konference o slangu a argotu v Plzni 9. – 12. února 1988. Pedagogická fakulta ZČU, SPN Plzeň, 1989, s. 52.*

<sup>47</sup> DEJMEK, B. *Diferenciace slangu a jeho postavení v běžně mluveném jazyce. In Sborník přednášek ze IV. konference o slangu a argotu v Plzni 9. – 12. února 1988. Pedagogická fakulta ZČU, SPN Plzeň, 1989, s.54.*

nevyhovují požadavku úspornosti ve vyjadřování. Některé výrazy pak mohou postupem času ztrácet slangovou platnost, překračují hranice zájmového nebo pracovního prostředí a nabývají platnost výrazů obecně českých. Slang může nečistota pronikat do **oficiálních projevů**. Minářová<sup>48</sup> ve své stati uvedla nejčastější sféry komunikace, u nichž lze předpokládat užití slangu v oficiální komunikaci:

- projevy psané a mluvené publicistiky
- politické řečnické projevy
- odborné mluvené projevy, oficiální vyjadřování mezi širší odbornou veřejností

Je složité odhalit, zda je užití slangových prostředků v těchto situacích motivované nebo nemotivované. Minářová<sup>49</sup> uvádí následující důvody, které mohou mluvčího vést k motivovanému užití slangového výraziva v rámci oficiálního projevu:

- a) snaha o expresivitu
- b) bezprostřednost a ekonomičnost vyjádření
- c) rozkolísanost odborné terminologie

Užití slangu v oficiální komunikaci bude pravděpodobně vždy přijímáno rozporuplně. To ale nic nemění na faktu, že mnohé slangové výrazy překračují hranice sociolektu a stávají se součástí běžně mluveného jazyka, který není vázán výhradně na příslušníky daného zájmového či profesního prostředí. Takový výraz, který proniká do veřejné psané a oficiální komunikace, ztrácí platnost sociolektu a **stylově se neutralizuje**<sup>50</sup>. V rámci psaných projevů se můžeme se sociolekty setkat v prózách, kde může být toto užití slangismů či argotismů vedeno snahou autora o ozvláštňení textu, nebo v populárně naučných příručkách, kde slangové výrazy usnadňují porozumění dané problematice a zároveň jsou často vzhledem k jazykové ekonomii úspornější a výstižnější.

Užití slangového či argotického výraziva při oficiálním projevu může být dáno též nepřipraveností mluvčího nebo emočním vypětím. Z profesních výrazů nejčastěji přecházejí do běžné mluvy slangismy z oblasti IT (kliknout, myš...), administrativní (mzdovka) a zdravotnické (exnout, áro...). Profesionalismy mohou také z výše zmíněných důvodů přecházet k termínům.

Mezi profesním a spisovným jazykem je tenká hranice a obě tyto vrstvy se mohou do značné míry prolínat. Tuto skutečnost objasňuje Čechová: „*Hranice mezi spisovným*

---

<sup>48</sup> MINÁŘOVÁ, E. *Pronikání slangu do oficiálních projevů*. In *Sborník přednášek ze VI. konference o slangu a argotu v Plzni 15. – 16. září 1988*. Pedagogická fakulta ZČU, Plzeň, 1998, s. 21.

<sup>49</sup> TAMTÉŽ.

<sup>50</sup> ČECHOVÁ, M. *Slang a styl*. In *Sborník přednášek z 8. konference o slangu a argotu konané v Plzni ve dnech 26. – 27. února 2008*. Pedagogická fakulta ZČU, Plzeň, 2008, ISBN 978-80-7043-764-3, s. 8.

*a profesním výrazivem není ostrá, výrazivo obojí se prolíná, profesionalismy jsou pramenem obohacování spisovného odborného výraziva, tvoří vlastně přechodné pásmo mezi laickým, neodborným nespisovným výrazivem a úzce a přísně odborným.*<sup>51</sup>

Na závěr můžeme říci, že profesní a zájmová mluva nemají striktně vytyčené hranice a jejich výrazové prostředky se mnohdy prolínají nebo navzájem obohacují. To je dáno faktem, že i hranice mezi koníčkem a profesí nemusí být mnohdy úplně zřetelná – příkladem může být sportovní či hudební slang.

## **6. Vymezení expresivity se zřetelem na její uplatnění v rámci sociolektů**

Snaha o expresivní vyjádření je tendence, která se zřetelně projevuje zejména v rámci zájmového slangu. V případě profesionální mluvy stále není k dispozici jednoznačné stanovisko, nakolik je expresivita ve vyjadřování této v kategorii signifikantní. V rámci profesního slangu hraje důležitou roli prvek jazykové ekonomie, protože komunikace mezi zaměstnanci klade často vysoké nároky na úspornost a maximální výstižnost. Z těchto důvodů převažují u profesního slangu výrazy nociónální povahy nad expresivy, avšak nemůžeme chápat jako charakteristický rys profesní mluvy naprostou absenci expresivních slov. I v rámci profesních slangů se vyskytují slova motivovaná jazykovou hravostí a víceslovná pojmenování s expresivním nádechem. Úkolem této kapitoly je teoreticky zakotvit pojem expresivity v kontextu stylistiky a vymezit její funkce v rámci současných sociolektů.

### **6.1 Vymezení pojmu expresivita**

Expresivita (ojediněle se uvádí též označení expresivnost) je fenomén, který byl v rámci lingvistiky popisován zejména disciplínou, jež se nazývá *sémiotika*, respektive v rámci jednoho z jejích oddílů – *pragmatiky*. Pragmatika je nauka, která se věnuje vztahu mezi jazykem a jeho uživateli, svojí povahou má tedy blízko na příklad k psychologii, psycholingvistice či sociolingvistice. Můžeme říci, že pragmatika se zabývá praktickou stránkou lidské komunikace, tedy praktickým využíváním jazykových znaků v mezilidské komunikaci. Expresivita je prostředkem, který je využíván většinou v rámci neformální mluvené komunikace.

---

<sup>51</sup> ČECHOVÁ, M. *Slang a styl* In *Sborník přednášek z 8. konference o slangu a argotu konané v Plzni ve dnech 26. – 27. února 2008*. Pedagogická fakulta ZČU, Plzeň, 2008, ISBN 978-80-7043-764-3, s. 11 – 12.



Repertoár jazykových prostriedkú, ktoré majú užívatelé jazyka k dispozíci, nabízi výrazy kognitívni (nociónalni) a prostriedky **nenociónalni**, ktoré sa realizujú jako **pragmatické rysy významu** (expresivita, príznaky citové, hodnotící, asociácii, obrazné a další)<sup>52</sup> neboli konotace. Jako protiklad expresivity se tedy označuje věcnost, odborným termínem nociónalnost. Tyto poznatky sumarizuje výstižná definice, kterou poskytuje Encyklopedický slovník češtiny: „*Expresivita se chápe jako pragmatická složka významu příslušného jazykového prostředku, daná postojem mluvčího; u konkrétních výrazových prostředků se může mluvit o existenci expresivního příznaku.*“<sup>53</sup> Expresivita výrazu v sobě vždy implikuje i prvek hodnocení a může být vyjádřena širokým spektrem prostriedkú **hláskových, morfologických** (např. expresivita tvořená příponami slova), **syntaktických** i **lexikálních** a v neposlední řadě se expresivita v mluveném projevu promítá i do fonetických aspektů řeči, jako je intonace, tempo a přízvuk a do neverbální složky komunikace jako jsou gesta, mimika či posturologie. V oblasti syntaxe může docházet k vyjadřování citovosti v rovině aktuálního větného členění – často dochází na příklad ke slovosledné inverzi, kdy je narušeno tradiční schéma východisko > jádro a dochází k jeho přeměně na jádro > východisko (tzv. subjektivní slovosled).

Další definici expresivity předkládá Chýlová, která jazykovou expresivitu definuje jako „*nenociónální složku lexikálního významu příslušného výrazového prostředku, která je daná postojem mluvčího a obvykle je definována také jako příznak citový a volní*“.<sup>54</sup>

Expresivita jakožto sémantická kategorie nám může značně usnadnit dešifrování obsahu sdělení, ale pokud máme k dispozici pouze psaný projev a chybí nám tak faktor neverbální komunikace jedince, může být velice složité emocionální příznaky zachytit a interpretovat.

Expresivitu můžeme dělit dle různých hledisek. Základním kritériem je klasifikace expresivity na **kladnou a zápornou**.

V rámci expresivity s pozitivním citovým příznakem pak rozeznáváme:

- deminutiva (zdrobněliny)
- hypokoristiku (domácká pojmenování, na příklad *Péťa*)
- slova familiární (užívají se při důvěrné komunikaci mezi osobami blízkými,

<sup>52</sup> FILIPEC, J. a ČERMÁK, F. *Česká lexikologie*. 1. vyd. Praha: Academia, 1985, s. 69.

<sup>53</sup> BACHMANNOVÁ, J. a kol. *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Lidové noviny, 2002. ISBN 80-7106-484-X, s. 131, heslo *Expresivum*)

<sup>54</sup> CHÝLOVÁ, H. *K expresivitě ve slangu* In *Sborník přednášek z 8. konference o slangu a argotu konané v Plzni ve dnech 26. – 27. února 2008*, Pedagogická fakulta ZČU, Plzeň, 2008, s. 92.

např. *mamka*)

- slova dětská (např. *haját*)
- eufemismy (nahrazují a zjemňují drsné, nepříjemné či společensky nepřijatelné výrazy, slouží jako synonyma pro tabuizovaná slova, např. *zesnout* místo *zemřít*)

V rámci expresivity s negativním citovým příznakem klasifikujeme:

- pejorativa, depreciativa (slova hanlivá, na příklad *buran*)
- augmentativa (slova zveličelá, na příklad *psisko*)
- slova zhrubělá
- slova vulgární (společensky nepřijatelné, hrubé výrazy, mnohdy plní funkci nadávky)
- dysfemismy (hrubé výrazy s negativním citovým zabarvením, zveličují nepříjemnou skutečnost či nedostatek, na příklad *žrát* místo *jíst*)

Další kritérium, podle něhož lze expresivitu dále třídit představil ve své publikaci Zima.

Ten vymezuje expresivitu **adherentní, inherentní a kontextovou**.<sup>55</sup>

### 1) **Expresivita inherentní**

Expresivní příznak u těchto výrazů je snadno rozpoznatelný i bez znalosti kontextu. V tomto případě je emocionalita neoddělitelnou součástí významu a je dána na příklad hláskovou stavbou slova nebo slovotvornou podobou výrazu. Jedná se o výrazy typu *hulit*, *tlust'och*, *velikánský* apod.

V rámci inherentní expresivity dále rozeznáváme dva typy:

- slovo má trvale expresivní příznak, který je daný buď hláskovým skladem, nebo slovotvornými prostředky
- slovo je expresivní pouze v lexikalizovaném přeneseném významu<sup>56</sup>

### 2) **Expresivita adherentní**

Jedná se o výrazy, které mají neutrální, věcný význam, ale v určitém kontextu mohou nabývat expresivní platnosti. Dochází zde k významovému posunu, kdy slovo má jednak věcný význam a jednak může vyjadřovat i další expresivní významy. Jako příklad může posloužit slovo *kočka* (jako lichotivé označení

<sup>55</sup> ZIMA, J. *Expresivita slova v současné češtině*. Praha: ČSAV, 1961, s. 10.

<sup>56</sup> CHÝLOVÁ, H. *K expresivitě ve slangu* In *Sborník přednášek z 8. konference o slangu a argotu konané v Plzni ve dnech 26. – 27. února 2008*, Pedagogická fakulta ZČU, Plzeň, 2008, s. 92.

atraktivní ženy) nebo slovní spojení *otřknout si někoho* ve smyslu zjistit si předběžně o někom informace.

U expresivity inherentní i adherentní se jedná o výrazové prostředky, které jsou součástí jazykového systému, jedná se tedy o **expresivitu lexikalizovanou**.

### 3) **Expresivita kontextová**

Tento typ expresivity nepatří k fenoménům lexikologie, řadíme jej mezi stylistické jevy. V tomto případě může výraz či spojení slov působit expresivně, aniž by se změnil jejich význam. Tento typ expresivity je často využíván jako umělecký prostředek v rámci prózy. Záměrem autora je ozvláštnit, aktualizovat text tak, aby byl neotřelý a čtenářsky atraktivní. Tento typ expresivity se uplatňuje v protikladu vůči adherentní expresivitě, neboť v tomto případě se význam slova nemění.

V souvislosti s termínem expresivita vyvstává též otázka, jak jej charakterizovat s ohledem na stratifikaci národního jazyka. Na první pohled se může zdát, že expresivita se v rámci spisovného jazyka nemůže uplatňovat, ale definovat expresivitu jako výlučný prostředek nespisovné jazykové vrstvy by nebylo zcela přesné. Jazyková expresivita se realizuje především u prostědělovacího stylu při mluvených projevech, tedy jako čeština hovorová. Daleko vyšší frekvenci však mají expresivní slova v rámci teritoriálních dialektů a sociolektů (především u zájmového slangu).

## 6.2 **Expresivita z hlediska slovtvorby**

Patně nejefektivnějším prostředkem k vyjádření expresivity je slovtvorba. Z tohoto hlediska však nemůžeme zkoumat expresivitu adherentní, která je založena na přenášení významu a expresivitu kontextovou. Nejlépe tak můžeme z hlediska slovtvorby hodnotit slova inherentně expresivní.

Nejčastějšími slovtvornými postupy v rámci inherentní expresivity jsou derivace a kompozice. Charakteristickou vlastností takto utvořených slov je, že mají ve slovní zásobě též svůj neutrální ekvivalent.<sup>57</sup>

Nejvýrazněji zastoupenou skupinou v rámci inherentní expresivity jsou slova, jejichž expresivita je založena na **příponách**. Takto vzniklou expresivitu můžeme pozorovat u substantiv, adjektiv, sloves, příslovcí, některých zájmen a číslovky všecek.<sup>58</sup>

---

<sup>57</sup> ZIMA, J. *Expresivita slova v současné češtině*. Praha: ČSAV, 1961, s. 41.

<sup>58</sup> TAMTÉŽ.

**Nejčastějšími expresivními formanty jsou přípony<sup>59</sup>:**

**a) u maskulin**

- ák (tvrďák) – u jmen nositelů vlastností
- och (tlust'och) – rovněž u jmen nositelů vlastností
- áč (brejláč) – u nositelů negativních vlastností
- ec (tupec) – u nositelů negativních vlastností
- ek (ufňukánek) – u jmen nositelů vlastností odvozených od dějových adjektiv
- ouš/-oušek (chytrouš) – u jmen nositelů vlastností odvozených od adjektiv, u přípony
- oušek nemusí vždy jít o deminutiva utvořená od existujících základů
- as (mlad'as)
- an/-án (dacan)
- our (kaňour)

**b) u feminin**

- anda (šuškanda) – často se uplatňuje v rámci slangových a argotických pojmenování činností, nejčastěji mají tato slova povahu substantiva verbálního
- inda
- izna (babizna)
- ajzna (šťabajzna)

**c) u neuter**

- isko (psisko)

Expresivita může vzniknout i **změnou kategorie životnost/neživotnost**, a to konkrétně u substantiv zakončených sufixem –ina nebo **významovou změnou slovtvorného typu**. Typickým příkladem mohou být slova zakončená sufixem –árna, který tradičně označuje jména místní (*čekárna*), někdy se ale tento sufix užívá pro označení vlastností a pak nabývá silně expresivního příznaku (*lumpárna*). Častým prostředkem pro vyjádření expresivity je také **reduplikace** (pomocí adjektivních přípon – *malilinký* nebo reduplikací slovního základu u kompozice *pouhopouhý, čiročirý...*).

V rámci **kompozice** jsou prostředkem k vyjádření expresivity:

- reduplikace slovního základu (*černočerný*)
- u složenin předponových prefixy: *arci-* (*arciblázen*), *vele-* (*velemoudrý*), *obr-* (*obršpicl*), *truc-* (*trucorganizace*)

---

<sup>59</sup> TAMTÉŽ.

S expresivním tvořením se můžeme setkat i u adjektiv a sloves, kdy má nejčastěji podobu vkládání a reduplikace slabik (malilinkatý, hajinkat...).

**Adherentní expresivitu** můžeme zkoumat prostředky onomaziologické a sémaziologické metody. Poznáme tak jednak příčiny a způsoby vzniku adherentní expresivity na základě onomaziologického rozboru a odhalíme podstatu adherentní expresivity na základě srovnání se stylisticky neutrálním ekvivalentem v případě metody sémaziologické.<sup>60</sup>

**Kontextovou expresivitu** můžeme analyzovat v rámci moderní prózy a hodnotíme ji převážně na základě stylistických kritérií.

Při tvoření expresivního výraziva zaujímají významné místo i **neslovotvorné postupy** tvoření nových pojmenování jako je na příklad přenášení významů (metafora, metonymie, synekdocha), zobecňování, konkretizace, abstrakce, tvoření víceslovných názvů, slovní hříčky.

### 6.3 Expresivita v sociolektu

Expresivní výrazivo je často řazeno na periferii slovní zásoby, přesto tvoří nedílnou a stále se rozvíjející součást národního jazyka. Expresivnost je typickým znakem především u zájmového slangu, v určité míře se projevuje i u slangu profesního, kde je však obvykle prioritou nociónální a ekonomické vyjadřování. Na tento fakt poukazuje ve své stati Chýlová, která označuje u slangu zájmového expresivitu přímo jako konstituující faktor a zároveň dodává, že „*v mluvě profesní je míra expresivity omezena a jako charakteristický rys chápeme právě toto omezení*“.<sup>61</sup> Sociolekty obecně se vyznačují vysokou mírou variability, dynamickým vývojem a uplatňováním jazykové hry. Motivací ke tvoření slangových výrazů je potřeba pojmenovat novou skutečnost, nebo snaha o aktualizaci projevu prostřednictvím nového a neotřelého pojmenování již existující a pojmenované skutečnosti. Expresivita zaujímá v rámci slangů nezastupitelné místo vzhledem k charakteru řečových projevů, které jsou spontánní, nepřipravené a vznikají při neformálních příležitostech, které umožňují využití expresivní funkce jazyka. Důležitým faktorem, který přispívá k hojnému výskytu expresivity ve slangu, je fakt, že slangy vznikají v rámci malých a středních sociálních skupin, které jsou spojeny pocitem sounáležitosti vzhledem k existenci společného zájmu, popřípadě profese či stejného pracovního prostředí.

Při užití sociolektismů hraje klíčovou roli dobrá znalost daného kontextu. Pro

<sup>60</sup> ZIMA, J. *Expresivita slova v současné češtině*. Praha: ČSAV, 1961, s. 82-83.

<sup>61</sup> CHÝLOVÁ, H. *K expresivitě ve slangu* In *Sborník přednášek z 8. konference o slangu a argotu konané v Plzni ve dnech 26. – 27. února 2008*, Pedagogická fakulta ZČU, Plzeň, 2008, s.92.

komunikanta, který není obeznámen s reáliemi slangového prostředí, může být slangová komunikace na hranici srozumitelnosti, přestože primárním účelem slangové mluvy není konstituování tajného jazyka, jako je tomu u argotu. Slangové výrazivo mnohdy proniká do slovní zásoby běžně mluveného jazyka, kde je vnímáno jako prostředek expresivního vyjádření. Pro uživatele, kteří nejsou součástí skupiny, jež slang užívá, se může jevit celý sociolekt jako expresivní. Na to poukazuje i Chýlová, která ve svém článku uvádí, že slang je zvenku prakticky vždy vnímán jako expresivní složka mluvené češtiny.<sup>62</sup> Na základě tohoto faktu však přesto nelze tvrdit, že je expresivní celý slang.

Původně citově zabarvené slangové výrazivo mnohdy přechází do jádra slovní zásoby daného sociolektu a dalším vývojem se pak tyto výrazy mohou jakožto slangové infiltrovat i do obecné nebo hovorové češtiny. V takovém případě tyto výrazy ztrácí expresivní příznak.

Při hodnocení expresivity určitého slangu může situaci komplikovat nedostatečná znalost prostředí ze strany badatele, která může správnou interpretaci výrazu značně ztížit i znemožnit. Dalším problémem je, že vnímání míry expresivity je faktorem subjektivním a ani sami uživatelé slangu nemusí podávat zcela relevantní informace.

## 7. Tvoření slangových názvů

### 7.1 Obecné aspekty tvoření

Při výzkumu slangu je nutné rozpoznat a definovat postupy, jimiž jsou jednotlivé výrazy tvořeny. V rámci tvoření sociolektů se uplatňují stejné zákonitosti a stejné pojmenovávací postupy jako u jiných vrstev národního jazyka, z hlediska způsobů kreace se tedy nijak zásadně neliší. Z hlediska slovnědruhové platnosti převládají v rámci slangu substantiva, verba, adjektiva a v menší míře se objevují též adverbia. Tuto skutečnost můžeme shrnout v poznatek, že slangové názvy se realizují jako plnovýznamové slovní druhy.

Identifikujeme dva základní postupy tvoření v rámci sociolektů:

- 1) **Postupy transformační** – jedná se o slovotvorné postupy, mezi něž řadíme odvozování, skládání, zkracování, mechanické krácení a překrucování.
- 2) **Postupy transpoziční** – využívají repertoáru již existujících pojmenování, patří

---

<sup>62</sup> CHÝLOVÁ, H. *K expresivitě ve slangu* In *Sborník přednášek z 8. konference o slangu a argotu konané v Plzni ve dnech 26. – 27. února 2008*, Pedagogická fakulta ZČU, Plzeň, 2008, s. 93.

sem takzvané sémantické tvoření (metaforické a metonymické přenášení), tvoření frazeologismů (víceslovných pojmenovacích jednotek) a přejímání (z cizích jazyků nebo z jiných útvarů národního jazyka).

## 7.2 Motivace vzniku slangových pojmenování

Sociolekty můžeme charakterizovat jako nespisovnou vrstvu slovní zásoby, která se dynamicky rozvíjí a slouží jako důležitý zdroj obohacování slovní zásoby. Existují rozličné důvody pro tvoření nových pojmenování. Ty nejdůležitější sumarizoval ve své stati Hubáček<sup>63</sup>:

- absence příslušné terminologie
- snaha o úsporné a jednoduché vyjádření
- potřeba vyjádření expresivity a příslušnosti k prostředí
- jazyková hravost
- proměnlivost psychického stavu mluvčího a jeho vztahu k pojmenovávané skutečnosti
- snaha o potvrzení příslušnosti k dané sociální skupině, vytvoření pocitu sounáležitosti a exkluzivity

Signifikantním rysem pro sociolekty je zřetelná dominance motivovaných (popisných) názvů, o něco menší je podíl sémanticky tvořených pojmenování. Slovtvorně motivovaná slova můžeme vysvětlit na základě výrazů jiných – motivujících (např. učitel je člověk, který *učí*). Protipól tvoří slova základní, slovtvorně nemotivovaná.

Slangové názvy vznikají spontánně v rámci neoficiálních a nepřipravených projevů. Jsou výsledkem kreativity a tvůrčí invence daného jedince.

Teorii pojmenování se zabývá věda nazvaná onomaziologie, která je v současné době chápána komplexněji jako teorie označování.

### Rozeznáváme tři základní typy onomaziologické kategorie:

1) **Mutační** kategorie je založena na změně významu a většinou též slovního druhu.

Obsahuje:

- názvy nositelů vlastností ► příznakem je vlastnost (boháč)
- názvy činitelské ► příznakem je děj (mluvčí, vlastník)
- názvy konatelské ► pojmenování osob, které vykonávají určitou činnost (houbař)

---

<sup>63</sup> HUBÁČEK, J. *K onomaziologickým postupům ve slovní zásobě slangů* In *Sborník přednášek z II. konference o slangu a argotu v Plzni 23. – 26. září 1980*. Pedagogická fakulta ZČU, Plzeň, 1983, s. 36.

- názvy obyvatelské ► pojmenování osoby podle místa, odkud pochází (Pařížan)
- názvy míst, rostlin, zvířat
- názvy prostředků ► pojmenování věci, která slouží jako nástroj nebo pomůcka (zrcátko, zápalka)
- názvy výsledků děje ► označuje se tak konkrétní či abstraktní výsledek děje (zbytek)
- názvy nositelů okolnostního určení (náhrdelník, bezvládí)
- v rámci **adjektiv** se zde setkáváme s přídavnými jmény vztahovými s přídavnými jmény dějovými a účelovými

2) **Modifikační** kategorie se vyznačuje zachováním slovního druhu, modifikuje se pouze význam (zesílení, zeslabení, dodání určitého příznaku). Rozeznáváme zde:

**a) u substantiv:** názvy zdobnělé, zveličelé (augmentativa), přechýlené, mláďat, hromadné, utvořené předponami

**b) u adjektiv:** přídavná jména s významem zeslabujícím a s významem zesilujícím

**c) u sloves:** slovesa odvozená předponou, kauzativa (položít), slovesa nedokonavá z dokonavých, slovesa násobená z nenásobených

**d) u adverbii:** příslovce zdobnělá (malinko), zveličelá (obrovitánský), zesilující (pradávně) a kvantitativní neboli číselná

3) **Transpoziční** kategorie zahrnuje zpředmětnění děje (psaní) či vlastnosti (malost) a zokolnostnění vlastnosti (rychlý > rychlost). Transpoziční dvojice reprezentují tutéž vlastnost, děj či okolnost v různých slovních druzích. Ve většině případů zde dochází i k významovým posunům.<sup>64</sup> Mění se tedy slovní druh, ale sémantický charakter slova zůstává zachován.

### 7.3 Transformační postupy tvoření nových pojmenování ve slangu

Mezi transformační postupy řadíme odvozování, skládání, zkracování, mechanické krácení a překrucování. V následující kapitole se pokusíme vymezit jednotlivé postupy obecně i z hlediska jejich specifik v rámci sociolektů.

<sup>64</sup> MALIŠ, O. *Nauka o tvoření slov In Současný český jazyk:Lexikologie*. Karolinum, Praha, 1999, s. 35.



### 7.3.1 Odvozování (derivace)

Jedná se o nejfrekventovanější způsob tvoření slov v češtině. To platí i pro názvy slangové. Toto tvoření se realizuje prostřednictvím předpon či přípon, k slovtvornému základu se tedy připojují hláskové útvary, které mění význam slova. U slangu je nejčastější odvozování příponové.

V rámci slangů nejčastěji vznikají substantiva, adjektiva a slovesa, proto se ve výkladu zaměříme právě na tyto slovní druhy.

#### a) Substantiva

Odvozená podstatná jména můžeme klasifikovat podle různých významových i slovtvorných kategorií. Obecně lze říci, že převažuje sufixace nad prefixací. Názvy odvozené ze substantiv se označují termínem desubstantiva.

- **Názvy osob** můžeme dělit na názvy:
  - 1) činitelské: nejproduktivnější je přípona –ák, dále se objevují přípony -l, -oun, -ař, -č, -ník, -íř
  - 2) konatelské: tvoří se od jmenných základů příponami –ař, -ář, -ák, méně frekventované jsou –ista nebo –ovec
  - 3) přechýlené: časté jsou přípony –ka, -ice, -ajzna<sup>65</sup>
- **Názvy míst** – v rámci této skupiny rozeznáváme tyto produktivní přípony: -iště, -árna-, -na, -erie
- **Názvy specifikační** zahrnují předpony typu –ka (omluvenka), -eň (hrušeň), -oň (jabloň)<sup>66</sup>
- **Názvy zdrobnělé (deminutiva)** se vyznačují příponami: –ík, -inka, -ko, -eček, -íček, -oušek atd.
- **Názvy zveličelé (augmentativa)** disponují příponami: -isko, -ák

#### b) Adjektiva

V rámci tohoto slovního druhu rozeznáváme:

- **Názvy nositelů vlastností** kam patří produktivní přípony: -ík, -ec, -ka, -ina
- **Názvy vlastností** se vyznačují častou příponou –ost, případně též –ství/-ctví

Takto utvořená slova se vyznačují se vysokým stupněm abstrakce.

<sup>65</sup> HUBÁČEK, J. *Malý slovník českých slangů*, Profil, Ostrava, 1988, s. 14.

<sup>66</sup> UHER, František a Helena KNESELOVÁ. *Nauka o tvoření slov*. Brno: PdF MU, 1999. ISBN 80-210-2183-7, s.16.

c) **Slovesa** – názvy odvozené ze sloves se obecně označují jako deverbativa. Můžeme sem zařadit:

- **Názvy dějů** s příponami -ní/-tí, -ba, -ná
- **Názvy výsledku děje** tvořené pomocí přípon -ek, -ec, -ina
- **Jména činitelská** s příponami: -tel,-č, -ec, -čí, -k, -ka
- **Názvy nástrojů a prostředků děje**, kde se jako produktivní uvádí přípony: -dlo, -lo, -slo, -to, -ivo, -ák

Odvozená slangová slovesa se vyskytují v menší míře než jiné slovní druhy. Tvoří se příponami ze základů jmenných nebo předponami ze sloves. Nejčastější je formant –ova- (faulovat).

### 7.3.2 Zkracování (abreviace)

V rámci tohoto způsobu tvoření slov rozeznáváme slova zkratková a iniciálové zkratky. Tento způsob tvoření je ve slangu velmi produktivní zejména vzhledem k potřebě úsporného vyjádření. Podstatou abreviace je zkrácení slova o jednu nebo více slabik bez zřetele k jeho stavbě. Ve slangu často vznikají nová pojmenování **mechanickým krácením** za účelem stručnějšího a jednoduššího vyjádření.

### 7.3.3 Překrucování

Tento způsob tvoření se svým charakterem podobá mechanickému krácení. Setkáváme se zde s různým druhem motivace: snaha o zvýraznění a odlišení zvukové podoby slova či jazykový humor. Zvláštní kategorii zde tvoří tzv. **expresivní homonyma**, která po formální stránce odpovídají slovům neexpresivním se zcela odlišným významem (kytara > kytka).<sup>67</sup> Tento způsob tvoření je omezeně produktivní.

### 7.3.4 Skládání (kompozice)

Kompoziční postup je založen na sloučení dvou nebo více plnovýznamových fundujících slov, výsledný výraz (jedna lexikální jednotka) vzniká spojením dvou až tří slovtvorných základů. Kompozice je projevem jazykové kondenzace, a proto je příznačná zejména pro publicistický styl. Kompozita dělíme na **vlastní** a **nevlastní** (juxtapozice, spřežky). Složeniny vlastní není možné rozdělit na samostatně fungující jednotky (novomanžel, svítíplyn...), složeniny nevlastní (spřežky) takto rozdělit lze (jaksepatří,

---

<sup>67</sup> HUBÁČEK, J. *Malý slovník českých slangů*, Profil, Ostrava, 1988, s. 17.

pravděpodobný), u jednotlivých komponentů nedochází k morfologickým změnám.

Tento způsob tvoření není v rámci sociolektů příliš frekventovaný. Kompozičních postupů se využívá tehdy, když primárním výrazem je víceslovné pojmenování. Z toho vyplývá, že motivací pro tvorbu složenin je především snaha o univerbizaci – dosažení maximálně úsporného vyjádření. Častý je výskyt hybridních složenin, jejichž slovní základy mají mezinárodní původ (auto, moto, foto apod.). Tyto výrazy pak mnohdy přecházejí do odborné terminologie. Pro slang je příznačný výskyt složenin vlastních určovacích, složeniny nevlastní se prakticky nevyskytují.

### 7.3.5 Univerbizace

Tvoření slov prostřednictvím univerbizace spočívá v utvoření jednoslovné pojmenovací jednotky z původně víceslovného pojmenování. V lékařském sociolektu se s tímto způsobem tvoření nových pojmenování setkáváme běžně vzhledem k požadavku úspornosti ve vyjadřování. Multiverbizovaná pojmenování se vyskytují pouze ojediněle a bývají výsledkem jazykové tvořivosti uživatelů a jejich snahy vnést do běžného výraziva humornou složku.

## 7.4 Transpoziční tvoření slangových názvů

Jedná se o způsob tvoření založený na přenášení slovního významu – metaforizace a metonymizace. Hojněji se u slangu uplatňuje metaforické přenášení.

### 7.4.1 Metaforické přenášení

Tento způsob se v rámci sémantického tvoření uplatňuje ve vysoké míře, protože vyhovuje požadavku názornosti, který je u slangu akcentován. Zároveň také zpravidla naplňuje tendenci po aktualizovaném a expresivním vyjádření. V rámci profesní mluvy se může metaforizace dobře uplatnit v případech, kdy chybí jednoznačný a výstižný termín, nebo je oficiální označení příliš dlouhé a nevyhovuje požadavkům jazykové ekonomie.

Hubáček<sup>68</sup> uvedl **klasifikaci činitelů**, které se při metaforizaci uplatňují:

- 1) podobnost ve vzhledu nebo tvaru
- 2) přítomnost nápadného nebo důležitého znaku
- 3) stejné nebo nápadné zbarvení
- 4) vlastnost vyplývající z podobné činnosti
- 5) podobnost nebo vztah dějů vyjádřených slovesem

---

<sup>68</sup> HUBÁČEK, J. *K onomaziologickým postupům ve slovní zásobě slangů* In *Sborník přednášek z II. konference o slangu a argotu v Plzni 23. – 26. září 1980*. Pedagogická fakulta ZČU, Plzeň, 1983, s. 41.

Společný, nápadný znak, na základě něhož dojde k přenesení významu, se označuje jako **onomaziologický příznak** metaforického přenášení.

Metaforické názvy mohou být také motivovány snahou o vyjádření citového vztahu k dané skutečnosti, pak je věcná podobnost daleko méně zřetelná. Tento fakt je vykompenzován příznakem expresivity, jejímž motivem může být jazykový humor, snaha o důvěrnost, posměch, nadsázka, vyjádření libosti či nelibosti. Z toho důvodu můžeme metaforické názvy třídit podle toho, zda slouží k vyjádření **věcnému** či **citovému**<sup>69</sup>. V případě citového vyjádření se dané výrazy klasifikují jako expresiva adherentní (expresivita plyne až z daného kontextu).

#### 7.4.2 Metonymické přenášení

Jedná se o druhý nejčastější způsob v rámci sémantického tvoření. Metonymizaci definujeme jako přenášení významu na základě vnitřní souvislosti. Metonymizované názvy často vznikají jako realizace **univerbizace**, protože nezřídka se tvoří z názvů víceslovných (jako příklad z lékařského slangu může posloužit Bechtěrevova choroba > bechtěrev). Předpokladem pro přenášení významu (pro metaforické i pro metonymické) je existence asociačních mechanismů lidského vědomí.

#### 7.4.3 Víceslovná pojmenování ve slangu (frazologismy)

Tento způsob tvoření je jen omezeně produktivní, protože nevyhovuje požadavku úspornosti ve vyjadřování a je v rozporu s univerbizační tendencí. Mnohá slangová sousloví se tedy považují za předstupeň odborného pojmenování.

Poněkud hojnější je tvoření frazeologismů verbálních jakožto ustálených spojení, jejichž klíčovým slovem je sloveso.<sup>70</sup> Z dvojice slov alespoň jedno ztrácí původní význam, nebo nabývá významu nového. Toto tvoření je často motivováno potřebou aktuálního a názorného pojmenování.

#### 7.4.4 Přejímání z cizích jazyků

Nejedná se o příliš frekventovaný způsob, ačkoliv dnešní odborná terminologie je značně ovlivněna na příklad angličtinou. Přejímá se nejčastěji proto, že v domácím jazyce chybí odpovídající terminologie. Vzhledem k historicko-společenskému kontextu jsou české slangy ovlivňovány německým jazykem, v současnosti je typická vzestupná tendence u přejímání z anglického jazyka (mnohdy ve slangu IT, technických oborů a dalších). Přejaté výrazivo se pochopitelně v rámci jazyka modifikuje a přizpůsobuje tak,

<sup>69</sup> HUBÁČEK, J. *Přenášení významu jako pojmenovací postup ve slanzích. Naše řeč.* 1973, roč. 56, č. 3.

<sup>70</sup> HUBÁČEK, J. *Malý slovník českých slangů*, Profil, Ostrava, 1988, s. 18.

aby korespondovalo s gramatickými charakteristikami daného jazyka.

#### 7.4.5 Okazionalismy

Izolovaně vymezujeme skupinu slov, u kterých není slovotvorná motivace jednoznačná. Jedná se o slova vyskytující se zřídka, obvykle v rámci jednoho pracoviště a užívaná jen omezenou skupinou uživatelů.

#### 7.5 Shrnutí

Při zpracování sebraného jazykového materiálu je nutné jazykový vzorek pečlivě roztřídit z hlediska způsobu tvoření a přehledně klasifikovat. V rámci slovníčku lze uvádět odkazy na produktivitu jednotlivých postupů a formantů, lexikální jednotky lze řadit do předem stanovených významových kategorií.

Při tvoření slangových názvů se jako produktivní způsoby označují: odvozování, metaforické přenášení, následuje přejímání, metonymizace, mechanické krácení a skládání. Méně často se uplatňuje tvoření víceslovných pojmenování, překrucování a zkracování.<sup>71</sup> U některých výrazů je analýza velice obtížná, protože lingvista bez dostatečné znalosti realii není schopen stanovit motivaci tvoření u dané lexikální jednotky. Mimořádně lze vymezit kategorii **okazionalismů**, tedy výrazů, které se uplatňují pouze v úzkém a izolovaném prostředí (např. v rámci jednoho pracovního kolektivu, jedné třídy, jedné stanice ve zdravotnickém zařízení).

## 8. Specifika lékařského sociolektu a charakteristika jeho uživatelů

Zdravotnická profese patří k nejuznávanějším vůbec a v povědomí lidí má lékařské povolání vysokou prestiž. Oblast péče o zdraví je v současné době velice různorodou, mnohovrstevnatou oblastí, která zahrnuje celou řadu moderních odvětví a disciplin. Aktuálně existuje velké množství oborů, jež mají úzkou spojitost s péčí o zdraví, proto tato profesní sféra netvoří homogenní celek, který bychom mohli jednoduše postihnout. Každý obor má řadu vlastních specifíků, která se významně odrážejí i v jazykovém projevu komunikantů. Každé odvětví se také vyznačuje různým stupněm uzavřenosti prostředí. Existují výrazy původně slangové či terminologické povahy, které postupně ztratily tuto platnost a integrovaly se do běžně mluveného jazyka (jipka, rychlá a další).

---

<sup>71</sup> HUBÁČEK, J. *K onomaziologickým postupům ve slovní zásobě slangů* In *Sborník přednášek z II. konference o slangu a argotu v Plzni 23. – 26. září 1980*. Pedagogická fakulta ZČU, Plzeň, 1983, s. 42.

Medicínské prostředí vždy intenzivně přitahovalo pozornost lidí, protože péče o zdraví je nedílnou součástí lidského života, stejně tak jako nemoc, úraz či smrt. Lékařské a nemocniční prostředí patří mezi nejatraktivnější témata v rámci beletrie, filmu i různých popularizačních příruček.

Sféra zdravotnické profese je na slangové výrazivo velmi bohatá. Existuje značné množství doložených slangových jednotek. Posledním obsáhlejším dílem v této oblasti byla populární publikace Antonína Doležala. Motivací pro vznik slangových názvů ve zdravotnické profesi je především potřeba stručného a výstižného vyjádření, pozorujeme zde velmi zřetelné úsilí o jazykově ekonomické dorozumívání. To je dáno charakterem tohoto oboru, neboť významnou roli v záchraně lidského zdraví a života hraje právě čas, a proto je jednoznačná, hospodárná a pohotová komunikace jedním ze stěžejních předpokladů efektivního pracovního výkonu. Toto odvětví je rovněž vysoce profesionalizované, vyžaduje určitý stupeň odborné kvalifikace u všech pracovníků, dokonce i nižší zdravotnický personál (sanitáři, ošetřovatelé, řidiči sanitních vozů) musí být k výkonu profese řádně vyškoleni. To s sebou nese i permanentní nutnost pracovat s kvantem odborné terminologie, která má často svůj základ v latinském jazyce a aktuálně se řada termínů přejímá též z jazyka anglického. Tyto odborné názvy však mnohdy nesplňují předpoklad jazykové úspornosti a v rámci zachování rychlé a efektivní komunikace si je uživatelé často modifikují.

Jak už bylo zmíněno, medicínské prostředí je profesionální a nezřídka téměř akademické, přesto zde nalezneme řadu výrazů utvořených na základě humoru a jazykové hry. Důvodem je, že vrstva uživatelů lékařského slangu je různorodá, tento sociolekt nemůžeme omezovat pouze na mluvu lékařů, patří sem rovněž jazyk středního zdravotnického personálu (zdravotní sestry, ošetřovatelé, sanitáři) a studentů zdravotnických oborů na středních, vyšších odborných a vysokých školách.

Skupina uživatelů lékařského slangu je heterogenní i z hlediska pohlaví, věku či dosaženého vzdělání jeho uživatelů. Dnešním trendem je, že zdravotní sestry dosahují vysokoškolského případně vyššího odborného vzdělání, protože legislativní změna středoškolského oboru „zdravotnický asistent“ již neposkytuje absolventům plnohodnotnou kvalifikaci diplomované zdravotní sestry. Uživatelskou vrstvu však tvoří také pomocný zdravotnický personál, kde se může úroveň dosaženého vzdělání lišit.

Slang zdravotnických pracovníků nepředstavuje homogenní strukturu, jedná se o živý a dynamicky se vyvíjející útvar. Frekvence a podoba užívání slangového výraziva se může na různých pracovištích lišit. Někde se preferuje odborná a precizní komunikace,

kteřá postrádá prvek jazykové hry, jinde zase slang tvořív komunikační základnu mezi pracovníky. V případě medicínského prostředí se jako přiléhavější označení jeví spíše **profesní mluva** než slang, protože hlavní motivací sociolektismů bývá především **jazyková a komunikační funkčnost**.

Medicínský slang se také vyznačuje různým stupněm propustnosti jak ve vztahu k laické veřejnosti, tak v rámci daného oboru. Někdy disponují lékaři a vědci z medicínského oboru vlastní profesní mluvou, která mezi střední a nižší personál neproniká a naopak. Jedná se především o velké kliniky a laboratoře. Na některých pracovištích panuje bezprostřednější a familiárnější atmosféra a tam se rozdílly mezi slangem lékařů a zdravotnického personálu stírají. Velmi důležitým faktorem je charakter konkrétního pracovního kolektivu a vztahy, které mezi zaměstnanci panují – sociolektismy mají větší šanci ke vzniku tam, kde převládá přátelská a kolegiální atmosféra. Pro všechna pracoviště je ale nutností, aby spolu zaměstnanci intenzivně komuňkovali, denně si musí předat velké množství zásadních informací, nepracují izolovaně, ale jako tým, ve kterém je nezbytná naprostá souhra. Tato fakta pak tvořív živnou půdu pro tvorbu sociolektismů, jakožto prostředků ke zrychlení a zefektivnění komunikace.

Mluva studentů medicíny a pracovníků z nelékařských zdravotnických oborů je kapitola sama pro sebe. Studenti mají většinou tendenci stvrzovat svoji příslušnost k nově nabyté profesi a jazyk je pro to ideálním nástrojem. Repertoár studentského slangu je velmi široký a zahrnuje jak obecně studentský slang tak i profesionalismy a slangismy konkrétního odvětví. Nezanedbatelnou část tohoto výraziva si s sebou studenti odnášejí i na svá budoucí pracoviště, přičemž některé výrazy se dostanou na periferii a postupně úplně zaniknou.

Medicínský slang se liší i z hlediska míry nespisovnosti a expresivity užívaných výrazů. Najdeme zde výrazy motivované výhradně požadavkem jazykové ekonomie, ale i řadu expresivních výrazů zpravidla utvořených na principu jazykové hry. Lexikální jednotky, které mají charakter profesionalismů, se vyznačují minimální expresivitou, dbá se především na jejich informační hodnotu. Z hlediska tvoření jsou pro profesionalismy typické transformační postupy, častá je derivace a univerbizace. Onomaziologická motivace slangismů se liší, tyto výrazy jsou velmi často silně citově zabarvené, příznakové a vznikají na principu jazykové hry. Úspornost komunikace a jazyková ekonomie v případě slangismů nejsou signifikantním rysem.

Lékařský slang zaujímá v rámci dalších sociolektů výlučné postavení a disponuje zcela specifickými rysy. Medicínské odvětví zahrnuje mnoho podoborů a v současné době

je typická vysoká specializace v rámci určitých oborů, proto se ráz jednotlivých sociolektů liší v závislosti na charakteru daného prostředí a tvoří zcela homogenní vrstvu.

## 9. Třídění sociolektismů podle sémantického hlediska

Vzhledem ke značnému rozsahu sebraného jazykového materiálu jsme nashromážděné sociolektismy rozřídili na základě sémantického hlediska do několika skupin. Toto třídění nám poslouží především k dosažení přehlednosti a pomůže nám podrobněji zmapovat aktuální stav zdravotnického sociolektu se zřetelem k významové stránce komunikace. Jazykový materiál jsme uspořádali do následujících kategorií: pracovní pomůcky a nástroje, názvy osob, názvy zdravotnických oborů a zařízení, názvy nemocí a chorobných stavů, názvy léků a chemikálií, názvy vyšetření a úkonů, názvy pro orgány a části lidského těla, názvy pro stavy pacientů a výrazy, které nelze jednoznačně zařadit.

Tabulka č. 1 Třídění sociolektismů podle sémantického hlediska

Sémantická skupina	Početní zastoupení	Procentuální zastoupení
pracovní pomůcky a nástroje	<b>209</b>	25, 71 %
názvy osob	<b>168</b>	20, 66 %
názvy zdravotnických oborů a zařízení	<b>76</b>	9, 35 %
názvy nemocí a chorobných stavů	<b>64</b>	7, 87 %
názvy léků a chemikálií	<b>88</b>	10, 82 %
názvy vyšetření a úkonů	<b>114</b>	14, 02 %
názvy pro orgány a části lidského těla	<b>26</b>	3, 20 %
názvy pro stavy pacientů	<b>41</b>	5, 04 %
názvy obtížně zařaditelné	<b>27</b>	3, 32 %

### 9.1 Pracovní pomůcky a nástroje

Do této skupiny řadíme názvy pro pomůcky a nástroje, se kterými lékaři, zdravotní sestry a další zdravotnický personál pracují. Názvy spadající pod tuto skupinu jsou hojně zastoupené, protože lékařská práce vyžaduje každodenní kontakt s nejrůznějšími nástroji a instrumenty a vzhledem k požadavku úspornosti ve vyjadřování se právě tyto předměty dostávají do centra slangového vyjadřování. Aktuální sběr jazykového materiálu realizovaný během roku 2013 a počátku roku 2014 obohatil slovník slangismů zejména o názvy nástrojů používaných v chirurgii (např. *magilky* – intubační kleště, *štípák* – kostní kleště štípací, *švéd* – Leurovy kleště). V tomto případě se jedná o slangové názvy užívané



především lékaři a instrumentáři.

Vyšší frekvenci mají názvy pomůcek, které běžně používají při ošetřování pacientů zdravotní sestry a ošetřovatelé. Jako příklad můžeme uvést následující výrazy: *bunina* – buničina, *dejchák* – ventilátor, *hadice* – cévka, *lopatka* – nádobka na sběr moči, *odhcávačka* – odsávačka.

## 9.2 Názvy osob

Tato významová kategorie patří rovněž mezi početně velmi silně zastoupené. Názvy osob mají v lékařském sociolektu specifické místo a pro dostatečnou přehlednost je třeba tato pojmenování diferencovat do třech základních skupin:

### a) názvy pro lékaře a zdravotnický personál

V této skupině nalzáme názvy označující osoby, které ve zdravotnické profesi působí jako zaměstnanci. Tyto slangové názvy mají většinou obecnou platnost a nejsou úzce regionálně vymezeny. Na příklad výraz *řezník* používaný pro označení chirurga byl v rámci dotazníkového šetření uváděn opakovaně bez ohledu na region, ve kterém respondent pracuje. Pro označení neurochirurga byly opakovaně uváděny výrazy *mozkomor* a *mozkodlab*.

Sociolektismy označující lékaře nejsou tak rozmanité, jako různé druhy pojmenování používané pro střední a nižší zdravotnický personál. Zde se setkáváme s mnoha různorodými označeními a bohatou synonymií – na příklad pro značení vrchní sestry najdeme celou řadu synonymních pojmenování – *boss*, *šéfka*, *vrchna*, *vrchňa*, *vrchnice*, *vrchnost*, *vrchol*, *vychna*.

### b) názvy pro klienty zdravotnických zařízení

Tato skupina názvů je rovněž velmi rozšířená, ačkoliv ochota respondentů uvádět slangové názvy pro pacienty je spíše nižší, protože zdravotníci se často domnívají, že slangové označování pacientů není v souladu s jejich profesní etikou. Přesto se v rámci výzkumu podařilo nasbírat celou řadu jazykových dokladů pro tento druh pojmenování, ať už se jedná o obecné označení pacienta jako takového (*pacoš*, *nemocňák*), nebo bližší specifikace klienta na příklad na základě diagnózy (*vředař*, *žluťák*, *parašutista*) či výrazného tělesného znaku či charakterové vlastnosti.

## 9.3 Názvy zdravotnických oborů a zařízení

Celou řadu slangových pojmenování nalezneme i pro nejrůznější zdravotnické obory, případně specializovaná pracoviště. Dnešní doba je typická zejména narůstající

specializací v rámci různých oborů především vzhledem k akcelerujícímu technickému vývoji. V současné době existuje široká škála různých specializovaných lékařských odvětví a pracovišť, u nichž můžeme identifikovat kromě oficiálního označení i jejich slangový protějšek. Pro představu uvedeme několik typických příkladů: *oživovačka* – anesteziologicko – resuscitační oddělení, *hematolka* – hematologické oddělení, *onkola* – onkologické oddělení.

#### 9.4 Názvy nemocí a chorobných stavů

Tato sféra slangových názvů je pro medicínský slang naprosto typická. Nemoci, úrazy a patologické jevy stojí v centru pozornosti lékařů a zdravotnických pracovníků. Mnoho chorob se v dokumentaci primárně označuje odborným termínem, který bývá nezřídka cizího původu, tyto termíny bývají také mnohdy víceslovné, a proto v běžné komunikaci vyvstává potřeba tyto složité názvy vyjadřovat úsporněji. Mezi příklady reprezentující tuto významovou třídu patří: *basedofka* - Graves-Basedowova choroba, *dekouš* – dekubit, proleženina, *epka* – epilepsie, *máňa* – manický stav, *perforačka* – perforace.

#### 9.5 Názvy léků a chemikálií

Moderní medicína využívá při léčbě pacientů zejména nejrůznějších léčiv aplikovaných buď perorálně nebo nitrožilně. Jedná se oproti operativním zákrokům o neinvazivní způsob léčby. Každodenní náplň práce je pro zdravotnický personál příprava a aplikace nejrůznějších druhů léčiv. Názvy léků a chemických prostředků jsou často cizího původu, nebo jsou označeny pouze obchodní značkou výrobce léčiva, proto zdravotníci při běžné profesní komunikaci preferují spíše slangová pojmenování. Jedná se o názvy typu: *buskáč* – Buscopan, *dezina* – dezinfekce, *dormi* – Dormicum, *fenmetrák* – Fenmetrazin, *káclo* – chlorid draselný, *móčko* – morfium.

#### 9.6 Názvy vyšetření a úkonů

Tato sémantická skupina reflektuje dominantní náplň práce všech lékařů a zdravotnických pracovníků. Nedílnou součástí péče o pacienta je jeho správná a včasná diagnóza, která prakticky vždy vyžaduje realizaci rozmanitých druhů vyšetření. Ani následná léčba se neobejde bez dalších zákroků a ošetrovatelských úkonů. Tato skupina je z lingvistického hlediska specifická zejména tím, že z hlediska slovnědruhové platnosti se zde uplatňují slovesa a slovesné vazby v mnohem vyšší míře, než je tomu u jiných kategorií. Často se opakují vazby se slovesem *nabrat* – *nabrat nemocného*, *nabrat sedimku*.

Mezi další výrazy patří: *natočit srdce* – provést EKG vyšetření, *navléknout prstýnek* – změřit saturaci krve kyslíkem, *podříznout* – provést tracheostomii.

### **9.7 Názvy pro orgány a části lidského těla**

Součástí zdravotnické terminologie jsou anatomické pojmy popisující lidské tělo, jeho orgány a tkáně. Tyto pojmy jsou také nedílnou součástí komunikace zdravotnických pracovníků, a proto pro ně nalezneme řadu slangových protikladů. Pro představu můžeme uvést výrazy typu *dlaždičky* – krevní destičky, *d'ubka* – hýždě, *pastelka* – horní končetina.

### **9.8 Názvy pro stavy pacientů**

Tento druh názvů tvoří samostatnou kategorii, protože ne vždy lze tyto stavy jednoznačně zařadit mezi nemoci či patologické jevy – nezdá se totiž odrážejí i pacientův psychický stav nebo osobní vlastnost, která se následně projevuje v chování a jednání pacienta. Řadíme sem výrazy typu: *hicovat* – mít vysokou horečku, *mít cukatúru* – trpět křečemi, *rozbitej* – pacient s polytraumatem nebo velmi vážně nemocný pacient, *topit* – mít horečku, *zatahovat* – být ve stavu předsmrtné agónie (vyznačuje se specifickým dýcháním).

### **9.9 Výrazy, které nelze jednoznačně zařadit**

Do poslední kategorie řadíme takové pojmenovávací jednotky, které nelze vzhledem k nízké frekvenci užívání či jedinečnosti a specifčnosti označované skutečnosti jednoznačně zařadit do jedné z předchozích skupin.

## **10. Jazyková charakteristika sebraných sociolektismů**

V následující kapitole představíme podrobnou klasifikaci jazykového materiálu ze dvou hledisek. Prvním hlediskem bude roztřídění shromážděných jazykových jednotek podle slovnědruhové platnosti, druhé hledisko představuje jeho diferenciaci s ohledem na způsoby tvoření jednotlivých slangismů. V rámci rozboru se pak zaměříme i na procentuální četnost daných způsobů tvoření. Výchozím údajem je pro nás celkový počet sebraných slangismů, který činí celkem 813 pojmenovávacích jednotek. Sběr byl realizován během let 2011 – 2013. Část nasbíraného materiálu tvoří slova shromážděná již v rámci bakalářského výzkumu.

### **10.1 Třídění sociolektismů z hlediska slovnědruhové příslušnosti**

Z hlediska slovnědruhové příslušnosti můžeme ve shromážděném materiálu

identifikovat pouze tři slovní druhy – substantiva, adjektiva a verba, přičemž se značnou převahou dominují substantiva. Jádrem víceslovných pojmenování jsou obvykle slovesa. Názorně demonstruje rozložení slovních druhů v sebraném jazykovém vzorku následující tabulka.

Tabulka č. 2 Slovnědruhá analýza

Slovní druh	Početní zastoupení	Procentuální zastoupení
substantiva	718	88,31 %
adjektiva	23	2,83 %
verba	72	8,86 %

### 10.1.1 Substantiva

Nejpočetnějším slovním druhem jsou zcela jednoznačně podstatná jména, která v jazykovém vzorku výrazně dominují. Substantiva pokrývají celou škálu významů uvedených v kapitole o sémantickém třídění sociolektismů. Označují názvy nástrojů (např. *abortáky* – operační nástroj), osob (např. *denták* - stomatolog), medicínských oborů (např. *gastro* - gastroenterologie), chorob a patologických jevů (např. *basedofka* – Graves-Basedowova choroba), léčiv a chemikálií (např. *dóčko* - Dolsin), vyšetření a úkonů (např. *hemča* – odběr krve na hemokultury), částí lidského těla (např. *chobot* – vyhřezlý orgán, případně stomie) a jsou zde zastoupeny též názvy označující stavy pacientů (např. *křečovat* – mít křeče).

Z hlediska tvoření slangismů se v rámci substantiv uplatňují slovotvorné i neslovotvorné způsoby, přičemž převládá derivace a zkracování vzhledem k požadavku úspornosti ve vyjadřování.

### 10.1.2 Adjektiva

Nejnižší četnost z hlediska slovnědruhového zastoupení mají adjektiva – tvoří pouze 2,83 % z celkového počtu jazykových jednotek. Tento slovní druh tedy identifikujeme pouze ve dvaceti třech případech. Hojně zastoupení mají substantivizovaná adjektiva (např. *běhavi* – sanitáři, *dětské* – dětské oddělení, *navrtaný* – pacient po operaci subdurálního hematomu).

### 10.1.3 Verba

Slovesa se v sebraném materiálu uplatňují o něco častěji než adjektiva. Verba se uplatňují zejména v rámci víceslovných pojmenování, kdy se jimi převážně označují stavy pacientů (např. *být za sklem* – být netečný, apatický, *mít cukatúru* – mít silné křeče).

Jazykový vzorek je tvořen slovesy pouze z 8, 86 %. Ze slovtvorného hlediska se v rámci slovesných sociolektismů často uplatňují neslovtvorné způsoby založené na přenášení významu – metaforizace a metonymizace.

## 10.2 Třídění sociolektismů z hlediska způsobů jejich tvoření

Jazykový materiál jsme z hlediska způsobů tvoření klasifikovali do dvou základních kategorií podle toho, zda se jedná o transformační či transpoziční způsob tvoření. Nalézáme zde zastoupení obou zmíněných kategorií. V rámci slovtvorných způsobů se má nejvyšší frekvenci derivace.

Tabulka č. 3 Slovtvorné způsoby tvoření sociolektismů

Způsob tvoření	Početní zastoupení	Procentuální zastoupení
derivace	<b>225</b>	27, 68 %
kompozice	<b>8</b>	0, 98 %
zkracování	<b>181</b>	22, 26 %
překrucování	<b>37</b>	4, 55 %
univerbizace	<b>99</b>	12, 18 %

U neslovtvorných způsobů je nejhojněji zastoupena metaforizace.

Tabulka č. 4 Neslovtvorné způsoby tvoření sociolektismů

Způsob tvoření	Početní zastoupení	Procentuální zastoupení
metaforizace	<b>214</b>	26, 32 %
metonymizace	<b>137</b>	16, 85 %
okazionalismy	<b>10</b>	1, 23 %
Přejímání z cizích jazyků	<b>1</b>	0, 12 %

### 10.2.1 Postupy transformační

#### 10.2.1.1 Derivace

Nejvíce zastoupeným způsobem tvoření je odvozování. Tento způsob tvoření slov nalézáme v rámci všech vymezených sémantických skupin. Dominuje zde derivace sufixální. Za produktivní slovtvorné přípony můžeme označit sufixy **-ák** (např. *močák* – močový měchýř), **-ař/ář** (např. *očář* – oftalmolog, *cukrář* – diabetik), **-áč** (např. *plazmáč* – plazmový roztok), **-ice** (např. *vrchnice* – vrchní sestra). Derivací bylo utvořeno téměř 30 % všech nasbíraných sociolektismů.

### 10.2.1.2 Abreviace

Druhým nejčastějším slovotvorným způsobem je v rámci medicínského sociolektu zkracování. Tímto způsobem bylo utvořeno celkem 181 slangových názvů. Častý výskyt tohoto postupu dokládá potřebu uživatelů sociolektu vyjadřovat se co nejúsporněji. Důvodem je sama povaha této profese, která vyžaduje pohotové a rychlé jednání a efektivní, věcnou komunikaci. Dalším důvodem je i fakt, že pilířem lékařské terminologie jsou názvy cizí a často víceslovné (např. *otorino* – otorinolaryngologie, *ercko* - endoskopická retrográdní cholangiopankreatografie). Přirozenou tendencí lékařských pracovníků je si tyto komplikované termíny zkracovat za účelem dosažení stručné a jednoznačné komunikace.

### 10.2.1.3 Kompozice

Nejnižší počet slov v rámci shromážděného materiálu byl utvořen prostřednictvím skládání. Tento způsob tvoření se objevuje pouze v devíti případech. Nejvyšší frekvenci mají kompozita nevlastní (např. *fofkola* – invalidní vozík, *podržučník* – pomocný personál, *utřít'it'* – sanitář).

### 10.2.1.4 Univerbizace

Signifikantním rysem zdravotnického sociolektu je požadavek ekonomie ve vyjadřování. Motivace k tvorbě slangových názvů je v rámci lékařské profese determinována nejen tendencí k vyjádření příslušnosti k určitému kolektivu pracovníků či jazykovou hravostí, ale i zcela racionální snahou dosáhnout jednoduché a zároveň efektivní komunikace. Z tohoto důvodu tvoří nedílnou součást medicínského slangu názvy univerbizované. Jak už bylo zmíněno výše, lékařská terminologie je tvořena z velké části cizími a víceslovnými názvy, které si v běžné komunikaci uživatelé jazyka přizpůsobují a zjednodušují. Výsledkem jsou pak pojmenování typu *fýzák* místo fyziologický roztok, *hodinovka* místo hodinová diuréza, *inzulínka* místo inzulinová jehla, *koleska* místo Collesova fraktura a mnoho dalších. V našem materiálu nalezneme univerbizaci ve sto patnácti případech.

## 10.2.2 Postupy transpoziční

Mezi nejčastěji zastoupené transpoziční postupy v lékařském slangu patří metaforizace a metonymizace. Ve dvou případech jsme zaznamenali přejímání z cizích jazyků, jednalo se o výrazy *fetman* – narkoman a *haksna* – dolní končetina.

### 10.2.2.1 Sociolektismy tvořené přenášením významu

Přestože hlavní motivací tvoření slangových názvů ve zdravotnickém prostředí je požadavek po úsporném vyjadřování, nalézáme v sebraném jazykovém materiálu velké množství dokladů tvoření na základě přenášení významu. Z transpozičních postupů se uplatňuje zejména metaforizace, tedy přenášení významu na základě vnější podobnosti. Metaforizace umožňuje názorné a výstižné pojmenování určité skutečnosti. Jako příklad můžeme uvést následující doklady: *chobot* – nazogastrická sonda, *klec* – síťové lůžko, *pytel* močový sáček. Značný počet výrazů vznikl na základě metonymizace – přenášení významu na základě vnitřní souvislosti (např. *Foley* – Foleyova cévka, *ledvina* – oddělení hemodialýzy).

### 10.2.2.2 Okazionalismy

Do skupiny okazionalismů jsme zařadili takové výrazy, u kterých nebylo možné jednoznačně určit motivaci jejich tvoření. Jedná se o sociolektismy užívané pouze v omezeném okruhu uživatelů (např. v rámci jednoho oddělení určitého zdravotnického zařízení). Jako příklady můžeme uvést výrazy *jáchym* – myčka na podložní mísy, *koksák* – pacient, který dlouhodobě vyžaduje intenzivní péči, nebo *kulich* – protekční pacient.

## 11. Synonymie v lékařském sociolektu

Na základě rozboru shromážděného jazykového materiálu můžeme konstatovat, že slang lékařů a zdravotnických pracovníků je bohatý na synonymická vyjádření. Nalezneme zde celou řadu synonymních dvojic (např. *Alchajmr* – *Němec*, *benzák* – *diáček*, *bacit* – *odbouchnout*, *mozkomor* – *mozkodlab*), ale i celých synonymických řad. Mezi nejdelší synonymické řady patří řada výrazů, které tvoří slangový ekvivalent k pojmenování anesteziologicko-resuscitačního oddělení *anestezio* - *ares*, *áro*, *oživovačka*, *reska*, *uspávačka*, dalším příkladem je označení vrchní sestry, pro které najdeme v lékařském slangu celkem devět výrazů: *boss* - *šéfka*, *šéfová*, *vrchna*, *vrchna*, *vrchnice*, *vrchnost*, *vrchol*, *vychna*. Rovněž devíticenná je synonymická řada obsahující slangové výrazy pro nádobu na moč: *džbán* – *chcačka*, *chcankoše*, *chcavec*, *močka*, *močovka*, *šampuska*, *špičatka*, *válec*. Ještě početnější je synonymická řada pro pojmenování cévky – tu tvoří celkem třináct výrazů: *céva* - *cévina*, *cíva*, *hadice*, *hadička*, *melatom*, *pytlíček*, *pytlík*, *ropovod*, *roura*, *rourka*, *trubka*, *vodovod*. Třinácti výrazy je také v lékařském sociolektu

označen patolog: *havran - hrobka, mrtvolog, paťáč, paťák, pitvák, pitval, pitvař, pitvatel, rakolog, řezník, Slavíček, šťoural*. Nejpočetnější synonymickou řadou je ale soubor pojmenování pro sanitáře, který tvoří celkem 16 výrazů: *Filip – bezdrát, lapiduch, makáč, modrák, modrásek, modřiňák, podržručník, pomocník, řízek, saník, sanitáře, santa, sluha, utřířit', typan*.

Uvedené příklady synonym dokládají skutečnost, že snaha o jednoznačné a úsporné vyjádření není jedinou motivací k tvoření slangových pojmenování v rámci lékařského slangu. Velká část uvedených slov vznikla jako výsledek jazykové hry a uplatňování humoru u uživatelů slangu.

## 12. Míra expresivity v lékařském sociolektu

Otázka míry uplatnění expresivity v lékařském sociolektu je poměrně složitá zejména vzhledem k obtížnosti expresivní výrazy jednoznačně doložit. Respondenti dotazníkového šetření projevili velmi nízkou ochotu hodnotit expresivitu ve svém vyjadřování, protože většinou chápou citově zbarvené výrazy jako něco, co je v rozporu s jejich profesní etikou. V dotazníku tak užívání expresiv přiznalo jen zanedbatelné procento respondentů.

Z těchto důvodů jsme míru výskytu expresivních výrazů hodnotili do značné míry subjektivně. Jednoznačně lze označit za expresiva pouze výrazy náležící do kategorie tzv. inherentní expresivity, které nesou citově zbarvený příznak již ve své struktuře a k odhalení expresivity není v tomto případě nutná znalost kontextu. Mezi expresiva jsme tak zařadili na příklad následující výrazy: *alkáč* – alkoholik, *hnoják* – abces, *kurvinky* – krvinky, *odhcávačka* – odsávačka, *teplouš* – teploměr či *utřířit'* – sanitář. Jako příklad adherentní expresivity pak můžeme uvést výraz *Mongol* – postižený Downovým syndromem.

## 13. Slovník zdravotnického slangu

### 13.1 Popis stavby hesla

Při sestavování slovníku jsme respektovali obecně platné zásady stavby hesel, které se uplatňují v současných výkladových slovnících. Výsledná podoba hesla má následující strukturu:

**1. Hesla jsme řadili abecedně.** Viceslovná pojmenování jsou rovněž řazena podle



abecedy (řídíme se prvním slovem víceslovného pojmenování). Pro docílení dostatečné přehlednosti je každé heslové slovo vyznačeno tučně.

**2. Sociolektismy jsou uváděny v reprezentativním tvaru,** tj. substantiva v singuláru, popřípadě v plurálu, verba v infinitivu.

**3. Součástí hesel je rovněž jejich morfologická charakteristika.** U substantiv je uvedena koncovka genitivu a mluvnický rod (m. =mužský, ž. =ženský, s. =střední). U sloves je uveden vid (dok. =dokonavý, ned. = nedokonavý). U ostatních slovních druhů je uvedena jejich slovnědruhová příslušnost (např. adjektiva = adj.).

**4. Každé heslo je doplněno stručným vysvětlením významu buď synonymním výrazem, nebo opisem.** U synonymních výrazů uvádíme výklad významu u abecedně prvního slangismu, u ostatních výrazů na tento výklad odkážeme.

**5. Způsob tvoření slangového názvu a jeho příslušnost k vymezené sémantické skupině jsou označeny desetinným tříděním.** Jednotlivá desetinná třídění odkazují k příslušné kapitole v teoretické části práce, kde je daný fenomén podrobně vysvětlen. V pořadí první odkaz vymezuje slovotvorný či neslovotvorný způsob tvoření, následující odkaz zařazuje heslo k příslušné sémantické skupině.

**6. U jednotlivých hesel je uveden zdroj:**

- výrazy získané na základě excerptce z prací jiných autorů jsou označeny zkratkami AD (Antonín Doležal) a VT (Věra Těšínská)
- výrazy získané na základě sběru realizovaného v rámci bakalářského výzkumu v letech 2011-2012 jsou označeny zkratkou BP
- neoznačené výrazy náleží k aktuálnímu sběru z let 2013-2014

## 13.2 SLOVNÍK

A

**áčko**, -a, s. hepatitida typu A; 7.3.2, 9.4

**abdominálka**, -y, ž. břišní operace; 7.3.1, 7.3.5, 9.6; BP

**abort'áky**, -ů, m. kleště (nástroj určený k vyprazdňování dělohy při interrupci); 7.3.1, 9.1  
AD

**ajcák**, -a, m. pacient s HIV; 7.3.3, 9.2

**alchajmr**, -a, m. Alzheimerova choroba viz též Němec; 7.4.2, 9.4; BP

**ákéčko**, -a, s. oddělení závislostí; 7.3.2, 9.3

**alkáč**, -e, m. abuzus alkoholu; 7.3.1, 9.2; expr.; BP

**ambula**, -y, ž. ambulance, 7.3.2, 9.3

**ambulant**, -a, m. ambulantně léčený pacient; 7.3.1, 9.2; VT

**ament'ák**, -a, m. amentní stav (amence= porucha vědomí projevující se neschopností orientovat se); 7.3.1, 9.8; AD

**američany**, -ů, m. americké kleště (užívají se v gynekologii); 7.4.2, 9.1; BP

**amík**, -u, m. Amoksiklav; 7.3.2, 9.5

**ampík**, -u, m. Ampicilin; 7.3.2, 9.5

**anastomozovat**, ned. provádět anastomózu (operativní propojení) orgánů; 7.3.1, 9.6; BP

**anatomka**, -y, ž. anatomie, viz též anča; 7.3.2, 9.3; BP

**anča**, -i, ž. anatomie; 7.3.2, 9.3; BP

**Anča**, -i, ž. panna, která se používá k tréninku resuscitace; 7.3.1, 9.1; BP

**anděl**, -a, m. oblečení pro pacienty na zapínání vzadu (připomíná křídla); 7.3.1, 9.1; BP

**Andula**, -y, ž. panna, která se používá k nácviku resuscitace; 7.3.1, 9.1; BP

**anestezió**, -a, s. anesteziologicko- resuscitační oddělení, viz též ares, áro, oživovačka, reska, uspávačka; 7.3.2, 9.3; BP

**ant'áče**, -ů, m. antibiotika, viz též antiblbika, antíky, biotika, tika, svinstvo; 7.3.1, 9.5; BP

**antiblbika**, 0,s. viz ant'áče; 7.3.3, 9.5; VT

**antíky**, -ů, m. viz ant'áče; 7.3.1, 9.5; BP

**apendisk**, u, m. viz apend'our; 7.3.3, 9.7; VT

**árař**, -e, m. lékař z anesteziologicko- resuscitačního odd.; 7.3.1, 9.2; BP

**ares**, -u, m. viz anestezio; 7.3.2, 9.3; BP

**árista**, -y, m. lékař na anesteziologii; 7.3.1, 9.2; VT

**armír**, -a, m. jehelec s nenavlečenou jehlou; 7.3.1, 9.1; AD

**áro**, -a, s. viz anestezio; 7.3.2, 9.3; BP

**artérka**, -y, ž. arteriální katetr; 7.3.1, 7.3.5, 9.1; BP

**artérka**, -y, ž. arterie, tepna; 7.3.2, 9.7; BP

**artroška**, -y, ž. artroskopie; 7.3.2, 9.6

**átéčko**, -a, s. adenotomie; 7.3.2, 9.6

## B

**babičkytýda (dědečkytýda)**, -y, ž. gerontologické změny, zdravotní obtíže vyplývající z věku; 7.4.1, 9.4; AD

**bacit**, dok. dát elektrický šok viz též odbouchnout; 7.4.1, 9.6; BP

**bahenní lázeň**, inkontinence stolice; 7.4.1, 9.9

**bajpasovat**, ned. obcházet (operativní cestou); 7.3.1, 9.6; BP

**balík**, -u, m. porodní balík (nástroje a vše potřebné k porodu); 7.4.1, 9.1

**balonky**, -ů, m. elektrody, které se připevňují při vyšetření EKG na hrudník; 7.4.1, 9.1; BP

**bandaska**, -y, ž. drenážní sběrná lahev, nádoba na moč; 7.4.1, 9.1; BP

**bartel**, -u, m. Bartelův test (test běžných denních činností, testuje soběstačnost); 7.4.2, 9.6

**basedofka**, -y, ž. Graves-Basedowova choroba; 7.3.1, 9.4; BP

**bažík**, -u, m. nádoba na moč, viz též žabant; 7.3.1, 9.1; BP

**bečárna**, -y, ž. místnost pro první dobu porodní; 7.4.2, 9.3; AD

**béčko**, -a, s. hepatitida typu B; 7.3.2, 9.4

**Bedřiška Úspěšná**, úspěšné zavedení kanyly; 7.4.2, 9.9

**běhaví**, adj. sanitáři, 7.4.2, 9.2

**běhna**, -y, ž. obíhající sestra na operačním sále viz též ficka; 7.4.2, 9.2; VT

**bechtěrevik**, -a, m. pacient trpící bechtěrevovou chorobou; 7.3.1, 9.2; BP

**benzák**, -u, m. Diazepam (benzodiazepin) viz též diáček; 7.3.2, 9.5

**betka**, -y, ž. mast Betadine, 7.3.2, 9.5

**bezdrát**, -a, m. sanitář; 7.4.1, 9.2; expr.; BP

**bifokální brýle**, žertovně bifokální brýle; 7.3.2, 9.1; AD

**bilancička**, -y, ž. bilance tekutin; 7.3.1, 7.3.5, 9.6; expr.

**bílý mor**, velká vizita; 7.4.1, 9.2

**biochem**, -u, m. laboratoř; 7.4.2, 9.3; BP

**biochemka**, -y, ž. biochemie; 7.3.2, 9.3; BP

**biolog**, -u, m. koš na biologický odpad, 7.3.1, 7.3.5, 9.1

**biotika**, 0, s. viz ant'áče; 7.3.2, 9.5; BP

**bip**, -u, m. bipolární elektrokoagulace; 7.3.1, 7.3.5, 9.6

**bipík**, -a, m. deminutivum předchozího

**bipolárka**, -y, ž. bipolární porucha; 7.3.1; 7.3.5, 9.4

**blicí miska**, -y, ž. emitní miska; 7.4.1, 9.1; expr.; BP

**blikačka**, -y, ž. sanitka RZP viz též rychlá, stíhačka; 7.4.1, 9.9; BP

**bodík**, - u, m. body-test; 7.3.2, 9.6; VT

**borelka**, -y, ž. borelióza; 7.3.2, 9.4

**borovka**, -y, ž. borová voda; 7.3.1, 7.3.5, 9.5

**boss**, -e, m. vrchní sestra, viz též šéfka, šéfová, vrchna, vrchna, vrchnice, vrchnost, vrchol, vychna; 7.4.2, 9.2; VT

**bouchnout**, dok. prudce se zhoršit; 7.4.1, 9.8; VT

**bouchnout**, dok. defibrilovat; 7.4.1, 9.6

**brachiála**, -y, ž. pažní tepna; 7.3.1, 7.3.5, 9.7

**brachiálka**, -y, ž. deminutivum předchozího hesla; 7.3.1, 9.7; BP

**braunila**, -y, ž. kanyla od firmy Braun; 7.4.2, 9.1; BP

**brčálňátko**, -a, s. novorozenec se zelenou kůží od smolky z plodové vody, viz též brčálník, vodníček; 7.4.1, 9.2; AD

**brčálník**, -a, m. viz brčálňátko; 7.4.1, 9.2; AD

**brebery**, 0, ž. pohlavní choroba; 7.4.1, 9.4

**brko**, -a, s. intravenózní kanyla; 7.4.1, 9.1; AD

**břicho**, -a, s. pacient s onemocněním či po operaci břicha; 7.4.2, 9.2

**buna**, -y, ž. buničina; 7.3.2, 9.1; BP

**bunina**, -y, ž. viz též buničina; 7.3.2, 9.1

**buskáč**, -e, m. Buscopan (spasmolytikum – odstraňuje křeče), viz též buskopánek; 7.3.2, 9.5

**buskopánek**, -u, m. viz buskáč; 7.3.1, 9.5

**být za sklem**, dok. být netečný, apatický; 7.4.1, 9.8

## C

**cáknout**, dok. dezinfikovat před vpichem; 7.4.1, 9.6; BP

**céčko**, -a, hepatitida typu C; 7.3.2, 9.4; BP

**celkovka**, -y, ž. celková anestezie; 7.3.1, 7.3.5, 9.6

**centrál**, -u, m. centrální žilní katetr; 7.3.2, 9.1; BP

**centrála**, -y, ž. centrální žilní katetr; 7.3.1, 7.3.5, 9.1

**cepka**, -y, ž. cervikokapitální protéza; 7.3.3; 7.3.5, 9.6

**cétéčko**, -a, s. vyšetření CT; 7.3.2, 9.6; BP

**céva**, -y, ž. permanentní močový katetr (cévka) viz též cévina, cíva, hadice, hadička melatom, pytlíček, pytlík ropovod, roura, rourka, trubka, vodovod; 7.3.2, 9.1; BP

**cévař**, -e, m. pacient s chronickým žilním onemocněním; 7.3.1, 9.2

**cévina**, -y, viz céva; 7.3.1, 9.1; BP

**cígař**, -e, m. expr. sanitář; 7.3.1, 9.2; BP

**cíva**, -y, ž. viz céva; 7.3.2, 9.1; BP

**cívka**- deminutivum předchozího

**Cétégé**, -é, s. kardiokografie; 7.3.2, 9.6; BP

**cuc**, -u, m. odsávačka; 7.4.2, 9.1

**cytolka**, -y, ž. cytologie (vyšetřovací metoda); 7.3.2, 9.6; BP

**cytouše**, -ů, s. cytostatika; 7.3.2, 9.5

## Č

**čaj**, -e, m. thiopental (anestetikum); 7.4.1, 9.5

**čáryfuk**, -a, m. Balanitida, balanitis (záněty na penisu); 7.4.5, 9.4

**černoušek**, -a, m. Kerrisonovy kleště (operační chirurgický nástroj); 7.4.1, 9.1

**čudlík**, -u, m. zátka na infuze; 7.4.1, 9.1; BP

**čůrárna**, -y, ž. urologie; 7.3.1, 9.3; BP

**čuro**, -a, m. urolog viz též čurodoktor, čurolog, močář, ptákolog; 7.4.1, 9.2; BP

**čurodoktor**, -a, m. viz čuto; 7.3.4, 9.2; BP

**čurolka**, -y, ž. urologie; 7.3.1, 9.3

**čurolog**, -a, m. viz čuro; 7.4.1, 9.2; BP

## D

**Dana**, -y, ž. nitroděložní tělísko; 7.4.2, 9.1; BP

**dát pacienta na mašinu**, dok. napojit na umělou ledvinu; 7.4.1, 9.6; BP

**dejcháci**, -ů, m. pacienti s bronchitidou, viz též kašláci; 7.4.2, 9.2; expr.; BP

**dejchačák**, -u, m. dýchací přístroj; 7.3.1, 7.3.5, 9.1

**dejchačka**, -y, ž. dýchací maska; 7.3.1, 7.3.5, 9.1; VT

**dejchák**, -u, m. ventilátor; 7.3.1, 9.1; BP

**dejchátko**, -a, s. pomůcka pro astmatiky; 7.3.1, 9.1; BP

**dekompreska**, -y, ž. dekompresivní kraniektomie; 7.3.1, 7.3.5, 9.6

**dekouš**, -e, m. dekubit (proleženina); 7.3.3, 9.4

**demonstračka**, -y, ž. intoxikace léky; 7.3.1, 9.9

**dent'ák**, -a, m. stomatolog, viz též kazizub, vrtač, vrták, zubák; 7.3.1, 9.2; BP

**depot**, -u, m. depotní medikace; 7.3.2, 9.5

**depresák**, -a, m. pacient trpící depresí; 7.3.1, 9.2; BP

**destilka**, -y, ž. destilovaná voda; 7.3.2, 9.5; VT

**děti**, -í, ž. dětské oddělení, viz též dětské; 7.4.2, 9.3; BP

**dětské**, adj. viz děti; 7.3.1, 7.3.5, 9.3; BP

**dezi**, -0, ž. dezinfekce; 7.3.2, 9.5; BP

**dezina**, -y, ž. viz též dezi; 7.3.2, 9.5

**diáček**, -u, m. viz benzák; 7.3.2, 9.5

**dietář**, -e, m. pacient s naordinovanou dietou; 7.3.1, 9.2

**dietka**, -y, ž. nutriční terapeutka; 7.4.2, 9.2

**dipík**, -u, m. Dipidolor; 7.3.2, 9.5

**díra**, -y, ž. terapeutická izolace; 7.4.1, 9.3; BP

**disco**, -a, s. pojízdný klozet, viz též gramáč, gamec, gramofon, kakáč; 7.4.1, 9.1; BP

**dlaždičky**, -ek, ž. krevní destičky; 7.4.1, 9.7; AD

**dóčko**, -a, s. dolzin; 7.3.3, 9.5

**dolití**, -í, s. aplikace infuze; 7.4.1, 9.6; BP

**dopler**, -a, m. dopplerův ultrazvukový průtokoměr, vyšetření; 7.4.2, 9.1; BP

**dopplerovat**, ned. provádět měření ultrazvukem na principu Dopplera; 7.3.1, 9.6; VT

**dormi**, neskl. Dormicum; 7.3.2, 9.5

**dostat raka**, dok. trpět karcinomem; 7.4.1, 9.4; BP

**drtička**, -y, ž. drtítko na léky, 7.3.1, 9.1

**dřevo**, -a, s. špachtle určená k vyšetření hrdla; 7.4.1, 9.1; BP

**dusič**, -e, m. anesteziolog; 7.4.2, 9.2

**dusit pacienta**, ned. provádět anestezii plynem; 7.4.1, 9.6; BP

**dvaadvacítka**, -y, ž. pacientka narozená roku 1922; 7.4.2, 9.2

**dvanda**, -y, ž. dvanáctihodinová směna; 7.3.2, 7.3.5, 9.9

**dvoják**, -u, m. pokoj se dvěma lůžky; 7.3.1, 9.3; BP

**dvojka**, -y, ž. označení injekční stříkačky – obdobně desítka, dvacka atd.; 7.4.2, 9.1

**dydynkat**, ned. spát; 7.3.1, 9.8

**dýdžej**, -e, m. pacient z domova důchodců, 7.4.5, 9.2

**džbán**, -u, m. nádoba na moč sloužící k vyšetření viz též chcačka. chcankoše, chcavec, močka, močovka, špičatka, válec ; 7.4.1, 9.1; BP

**džbáněk**, -u, m. deminutivum předchozího

**džípíes**, - 0, m. pacient z domova s pečovatelskou službou; 7.4.5, 9.2

Ď

**d'ubka**, -y, ž. hýždě; 7.4.5, 9.7

E

**edémek**, -u, m. plicní edém; 7.3.1, 9.4

**elast'ák**, -u, m. elastické obinadlo; 7.3.1; 7.3.5, 9.1; BP

**elemka**, -y, ž. larangyální maska LMA; 7.3.2, 9.1

**embolka**, -y, ž. embolie; 7.3.2, 9.4; BP

**embolka**, -y, ž. pacient s embolií, 7.4.2, 9.2

**emen**, -u, m. Emergency; 7.3.2, 9.3

**emitka**, -y, ž. emitní miska viz též emitnice, ledvina, odpad'ák, orgán; 7.3.1, 7.3.5, 9.1; BP



**emitnice**, -e, ž viz emitka; 7.3.1, 9.1; BP

**emóčko**, -a, s. morfin; 7.3.2, 9.5

**empír**, -u, m. operační plášť, který se zavazuje vzadu; 7.4.1, 9.1; BP

**encka**, -y, ž. klíšťová encefalitida; 7.3.2, 9.4

**epi**, -i, ž. epilepsie viz též epka, padavka; 7.3.2, 9.4; BP

**epík**, -u, m. epidurál; 7.3.2, 9.6; BP

**epka**, -y, ž. viz epi; 7.3.2, 9.4; BP

**epka**, -y, ž. epiziotomie; 7.3.2, 9.6; BP

**ercko**, -a, s. endoskopická retrográdní cholangiopankreatografie; 7.3.2, 9.6

**erenka**, -y, ž. ribonukleová kyselina; 7.3.2, 9.5; AD

**ereska**, -y, ž. sclerosis multiplex, roztoušená skleróza, viz též ereska; 7.3.2, 9.4; BP

**esemka**, -y, ž. viz ereska; 7.3.2, 9.4; VT

**estéděčko**, -a, s. STD (pohlavně přenosná choroba); 7.3.2, 9.4; BP

**etyl**, -a, m. alkoholik; 7.4.2, 9.2

**exit**, -u, m. smrt (exitus); 7.3.2, 9.8; BP

**exnout**, dok. zemřít; 7.3.1, 9.8; BP

**extrovka**, -y, ž. mimoděložní těhotenství; 7.3.1, 9.4; AD

**ezmarch**, -u, m. Ezmarchovo škrtidlo; 7.4.2, 9.1; BP

F

**fáče**, -ů, m. bandáže; 7.4.1, 9.1; BP

**farmačka**, -y, ž. farmakologie; 7.3.2, 9.3; BP

**febrilky**, -ek, ž. febrilní křeče; 7.3.1, 9.8; BP

**fedo**, -a, s.; Fentanyl + Dormicum; 7.3.2, 9.5

**femorálka**, -y, ž. arteria femoralis, stehenní tepna; 7.3.1, 9.7; BP

**fenmetrák**, -u, m. fenmetrazin; 7.3.2, 9.5; VT

**fenouš,-e**, m. fenylketonurie (metabolická vada); 7.3.2, 9.4; BP

**fenoušek**, -a, m. deminutivum předchozího

**fenta**, neskl. Fentanyl, 7.3.2, 9.5

**fetka**, -y, ž. pacient závislý na drogách nebo pacient s velkou medikací, viz též fetman; 7.3.1, 9.2; BP

**fetman**, -a, m. viz fetka; 7.4.4, 9.2; BP

**ficka**, -y, ž. viz běhna; 7.4.1, 9.2; VT

**Filip**, -a, m. sanitář viz též lapiduch, makáč, modrák, modrásek, modřiňák, podržručník, pomocník, řízek, saník, sanitáre, santa, sluha, utřířit, typan; 7.4.2, 9.2; BP

**fleška**, -y, ž. infuze; 7.4.1, 9.1; BP

**flusíky**, -ů, m. hleny, mucin; 7.4.1, 9.7; BP

**fňukna**, -y, ž. houkající sanitka; 7.4.1, 9.9; AD

**fofrkola**, -o, s. invalidní vozík, viz též fofrkřeslo, kára, kriplkára; 7.3.4, 9.1; BP

**fofrkřeslo**, -a, s. viz fofrkola; 7.3.4, 9.1; BP

**Foley**, -e, m. Foleyova cévka, 7.4.2, 9.1; BP

**fond'ák**, -u, m. fonendoskop viz též fonend'ák, Fonendiho skop, uši; 7.3.2, 9.1; BP

**fonend'ák**, -u, m. viz fond'ák; 7.3.2, 9.1; BP

**Fonendiho skop**, viz fond'ák; 7.3.3, 9.1; VT

**francky**, -ek, ž. viz fofrklacky; 7.3.1, 7.3.5, 9.1; expr.; BP

**fraxáč**, -e, m. fraxiparin viz též fraxík; 7.3.2, 9.5; BP

**fraxík**, -u, m. viz fraxáč; 7.3.2, 9.5; BP

**funeráci**, -ů, m. pohřební služba, 7.4.2, 9.2

**fýzák**, -u, m. fyziologický roztok viz též fyziológ; 7.3.1, 7.3.5, 9.5; BP

**fyziolka**, -y, ž. fyziologie; 7.3.2, 9.3; BP

**fyziológ**, -u, m. viz fýzák; 7.3.1, 7.3.5, 9.5; BP

## G

**gastro**, -a, s. gastroskopie; 7.3.2, 9.6; BP

**gastro**, a, s. gastroenterologie; 7.3.2, 9.3

**gent'ák**, -u, m. Gentamycin; 7.3.2, 9.5

**glycka**, -y, ž. glykemie (hodnota hladiny krevního cukru, vyšetření) viz též glymča; 7.3.2, 9.6; BP

**glymča**, -y, ž. viz glycka; 7.3.2, 9.6; BP

**gramáč**, -e, m. viz disco; 7.3.2, 9.1; BP

**gramec**, -e, m. viz disco; 7.3.2, 9.1; BP

**gramofon**, -u, m. viz disco; 7.4.1, 9.1; BP

**gumovky**, -ek, ž. rukavice; 7.4.1, 9.1; BP

**gyndař**, -e, m. lékař na gynekologii; 7.3.1, 9.2; BP

**gyps**, -u, m. sádra; 7.4.2, 9.1; BP

## H

**hácoš**, -e, m. Hartmannův roztok viz též hároš, hartmann; 7.3.3, 9.5; BP

**háčko**, -a, s. hematologické oddělení; 7.3.2, 9.3

**hadice**, -e, ž. viz céva, 7.4.1, 9.1; BP

**hadice**, -e, ž. ventilační okruh; 7.4.1, 9.1

**hadička**, -y, ž. viz céva; 7.4.1, 9.1; BP

**hákovat**, ned. provádět druhou asistenci u operace (držet rozvěráky); 7.3.1, 9.6; BP

**haksna**, -y, ž. dolní končetina; 7.4.4, 9.7

**halák**, -u, m. Halotan; 7.3.2, 9.5

**halouš**, -e, m. Haloperidol (antipsychotikum); 7.3.2, 9.5

**haloušek**, -u, m. deminutivum předchozího hesla

**hápat**, ned. těžce chodit; 7.4.1, 9.8; AD

**hároš**, -e, m. viz hácoš; 7.3.3, 9.5; BP

**hartmann**, -a, m. viz hácoš; 7.4.2, 9.5; BP

**havran**, -a, m. patolog viz též hrobka, mrtvolog, pařáč, pařák, pitvák, pitval, pitvař, pitvatel, rakolog, řezník, Slavíček, šťoural; 7.4.1, 9.2; BP

**hematolka**, -y, ž. hematologie (oddělení); 7.3.2, 9.3; BP

**hemka**, -y, ž. viz hematolka; 7.3.2, 9.3

**hemoška**, -y, ž. odběr krve na hemokultury; 7.3.3, 9.6

**hepka**, -y, ž. hepatitida; 7.3.2, 9.4; BP

**hicovat**, ned. mít vysokou horečku; 7.4.1, 9.8

**histola**, -y, ž. histologie; 7.3.2, 9.6

**histolka**, -y, ž. deminutivum předchozího hesla; 7.3.2, 9.6; BP

**hnoják**, -u, m. absces, hnisavý proces; 7.3.1, 9.4; AD; expr.

**hodinovka**, -y, ž. hodinová diuréza; 7.3.1, 7.3.5, 9.9

**hokejka**, -y, ž. L spojka ventilačního okruhu; 7.4.1, 9.1

**holubička**, -y, ž. neobratná sestra, 7.4.1, 9.2

**houser**, -a, m. choroba pohybového ústrojí; 7.4.1, 9.4; BP

**hraničář**, -e, m. pacient s hraniční poruchou (užíváno v psychiatrii); 7.3.1, 9.2

**hrazdička**, -y, ž. úchytka na lůžku pro méně pohyblivé; 7.4.1, 9.1; BP

**hrobka**, -y, ž. viz havran; 7.4.2, 9.2; BP

**hrot**, -u, m. jehla, 7.4.1, 9.1; BP

**hrz**, -u, m. Hartmann-Ringerův roztok; 7.3.2, 9.5; VT

**humáč**, -e, m. humanitní základy lékařství (slang mediků); 7.3.2, 9.3

**humus**, -u, m. interní oddělení viz též interna; 7.4.2, 9.3; BP

**hydrouš**, -e, m. pacient s hydrocefalem; 7.3.1, 9.2

**hysterka**, -y, ž. hysterektomie, operativní odstranění dělohy; 7.3.1, 9.6; BP

CH

**cháron**, -a, m. lékař/koroner (ZZS); 7.4.2, 9.2

**chcačka**, -y, ž. viz džbán, 7.4.2, 9.1; BP

**chcankoše**, -ů, m. viz džbán; 7.4.2, 9.1; BP

**chcavec**, -e, m. viz džbán; 7.4.2, 9.1; BP

**chemikárna**, -y, ž. laboratoř viz též labka, labna, labina; 7.3.1, 9.3; BP

**chirča**, -i, ž. chirurgické oddělení; 7.3.2, 9.3; BP

**chobot**, -u, m. nasogastrická sonda; 7.4.1, 9.1; BP

**chobot**, -u, m. vyhřezlý orgán (stomie, konečník); 7.4.1, 9.7

**chod'áci**, -ů, m. pokoj se soběstačnými pacienty; 7.4.2, 9.9; BP

**chocholouš**, -e, m. cholesterol; 7.3.3, 9.9; AD

**chopňák**, -a, m. pacient s diagnózou CHOPN; 7.3.1, 9.2

**chorák**, -u, m. chorobopis; 7.3.2, 9.1

**chord'ák**, -u, m. viz též chorák, chorobáč, chorobák, noty, papíry; 7.3.3, 9.1; BP

**chorobáč**, -e, m. viz chorák; 7.3.2, 9.1; BP

**chorobák**, -u, m. viz chorák; 7.3.2, 9.1; BP

**chroňák**, -a, m. pacient s dlouhodobým onemocněním; 7.3.1, 9.1

## I

**ibáč**, -e, m. ibalgin; 7.3.2, 9.5; BP

**infekce**, -e, ž. infekční oddělení; 7.4.2; 7.3.5, 9.3

**infuzák**, -u, m. infuzní roztok; 7.3.1, 7.3.5, 9.5; BP

**intenzivka**, -y, ž. jednotka intenzivní péče viz též jipina, jipkovna, jipna, jupík; 7.3.1, 9.3; BP

**interna**, -y, ž. viz humus; 7.3.1, 9.3 ; BP

**intramuskulárka**, -y, ž. nitrosvalová injekce; 7.3.1, 7.3.5, 9.6; BP

**intravenóзка**, -y, ž. nitrožilní injekce; 7.3.1, 7.3.5, 9.6; BP

**inzulínka**, -y, ž. inzulinová jehla; 7.3.1, 7.3.5, 9.1; BP

**ívěčka**, -ek, s. intravenózní léky; 7.3.2, 9.5; BP

**izo**, -a. s.; izofluran; 7.3.2, 9.5

**izotopy**, -ů, m. oddělení nukleární medicíny; 7.4.2, 9.3; BP

## J

**jáchym**, -a, m. myčka na podložní mísy; 7.4.5, 9.1

**jaterky**, -ek, m. jaterní testy; 7.3.1, 7.3.5, 9.6; BP

**je náš**, komentář anesteziologa po úspěšné anestezii; 7.4.1, 9.9

**jednička (podobně dvojka, trojka)**, -y, ž. ruptura perinea stupně 1; 7.4.2, 9.4

**jednorázovka**, -y, ž. jednorázová podložka; 7.3.1, 7.3.5, 9.1; BP

**jícňák**, -u, m. jícnové varixy; 7.3.1, 9.4

**jipina**, -y, ž. viz intenzivka; 7.3.2, 9.3; BP

**jipkovna**, -y, ž. viz intenzivka; 7.3.2, 9.3; BP

**jipna**, -y, ž. viz intenzivka; 7.3.2, 9.3; BP

**jipovka**, -y, ž. sestra pracující na oddělení JIP; 7.3.1, 9.2

**jogurtáky**, -ů, m. velmi silné brýle (skla připomínají dno lahve od jogurtu); 7.4.1, 9.1; BP

**jugulára**, -y, ž. arteria jugularis; 7.3.1, 7.3.5, 9.7

**jupík**, -u, m. viz intenzivka; 7.3.3, 9.3; BP

## K

**káclo**, -a, s. KCL (chlorid draselný); 7.3.3, 9.5

**kačer**, -a, m. koš na prádlo; 7.4.1, 9.1; BP

**kachna**, -y, ž. výhřez meziobratlové ploténky; 7.4.2, 9.4

**kajzr**, -a, m. císařský řez; 7.4.2, 9.6; BP

**kakáč**, -e, m. viz disco; 7.4.1, 9.1; BP

**kalciovka**, -y, ž. calcium pantothenicum; 7.3.1, 7.3.5, 9.5

**kalíšek**, -u, m. malá lékovka; 7.4.1, 9.1

**kalhoty**, -0, ž. náplast na přelepení flexily; 7.4.1, 9.1; BP

**kapajda**, -y, ž. infuze; 7.4.1, 9.1

**kapat**, ned. stav kdy je pacientovi aplikována infuze; 7.4.1, 9.8

**kapavka**, -y, ž. označení pro infuzi místo kapačky; 7.3.3, 9.1; AD

**kápěčko**, -a, s. poloha koncem pánevním; 7.3.2, 9.8; BP

**karbo**, -a, s. živočišné uhlí Carbosorb; 7.3.2, 9.5

**kára**, -y, ž. viz fofrkola; 7.4.1, 9.1; BP

**karas**, -e, m. rakovina; 7.3.3, 9.4; AD

**kardio**, -a, s. kardiologie; 7.3.2, 9.3

**karpál**, -u, m. vyšetření karpálního tunelu; 7.3.1, 9.6; BP

**kašláci**, -ů, m. viz decháci; 7.4.2, 9.2; BP

**kašpar**, -a, m. přední mikrodissektomie dle caspar; 7.4.2, 9.6

**kát'a**, -i, ž. katarakta, šedý zákal; 7.3.3, 9.4; VT

**kaťák**, -u, m. catapresan; 7.3.2, 9.5

**kaťata**, pl. tantum; inkontinenční pomůcky; 7.4.1, 9.1

**kaťoš**, -e, m. permanentní močový katetr; 7.3.1, 7.3.5, 9.1

**kazizub**, -a, m. viz dent'ák; 7.3.4, 9.2; expr.; BP

**kiwi**, -i, s. vakuumextrakce (porod za pomoci podtlaku), 7.4.1, 9.6; BP

**klacky**, -ů, m. viz fofrklacky; 7.4.1, 9.1; expr.; BP

**klec**, -e, ž. síťové lůžko, 7.4.1, 9.1

**klempíř**, -e, m. ortoped; 7.4.2, 9.2

**klíš'ovka**, -y, ž. klíš'ová encefalitida; 7.3.1, 7.3.5, 9.4; BP

**kobka**, -y, ž. terapeutická izolace; 7.4.1, 9.3; BP

**kojenci**, -ů, m. kojenecké odd., viz též kojenecké; 7.4.2, 9.3; BP

**kojenecké**, - adj., s. viz kojenci; 7.3.1, 7.3.5, 9.3; BP

**kojoši**, -ů, m. oddělení kojenců a batolat; 7.3.3, 9.3

**koktejl**, -u, m. infuzní roztok, lék podávaný v infuzi; 7.4.1, 9.5; BP

**koksák**, -a, m. pacient, který chronicky vyžaduje intenzivní péči; 7.4.5, 9.2

**kolečko**, -a, s. gravidometr, 7.4.1, 9.1; BP

**koleska**, -y, ž. Collesova fraktura; 7.3.1, 7.3.5, 9.4; BP

**kolík**, -u, m. intubace dle Cola; 7.3.1, 9.6

**koloidy**, -ů, m. koloidní roztoky; 7.4.2, 9.5

**kondom**, -u, m. návleky na vyšetřovací sondu; 7.4.1, 9.1

**koronárka**, -y, ž. koronární jednotka, 7.3.1, 7.3.5, 9.3; BP

**koza**, -y, ž. vyšetřovací křeslo, 7.4.1, 9.1

**kozlinda**, -y, ž. staniční sestra viz též stáňa, standa, stanice, sluha bosse, šéf; 7.4.2, 9.2; expr.; BP

**kožárna**, -y, ž. dermatologie, oddělení kožního lékařství, viz též kůže; 7.3.1, 7.3.5, 9.3; BP

**krabice**, -e, ž. sběrný močový sáček na měření hodinové diurézy; 7.4.1, 9.1

**krček**, -u, m. pacient se zlomeninou krčku; 7.4.2, 9.2; BP

**krev**, -e, ž. transfúze; 7.4.2, 9.1

**krevňák**, -u, m. krevní obraz viz též krvák; 7.3.1, 7.3.2, 9.6; BP

**kriplkára**, -y, ž. viz fofrkola; 7.3.4, 9.1; BP

**krk**, -u, m. vrapová spojka, 7.4.1, 9.1

**krónovka**, -y, ž. Crohnova choroba; 7.3.1, 7.3.5, 9.4; BP

**krvák**, -u, m. viz krevňák; 7.3.1, 7.3.5, 9.6; BP

**krystaly**, -ů, m. krystaloidní roztoky; 7.4.2, 9.5

**křídélko**, a, s. kanyla na odebírání krve; 7.4.1, 9.1; BP

**křečák**, -u, m. varix; 7.3.1, 9.4; BP



**křečovát**, ned. mít křeče; 7.3.1, 9.8; BP

**křížák**, -u, m. test kompatibility krve (křížový test); 7.3.1, 7.3.5, 9.6

**kulich**, -a, m. protekční pacient; 7.4.5, 9.2

**kurvinky**, -ek, ž. krvinky; 7.3.3, 9.7; expr.; AD

**kuřárna**, -y, ž. sestreský pokoj viz též zašíváčka; 7.4.2, 9.9; BP

**kůže**, -e, ž. viz kožárna; 7.4.2, 9.3; BP

**kvokat**, ned. stav náhlého raptu nebo agrese; 7.4.1, 9.8

**kysat**, ned. hnisat; 7.4.2, 9.4; VT

L

**labka**, -y, ž. viz chemikárna; 7.3.2, 9.3; BP

**labna**, -y, ž. viz chemikárna; 7.3.2, 9.3; BP

**labina**, -y, ž. viz chemikárna, 7.3.2, 9.3

**lahváč**, -e, m. LAVH (laparoskopicky asistovaná vaginální hysterektomie); 7.3.3, 9.6; BP

**laktačka**, -y, ž. laktační psychóza; 7.3.1, 7.3.5, 9.8; BP

**lapiduch**, -a, m. zast. sanitář; 7.4.2, 9.2; BP

**laryngeálka**, -y, ž. laryngeální maska; 7.3.1, 7.3.5, 9.1

**léčprevák**, -a, m. náměstek ředitele pro léčebně-preventivní péči; 7.3.2, 9.2; VT

**ledvina**, -y, ž. viz emitka; 7.4.1, 9.1; BP

**ledvina**, -y, ž. oddělení hemodialýzy; 7.4.2, 9.3, BP

**ledvinář**, -e, m. pacient trpící chorobou ledvin; 7.3.1, 9.2; BP

**lego**, -a, s. pacient po polytraumatu (mnohočetný úraz), viz též puzzle; 7.4.1, 9.2; BP

**lejt**, ned. silně krvácet, viz též lejt jako Dunaj; 7.4.1, 9.8; BP

**lejt jako Dunaj**, ned. silné krvácení, viz lejt; 7.4.1, 9.8; AD

**lékovka**, -y, ž. dózička na léky; 7.3.1, 9.1; BP

**lema**, -y, ž. viz též elemka; 7.3.3, 9.1

**lexáč**, -e, m. Lexaurin viz též růžovej slon; 7.3.2, 9.5

**lineár**, -u, m. lineární dávkovač; 7.3.2, 7.3.5, 9.1

**lineomatka**, -y, ž. lineární injektomat; 7.3.1, 7.3.5, 9.1; BP

**lítat**, ned. být neklidný; 7.4.1, 9.8

**lokál**, -u, m. místní znečitlivění; 7.3.1, 9.6; BP

**lopatka**, -y, ž. nádoba na moč; 7.4.1, 9.1; BP

**lumbál**, -u, m. lumbální znečitlivění; 7.3.1, 9.6; BP

**lumbat**, ned. provádět lumbální punkci; 7.3.1, 9.6

**lumbnout**, dok. provést lumbální punkci; 7.3.1, 9.6; BP

M

**máňa**, -i, ž. mánie; 7.3.2, 9.4

**magilky**, pl. tantum; Magillovy kleště (tzn. intubační nebo též zaváděcí kleště); 7.4.2, 9.1

**magneták**, -u, m. nukleární magnetická rezonance; 7.3.1, 7.3.5, 9.6; AD

**makáč**, -e, m. viz Filip; 7.3.1, 9.2; expr.; BP

**malý týden**, rodička v malém týdnu těhotenství (nedonošené těhotenství); 7.4.2, 9.2

**mandlektomie**, -e, ž. adenotomie, tonzilektomie (odstranění mandlí); 7.3.3, 9.6

**mastňák**, -u, m. mastný tyl; 7.3.1, 7.3.5, 9.1; AD

**mašina**, -y, ž. umělá plicní ventilace; 7.4.1, 9.1; BP

**mašle**, -í, ž. nitroděložní antikoncepční prostředky; 7.4.1, 9.9; BP

**mateřák**, -u, m. mateřské mléko; 7.3.1, 7.3.5, 9.9

**melatom**, -u, m. viz céva; 7.4.2, 9.1; BP

**mentálka**, -y, ž. dětská mozková obrna; 7.3.1, 9.4; BP

**mentálka**, -y, ž. mentální anorexie; 7.3.1, 9.4

**metabolka**, -y, ž. metabolická JIP, 7.3.2, 9.3

**methyl**, -u, m. methylergometrin (léčivo podávané intravenózně); 7.3.2, 9.5; BP

**metroš**, -e, m. Metrodinazol; 7.3.2, 9.5

**mikračka**, -y, ž. mikrobiologie; 7.3.2, 9.3; BP

**mikrák**, -u, m. mikroskop; 7.3.2, 9.1; BP

**mimóza**, -y, ž. dezorientace; 7.4.2, 9.8

**mísa**, -y, ž. nádoba na stolici, moč (pacienti do ní vykonávají potřebu); 7.4.1, 9.1; BP

**mišák**, -a, m. missed abortus (potrat); 7.3.3, 9.4; BP

**mít armíra**, ned. mít vyvléknutou jehlu; 7.4.2, 9.9; AD

**mít cukatúru**, ned. mít křeče; 7.4.2, 9.8, VT

**mít „ho“ tam**, ned. infarkt myokardu; 7.4.2, 9.4

**mlíko**, -a, s. propofol (nitrožilně podávané hypnotikum bílé barvy); 7.4.1, 9.5

**mlíčárna**, -y, ž. přípravná kojenecké stravy viz též mlíčka; 7.4.2, 9.3

**mlíčka**, -ek, s. viz mlíčárna; 7.4.2, 9.3

**mobidik**, -a, m. obézní pacient; 7.4.1, 9.2

**močák**, -u, m. močový měchýř, 7.3.1, 7.3.5, 9.7; BP

**močák**, -u, m. onemocnění močového měchýře; 7.4.2, 9.4

**močař**, -e, m. viz čuro; 7.3.1, 9.2; BP

**močka**, -y, ž. viz džbán; 7.3.1, 9.1; BP

**močka**, -y, ž. vyšetření moč+ sedimentace; 7.3.1, 9.6; BP

**móčko**, -a, m. morfium; 7.3.3, 9.5

**močovka**, -y, ž. viz džbán; 7.3.1, 9.1; BP

**močovka**, -y, ž. zánět močových cest, 7.3.1, 9.4

**modrák**, -a, m. viz Filip; 7.3.1, 9.2; název vznikl dle barvy uniformy

**modrásek**, -a, m. viz Filip; 7.4.1, 9.2; BP

**modrej**, adj. exitus; 7.4.1, 9.8

**modřiňák**, -a, m. viz Filip; 7.3.1, 9.2; BP

**mongol**, -a, m. postižený Dawnovým syndromem; 7.4.1, 9.2, expr.; BP

**mongolík**, -a, m. deminutivum předchozího

**monitor**, -u, m. CTG přístroj (kardiotokografie); 7.4.2, 9.1

**móňo**, -a, s. monopolární elektrokauter, 7.3.1, 7.3.5, 9.1

**moroň**, -e, m. pacient romského etnika; 7.4.2, 9.2; expr.

**motýlek**, -a, m. jehla na nabírání krve; 7.4.1, 9.1; BP

**mozkodlab**, -a, m. neurochirurg; 7.4.2, 9.2

**mozkomor**, -a, m. viz též mozkodlab; 7.4.2, 9.2

**mrtvička**, -y, ž. mozková příhoda; 7.3.1, 9.4

**mrtvolog**, -a, m. viz havran; 7.4.2, 9.2; BP

**mřížky**, pl. tantum; převazový materiál (lalugenové mřížky); 7.4.1, 9.1

**muskulárka**, -y, ž. nitrosvalová injekce; 7.3.1, 7.3.5, 9.6; BP

## N

**náclo**, -a, s. NaCl (chlorid sodný); 7.3.3, 9.5

**na štítě/štítu** -u, m. „štít“ při RTG vyšetření (skiaskopie); 7.4.1, 9.6; BP

**nabrat sedimentku**, dok. provést odběr krve na sedimentaci; 7.4.1, 9.6; BP

**náhrdelník**, -u, m. visačka na krk pro zesnulého; 7.4.1, 9.1

**náhubek**, -u, m. dýchací maska; 7.4.1, 9.1; BP

**nanuk**, -a, m. dřívko k vyšetření dutiny ústní a krku; 7.4.1, 9.1; BP

**natahovačky**, pl. tantum; pleny pro dospělé, 7.4.1, 9.1

**natažený**, adj. pacient s extenzí; 7.4.1, 9.2

**natočit srdce**; dok. provést vyšetření EKG; 7.4.1, 9.6

**navléknout prstýnek**, dok. měření saturace; 7.4.1, 9.6

**navrtaný**, adj. pacient po operaci subdurálního hematomu; 7.4.1, 9.2

**nedonoš**, -e, m. nedonošené dítě; 7.3.1, 9.2

**nefráci**, -ů, m. děti s onemocněním ledvin; 7.3.1, 9.2; BP

**nekonečný příběh**, pacient se silnými opakovanými průjmy; 7.4.2, 9.2

**Němec**, -e, m. viz alchajmr; 7.4.2, 9.4; BP

**nemocňák**, -a, m. pacient viz též pacoš, pacouš; 7.3.1, 9.2; expr.; BP

**neuro**, -a, s. neurologie, viz též neurola, neurolka; 7.3.2, 9.3; BP

**neurochíra**, -y, ž. neurochirurgie; 7.3.2, 9.3

**neurola**, -y, ž. viz neuro; 7.3.2, 9.3

**neurolka**, -y, ž. viz neuro; 7.3.2, 9.3; BP

**nivka**, -y, ž. neinvazivní ventilace; 7.3.1, 7.3.5, 9.1

**nohy**, -ou, ž. berle; 7.4.2, 9.1

**nor**, -a, m. noradrenalin viz též noráč, 7.3.2, 9.5

**noráč**, -e, m. viz nor; 7.3.2, 9.5; BP

**nortonka**, -y, ž. riziko vzniku dekubitů dle Nortonové; 7.4.2, 9.9

**noty**, -0, ž. viz chordák; 7.4.1, 9.1; BP

**novoš**, -e, m. novorozenec, 7.3.2, 9.2

O

**O<sub>2</sub>**, -0, s. kyslík viz též outůčko; 7.3.2, 9.5; BP

**oblbovačka**, -y, ž. premedikace; 7.4.2, 9.5; BP

**obvod'ák**, -a, m. obvodní lékař; 7.3.1, 7.3.5, 9.2; BP

**odběrák**, -u, m. odběrový vozík; 7.3.1, 7.3.5, 9.1; BP

**odběrovka**, -y, ž. odběrová jehla; 7.3.1, 7.3.5, 9.1

**odbouchnout**, dok. viz bacit; 7.4.1, 9.6; BP

**odhcávačka**, -y, ž. odsávačka; 7.3.3, 9.1; expr.; VT

**odpad'ák**, -u, m. viz emitka; 7.3.1, 9.1; BP

**odteklá voda**, rodička, které odtekla plodová voda; 7.4.2, 9.2

**oheska**, -y, ž. okresní hygienicko-epidemiologická stanice; 7.3.2, 9.3; BP

**ohmeda**, -y, ž. pulzní oxymetr (Ohmeda je značka); 7.4.2, 9.1

**okař**, -e, m. oční lékař viz též okoun, okulár, slepouš; 7.3.1, 9.2; BP

**okoun**, -a, m. viz okař; 7.4.1, 9.2; BP

**okulár**, -a, m. viz okař; 7.4.1, 9.2; BP

**ondulace**, -e, ž. EEG vyšetření; 7.4.1, 9.6; při vyšetření se na hlavu pacienta umístí helma, která připomíná kadeřnickou pomůcku; VT

**onkola**, -y, ž. hemato-onkologické oddělení; 7.3.2, 9.3

**orgán**, -u, m. viz emitka; 7.4.1, 9.1; BP

**ortopka**, -y, ž. ortopedie, 7.3.2, 9.3

**osobnost**, -i, ž. pacient s poruchou osobnosti; 7.4.2, 9.2

**ošetřovatelák**, -u, m. ošetřovatelský spis; 7.3.1, 7.3.5, 9.1

**oška**, -y, ž. ošetřovatelka; 7.3.2, 9.2; BP

**otorino**, -a, s. ORL oddělení; 7.3.2, 9.3; BP

**outůčko**, -a, s. viz O2; 7.3.3, 9.5; BP

**oxýk**, -u, m. oxytocin; 7.3.2, 9.5; BP

**oxylog**, -u, m. transportní ventilátor; 7.4.2, 9.1

**oživovačka**, -y, ž. viz anestezió ; 7.4.2, 9.3; BP

P

**paco(u)š**, -e, m. viz nemocňák; 7.3.2, 9.2; BP

**padavka**, -y, ž. viz epi; 7.4.2, 9.4; BP

**palcovka**, -y, ž. palcová žíla; 7.3.1, 7.3.5, 9.7

**pálení**, -í, s. elektrokauter (přístroj, který pracuje s vysokofrekvenčním elektrickým proudem), 7.4.2, 9.1

**pankoška**, -y, ž. pankreatitida; 7.3.2, 9.4

**papíry**, -ů, m. viz chordák; 7.4.1, 9.1; BP

**pásy**, -ů, m. viz též monitor, 7.4.2, 9.1

**para**, adv. paravenózně; 7.3.2, 9.9; BP

**parašutista**, -y, m. dítě po pádu; 7.4.2, 9.2

**pastelka**, -y, ž. horní končetina; 7.4.1, 9.7

**paťáč**, -e, m. viz havran; 7.3.2, 9.2; BP

**paťák**, -a, m. viz havran; 7.3.2, 9.2; BP

**patolka**, -y, ž. patologie; 7.3.2, 9.3; BP

**pečka**, -y, ž. pečovatelka; 7.3.2, 9.2

**pečko**, -a, s. náběr při příjmu; 7.3.2, 9.6; BP

**péemko**, -a, s. permanentní močový katetr; 7.3.2, 7.3.5, 9.1

**pékáčko**, -a, s. viz též péemko; 7.3.2, 7.3.5, 9.1

**pemprsky**, -ek, ž. pleny pro dospělé inkontinentní pacienty; 7.4.1, 9.1; BP

**peňáček**, -u, m. penicilin viz též peňák, peňouš; 7.3.2, 9.5; BP

**peňák**, -u, m. viz peňáček; 7.3.2, 9.5; BP

**peňouš**, -e, m. viz peňáček; 7.3.2, 9.5; BP

**Pepka**, -y, ž. zast. mrtvice; 7.4.1, 9.4; BP

**perforačka**, -y, ž. perforace (protržení, proděravění); 7.3.1, 9.4; BP

**periferka**, -y, ž. periferní žilní katetr; 7.3.1, 9.1; BP

**pětistovka**, -y, ž. nedonošenec o hmotnosti 500 g; 7.4.2, 9.2

**petrička**, -y, ž. Petriho miska; 7.3.1, 7.3.5, 9.1

**pěžetko**, -a, s. periferní žilní katetr; 7.3.2; 7.3.5, 9.1

**pičkovna**, -y, ž. gynekologické oddělení; 7.3.1, 9.3; BP

**pigáro**, -a, s. injekce; 7.4.1, 9.6

**píchnout záda**, dok. provést spinální anestezii; 7.4.1, 9.6

**pind'our**, -a, m. frenuloplastika (chirurgické prodloužení uzdičky na spodní straně žaludu penisu), 7.4.2, 9.6; BP

**pípák**, -u, m. pager; 7.4.2, 9.1

**pistole**, -e, ž. teploměr; 7.4.1, 9.1; BP

**pítvák**, -a, m. viz havran; 7.3.1, 9.2; BP

**pítval**, -a, m. viz havran; 7.3.1, 9.2; BP

**pítvař**, -e, m. viz havran; 7.3.1, 9.2; BP

**pítvateľ**, -e, m. viz havran; 7.3.1, 9.2; BP

**placatej**, adj. apaticky ležící pacient; 7.4.1, 9.2

**placka**, -y, ž. imobilní pacient; 7.4.1, 9.2

**plazmáč**, -e, m. p-lyte plasmový roztok, viz též plazmák; 7.3.1, 7.3.5, 9.5

**plazmák**, -u, m. viz plazmáč; 7.3.1, 7.3.5, 9.5

**plegouš**, -e, m. Plegomasin; 7.3.2, 9.5

**plesnivec**, -ce, m. nemocný s infekcí; 7.4.2, 9.2; BP

**plice**, pl. tantum; rezervoár k ventilačnímu okruhu; 7.4.2, 9.1

**plicní**, adj. plicní oddělení; 7.3.1, 7.3.5, 9.3; BP

**plicnice**, -e, ž. Swan-Ganzův katetr; 7.4.2, 9.1

**plodovka**, -y, ž. plodová voda; 7.3.1, 7.3.5, 9.7; BP

**pneu**, -0, ž. pneumonie, zápal plic, viz též pneumonka; 7.3.2, 9.4; BP

**pneumonka**, -y, ž. viz pneu; 7.3.1, 9.4; BP

**podávky**, -ek, ž. podávkové nástroje; 7.3.1, 7.3.5, 9.1; BP

**podávky**, -ek, ž. tamponové kleště; 7.3.1, 9.1

**podrůručník**, -a, m. viz Filip; 7.3.4, 9.2; expr.

**podříznot**, dok. provést tracheotomii; 7.4.1, 9.6

**pokrejt antibiotiky**, dok. léčit nemocného ATB; 7.4.1, 9.6; BP

**pomocník**, -a, m. viz Filip; 7.3.1, 9.2; BP

**popáleninka**, -y, ž. oddělení popálenin viz též spalka; 7.4.2, 9.3



**pradluška**, -y, ž. prادلena; 7.3.3, 9.2

**primča**, -i, m. primář; 7.3.2, 9.2; BP

**primča**, -i, f. primipara (prvorodička); 7.3.2, 9.2

**prodejchnout**, dok. rozdýchat pacienta viz též profunět; 7.4.1, 9.6; BP

**profunět nemocného**, dok. viz prodejchnout; 7.4.1, 9.6; expr.; VT

**provokačka**, -y, ž. umělé vyvolání porodu; 7.3.1, 9.6; AD

**průjmovat**, ned. mít průjem; 7.3.1, 9.8; BP

**přelitej**, adj. pacient, který dostal příliš mnoho infuzního roztoku; 7.4.1, 9.8; BP

**převazák**, -u, m. převazový vozík; 7.3.1, 7.3.5, 9.1; BP

**převozák**, -u, m. převozový monitor; 7.3.1, 7.3.5, 9.1

**převozák**, -a, m. lékař záchranné služby; 7.3.1, 9.2

**připravit sklíčko**, dok. připravit krevní nátěr k vyšetření krve; 7.3.1, 9.6; BP

**přispat pacienta**, dok. navodit lehkou narkózu; 7.4.2, 9.6; BP

**přišpendlit pacienta**, dok. nařídít režim na lůžku; 7.3.1, 9.6; VT

**psýcha**, -y, ž. psychiatrie viz též psychina, psychárna, psychuška, psyška; 7.3.2, 9.3; BP

**psychárna**, -y, ž. viz psýcha, 7.3.2, 9.3

**psychina**, -y, ž. viz psýcha; 7.3.2, 9.3; BP

**psychouš**, -e, m. psychotik; 7.3.2, 9.2; expr.; BP

**psychuška**, -y, ž. viz psýcha; 7.3.2, 9.3

**psyška**, -y, ž. viz psýcha; 7.3.3, 9.3; VT

**ptákolog**, -a, m. viz čuro; 7.4.1, 9.2; expr.; BP

**ptákoměr**, -u, m. falograf; 7.4.1, 9.1; expr.; AD

**půlička**, -y, ž. půlítko na léky; 7.3.1, 9.1

**pumpa**, -y, ž. srdeční onemocnění; 7.4.2, 9.4

**pulzák**, -u, m. pulzní oxymetr, 7.3.1, 7.3.5, 9.1; BP

**pupek**, -u, m. pupečník; 7.3.2, 9.7

**puzzle**, -í, ž. viz lego; 7.4.1, 9.2; BP

**pytel**, -e, m. močový sáček; 7.4.1, 9.1

**pytlíček**, -u, m. viz céva; 7.4.1, 9.1; BP

**pytlík**, -u, m. viz céva; 7.4.1, 9.1; BP

**pyžamo**, -a, s. viz též anděl; 7.4.1, 9.1

## R

**radiála**, -y, ž. arteria radialis; 7.3.1, 7.3.5, 9.7

**rajčák**, -u, m. rajský plyn; 7.3.1, 7.3.5, 9.5; BP

**rakolog**, -a, m. viz havran; 7.4.2, 9.2; BP

**rehabka**, -y, ž. rehabilitační oddělení; 7.3.1, 7.3.5, 9.3; BP

**rehabka**, -y, ž. rehabilitační pracovnice; 7.3.1, 7.3.5, 9.2

**reklin**, -a, m. morbus recklinghausen (kožní onemocnění); 7.4.2, 9.4

**rektálka**, -y, ž. rektální rourka; 7.3.1, 7.3.5, 9.1; BP

**rekto**, -a, s. rektoskopie; 7.3.2, 9.6; BP

**reska**, -y, ž. viz anestezió; 7.3.2, 9.3; BP

**respirák**, -a, m. pacient s respiračním onemocněním; 7.3.1, 9.2

**respirák**, -a, m. respirační pokoj; 7.3.1, 9.9

**resuscit'ák**, -u, m. resuscitační vozík; 7.3.1, 7.3.5, 9.1

**revizák**, -a, m. revizní lékař; 7.3.1, 7.3.5, 9.2; BP

**ringr**, -a, m. Ringerův infuzní roztok; 7.4.2, 9.5

**Robert**, -a, m. mrtvý plod čekající v lednici na pitvu; 7.4.1, 9.2; AD

**roháč**, -e, m. Rohypnol; 7.3.2, 9.5

**rohlík**, -u, m. polohovací válec; 7.4.1, 9.1; BP

**ropovod**, -u, m. viz céva; 7.4.1, 9.1; BP

**roura**, -y, ž. viz céva; 7.4.1, 9.1; BP

**roura**, -y, ž. endotracheální kanylá; 7.4.1, 9.1

**rourka**, -y, ž. viz céva; deminutivum předchozího

**rouření**, -í, s. intubace; 7.4.1, 9.6

**rozbitej**, adj. být vážně nemocen; 7.4.1, 9.8

**rumpálka**, -y, ž. lumbální punkce; 7.3.3, 9.6; VT

**růžáček**, -u, m. ibalgin, brufen; 7.4.1, 9.5

**růžovej slon**, viz lexáč; 7.4.5, 9.5

**růžovka**, -y, ž. růžová jehla určená pro ředění roztoků; 7.3.1, 9.1; BP

**rychlá**, adj. viz blikáčka; 7.4.1, 9.9; BP

**rychláci**, -ků, m. řidiči rychlé záchranné pomoci; 7.4.2, 9.2

Ř

**ředitelna**, -y, ž. laminární box pro ředění léků; 7.3.1, 9.1

**řezák**, -u, m. skalpel; 7.3.1, 9.1; BP

**řezané**, adj. poloviční mateřské mléko; 7.4.1, 9.9

**řezník**, -a, m. viz havran; 7.4.2, 9.2 ; BP

**řezník**, -a, m. chirurg; 7.4.1, 9.2

**řízek**, -a, m. viz Filip; 7.4.2, 9.1; expr.; BP

S

**sad'árna**, -y, ž. velmi bolestivý výkon; 7.3.1, 9.6; expr.; AD

**saník**, -a, m. viz Filip; 7.3.1, 9.2; expr.; BP

**sanitáre**, -0, m. viz Filip; 7.3.1, 9.2; BP

**santa**, -y, m. viz Filip; 7.3.1, 9.2; expr.; BP

**saturátka**, -a, s. čidlo pulzního oxymetru; 7.4.2, 9.1

**sekat**, ned. provádět císařský řez; 7.4.1, 9.6

**sekund'oška**, -y, ž. sekundipara (druhorodička); 7.3.2, 9.2

**sestrák**, -a, m. mužský protějšek zdravotní sestry; 7.3.1, 9.2; BP

**sešoupnout se**, dok. prudké zhoršení zdravotního stavu, viz též zhoupnout se; 7.4.1, 9.8; BP

**sevo**, -a, s. sevofluran; 7.3.2, 9.5

**sexse**, -e, ž. sekce; 7.3.3, 9.6; BP

**schis(z)ka**, -y, ž. schizofrenie, viz též schíza ; 7.3.2, 9.4; BP

**schíza**, -y, ž. viz schiska; 7.3.2, 9.4; BP

**schizouš**, -e, m. schizofrenik; 7.3.1, 9.2; BP

**sičák toxičák**, toxoalergický exanthem; 7.4.2, 9.4

**simplexní (pacient)**, adj. pacient s nízkou inteligencí; 7.4.2, 9.2

**sladkej**, adj. pacient s hyperglykemií; 7.4.1, 9.2

**Slavíček**, -ka, m. viz havran; 7.4.2, 9.2; BP

**slepák**, -u, m. appendix; 7.3.1, 7.3.5, 9.4; BP

**slepouš**, -e, m. viz okař; 7.4.2, 9.2, BP

**slinivka**, -y, ž. nemocný s pankreatitidou; 7.4.2, 9.2; BP

**sluha bosse**, viz kozlinda; 7.4.2, 9.2; BP

**sluha**, -y, m. zast. sanitář; 7.4.2, 9.2; BP

**smrkáčci**, -ků, m. pacienti s rýmou; 7.4.1, 9.2; BP

**smrt'ák**, -a, m. patolog; 7.3.1, 9.2; BP

**sociálka**, -y, ž. sociální pracovnice; 7.3.1, 7.3.5, 9.2

**solík**, -u, m. Solumedrol (protizánětlivý, antialergický přípravek); 7.3.2, 9.5

**spalka**, -y, ž. viz popáleninka; 7.4.2, 9.3

**specka**, -y, ž. specifická hmotnost moči; 7.3.1, 7.3.5, 9.6

**spinál**, -u, m. spinální anestezie; 7.3.1, 7.3.5, 9.6

**spirka**, -y, ž. spirometrie; 7.3.2, 9.6; BP

**srajdy**, průjmové onemocnění; 7.4.2, 9.4

**stáňa**, -i, ž. viz kozlinda; 7.3.3, 9.2; expr.; BP

**Standa**, -y, m. ST-analyzátor; 7.4.2, 9.1; BP

**standa**, -y, ž. viz kozlinda; 7.3.2, 9.2; BP

**stanice**, -e, ž. viz kozlinda; 7.3.1, 9.2; expr.; BP

**starej**, adj. primář nebo obecně nadřizený; 7.4.2, 9.2

**status**, -u, m. pacient ve stavu „status epilepticus“; 7.4.2, 9.8

**Stefany**, -y, ž. příliš aktivní a horlivá sestra; 7.4.2, 9.2

**sterilka**, -y, ž. sterilizace; 7.3.2, 9.6

**sternárka**, -y, ž. odběr kostní dřeně (sternární punkce); 7.3.1, 7.3.5, 9.6

**stíhačka**, -y, ž. viz blikačka; 7.4.2, 9.9; BP

**stolker**, -a, m. klient s nuceným dozorem; 7.4.2, 9.2

**stomik**, -a, m. pacient se stomií; 7.3.1, 9.2

**strabík**, -a, m. pacient, který šilhá (strabismus- šilhavost); 7.3.1, 9.2; BP

**strepták**, -u, m. streptomycin; 7.3.2, 9.5; BP

**střeva**, -0, s. hemikolektomie (chirurgické odstranění poloviny tlustého střeva), 7.4.2, 9.6; BP

**střeva**, -0, s. pacient s onemocněním střev či po operaci pro ileus; 7.4.2, 9.2

**stříhnout**, dok. provést epiziotomii (nástřih hráze); 7.4.1, 9.6

**stříkajda**, -y, ž. injekční stříkačka; 7.3.3, 9.1; BP

**sak**, -u, m. subarachnoidální krvácení; 7.3.2, 9.4; BP

**subkláva**, -y, ž. vena subclavia; 7.3.1, 7.3.5, 9.7

**subkutálka**, -y, ž. podkožní injekce; 7.3.1, 9.6; BP

**sušení**, -í, s. tampony při operaci; 7.4.2, 9.1; BP

**svinstvo**, -a, s. viz antáče; 7.4.1, 9.5; expr.; BP

**syfl**, -a/u, m. syfilis; 7.3.2, 9.4; expr.; BP

**synt'ák**, -u, m. Syntophillin (lék na astma a další dýchací potíže); 7.3.2, 9.5

Š

**šéf**, -a, m. viz kozlinda; 7.4.2, 9.2; BP

**šéfka**, -y, ž. viz boss; 7.4.2, 9.2; BP

**šéfová**, -é, ž. viz boss; 7.4.2, 9.2; BP

**šestinedělka**, -y, ž. pacientka, kterou považuje lékař za hloupou (neumí dělit šesti); 7.4.1, 9.2; AD

**šiška**, -y, ž. stolice, viz též trus; 7.4.1, 9.7; BP

**šití**, -í, s. materiál pro šití rány; 7.4.2, 9.1; BP

**šoky**, -ů, m. elektrokonvulzivní terapie; 7.4.2, 9.6

**špátle**, -e, ž. ústní lžička; 7.4.1, 9.1; BP

**špičatej**, adj. popis pacientova vzhledu před smrtí; 7.4.1, 9.8

**špičatka**, -y, ž. viz džbán; 7.4.1, 9.1; BP

**špína**, -y, ž. zast. infekční pokoj; 7.4.1, 9.9; BP

**špína**, -y, ž. septická chirurgie; 7.4.1, 9.3

**špinit**, ned. mít malý krvavý výtok; 7.4.1, 9.8; BP

**šprcka**, -y, ž. návleky na vyšetřovací sondu; 7.4.1, 9.1

**špulka**, -y, ž. nádobka na léky (lékovka); 7.4.1, 9.1

**šroubování**, -í, s. osteosyntéza; 7.4.1, 9.6; BP

**štamprle**, -e, ž. viz též špulka; 7.4.1, 9.1

**štěnice**, -e, ž. viz též stolker; 7.4.2, 9.2

**štípák**, -u, m. kostní kleště štípací; 7.3.1, 9.1

**štítko**, -y, ž. štítná žláza, viz též štítnice; 7.3.1, 7.3.5, 9.7

**štítnice**, -e, ž. viz štítka; 7.3.1, 7.3.5, 9.7

**šť'oural**, -a, m. viz havran; 7.3.1, 9.2; BP

**šunt**, -u, m. Ventrikuloperitoneální shunt (odvádí mok z mozkových komor); 7.3.3, 9.1

**šutry**, -ů, m. žlučnickové či ledvinové kameny; 7.4.1, 9.7; BP

**šváb**, -a, m. sterilní vatový tampon na výtěry; 7.4.1, 9.1; BP

**švéd**, -a, m. Luerovy kleště (štípací kleště na kosti); 7.4.5, 9.1

T

**taxi**, -0, s. rychlá záchranná služba; 7.4.1, 9.9

**taxikář**, -e, m. lékař záchranné služby; 7.4.2, 9.2

**téct**, ned. masivně krvácet; 7.4.1, 9.8

**těčko**, -a, s. Ayrovo T; 7.4.1, 7.3.5, 9.1

**tepka**, -y, ž. totální endoprotéza; 7.3.2, 9.6; BP

**teplotka**, -y, ž. teplotní tabulka; 7.3.1, 7.3.5, 9.1; BP

**teplouš**, -e, m. teploměr; 7.3.2, 9.1; expr.; BP

**tercka**, -y, ž. tercipara; 7.3.2, 9.2

**terminátor**, -a, m. terminální stadium nemoci; 7.4.2, 9.4; BP

**termínová**, adj. rodička s donošeným těhotenstvím; 7.4.2, 9.2

**thioš**, -e, m. Thiopental; 7.3.2, 9.5

**tia**, neskl. Tiapridal, viz též tyjáč; 7.3.2, 9.5

**tika**, -0, s. viz ant'áče; 7.3.2, 9.5; BP

**tlakáč**, -e, m. tlakoměr; 7.3.2, 9.1; BP

**tlumení**, -í, s. léky k analgosedaci; 7.4.2, 9.5

**topit**, ned. mít horečku; 7.4.1, 9.8; BP

**totálka**, -y, ž. operace, kdy se odstraňuje celý orgán, totální endoprotéza; 7.3.1, 9.6; BP

**tráčko**, -a, s. Tracrium; 7.3.2, 9.5

**trachča**, -i, ž. tracheostomie, viz též tráša; 7.3.2, 9.6

**trak**, -u, m. tracrium; 7.3.2, 9.5

**traktor**, -u, m. oscilační ventilátor; 7.4.1, 9.1

**transka**, -y, ž. transfuzní oddělení; 7.3.1, 7.3.5, 9.3; BP

**tráša**, -i, ž. tracheální kanyla; 7.3.1, 7.3.5, 9.1

**tráša**, -i, ž. viz trachča; 7.3.2, 9.6

**traumačka**, -y, ž. traumatologie; 7.3.2, 9.3; BP

**trepan**, -u, m. trepanobiopsie; 7.3.2, 9.6

**tripl**, -a, m. kapavka; 7.3.1, 9.4; AD

**trojboj**, -e, m. pacient trpící současně syfilisem, hepatitidou C a HIV; 7.4.2, 9.2

**trojboj**, -e, m. tři dvanáctihodinové směny za sebou; 7.4.2, 9.9

**trouba**, -y, ž. inkubátor; 7.4.1, 9.1; BP

**troska**, -y, ž. starý a těžce nemocný pacient s očekávanou nesnadnou anestezií; 7.4.1, 9.2

**trubka**, -y, ž. viz céva; 7.4.1, 9.1; BP

**trubka**, -y, ž. endotracheální kanyla, 7.4.1, 9.1

**trus**, -u, m. viz šiška; 7.4.1, 9.7; expr.; BP

**tubit**, ned. intubovat 7.3.1, 9.6

**tužkovitá stolice**, exkrement je tenký jako tužka (často u nádorových onemocnění tlustého střeva) adj. 7.4.1, 9.7; BP

**tyjáč**, -e, m. viz tia; 7.3.3, 9.5

**typan**, -a, m. viz Filip; 7.3.1, 9.2; BP

U

**UDOP**, -u, m. ultrazvukové ozvy plodu; 7.3.2, 9.6; BP

**uchošťour**, -u, m. vatová tyčinka; 7.3.4, 9.1; expr.; BP

**ujíždět**, ned. umírat; 7.4.1, 9.8; AD

**úklidovka**, -y, ž. úklidová místnost; 7.3.1, 7.3.5, 9.9; BP

**umělka**, -y, ž. umělá výživa; 7.3.1, 7.3.5, 9.5



**umrlčák**, -u, m. úmrtní list viz též úmrťák; 7.3.1, 7.3.5, 9.1; BP

**úmrťák**, -u, m. viz umrlčák; 7.3.1, 7.3.5, 9.1; BP

**uříznout**, dok. provést císařský řez; 7.4.1, 9.6

**uspávač**, e, m. lékař aro na sále; 7.3.1, 9.2; BP

**uspávačka**, -y, ž. viz anestezió; 7.4.2, 9.3; BP

**ušák**, -u, m. viz též uši; 7.4.1, 9.1

**ušář**, -e, m. otorinolaryngolog; 7.3.1, 9.2; BP

**uši**, -í, s. viz fondák; 7.4.1, 9.1; BP

**utřířit**, -e, m. viz Filip; 7.3.4, 9.2; expr.; BP

## V

**váček**, -u, m. parenterální výživa all in one; 7.4.1, 9.5

**vaginálka**, -y, ž. vaginální sonda k ultrazvuku; 7.3.1, 7.3.5, 9.1

**válec**, -ce, m. viz džbán; 7.4.1, 9.1; BP

**vápno**, -a, s. CaCo<sub>3</sub>/calcium; 7.4.1, 9.5

**vatra**, -y, ž. anesteziologická vatra; 7.3.1, 7.3.5, 9.1

**včelička**, -y, ž. injekce; 7.4.1, 9.6; BP

**véděčko**, -a, s. oddělení větších dětí; 7.3.2, 9.3

**vent'as**, -u, m. ventilátor; 7.3.2, 9.1

**ventík**, -u, m. viz též vent'as; 7.3.2, 9.1

**větrák**, -u, m. helikoptéra; 7.4.1, 9.9; BP

**vex**, -u, m. vakuum extrakce; 7.3.2, 9.6; postup při porodu, kdy se k vypuzení dítěte použije podtlak; BP

**vibrovať**, ned. mít zimmici; 7.4.1, 9.8

**virolka**, -y, ž. virologické vyšetření; 7.3.1, 7.3.5, 9.6

**višňák**, -u, m. Višňovského emulze; 7.3.1, 7.3.5, 9.5; BP

**vlákno**, -a, s. šicí materiál; 7.4.1, 9.1

**vlk**, -a, m. opruzenina; 7.4.1, 9.4; BP

**vočíčko**, -a, s. oční lékař; 7.4.2, 9.2

**voda**, -y, ž. fyziologický roztok; 7.4.1, 9.5

**vodníček**, -a, m. viz brčálňátko; 7.4.1, 9.2; AD

**vodovod**, -u, m. viz céva; 7.4.1, 9.1; BP

**vole**, -te, s. struma; 7.4.1, 9.7; BP

**vrapka**, -y, ž. vrapová hadice; 7.3.1, 7.3.5, 9.1

**vrchna**, -y, ž. viz boss; 7.3.1, 7.3.5, 9.2; expr.; BP

**vrchna**, -i, ž. viz boss; 7.3.1, 7.3.5, 9.2; expr.; BP

**vrchnice**, -ce, ž. viz boss; 7.3.1, 7.3.5, 9.2; expr.; BP

**vrchnost**, -ti, ž. viz boss, 7.4.1, 9.2; BP

**vrchol**, -u viz boss, 7.4.1, 9.2; BP

**vrtáč**, -e, m. viz denták; 7.3.1, 9.2; BP

**vrták**, -a, m. viz denták; 7.4.1, 9.2; BP

**vrtule**, -e, ž. helikoptéra; 7.4.1, 9.9; BP

**vředovka**, -y, ž. vředová choroba; 7.3.1, 7.3.5, 9.4; BP

**vyexovat**, dok. přerušit (vysadit lék); 7.3.1, 9.6; BP

**vyfotit**, dok. udělat RTG vyšetření; 7.4.1, 9.6

**vygastřit**, dok. provést gastrokopii (vyšetření); 7.3.1, 9.6; BP

**vychna**, -y, ž. viz boss; 7.4.1, 9.2, BP

**vykašlat narkózu**, stav, kdy pacient po operaci zvrací; 7.4.1, 9.8; BP

**vyklystýrovat**, dok. podat klyzma; 7.3.1, 9.6; AD

**vykrejt antibiotiky**, dok. viz pokrejt antibiotiky; 7.4.1, 9.6; BP

**vylitý**, adj. vykrváčený viz též vyteklý; 7.4.1, 9.8; BP

**vypsat sportku**, vyplnit porodní hlášení; 7.4.1, 9.6; BP

**vysavač**, -e, m. viz též cuc, 7.4.1, 9.1

**vysuchlej**, adj. dehydratovaný pacient; 7.4.1, 9.8

**vyteklý**, adj. viz vylitý; 7.4.1, 9.8; BP

## W

**wertheim**, -u, m. operace dle Wertheim- Meigse; 7.4.2, 9.6; BP

**Wilebrand**, -a, m. pacient s Wilebrandovou chorobou; 7.4.2, 9.6

## Z

**zádel**, -e, ž. sacrum (kříž); 7.4.1, 9.7

**zaflastrovat**, dok. zalepit náplastí; 7.3.1, 9.6; BP

**zaprskanej**, adj. dítě s respiračním onemocněním; 7.4.2, 9.8

**zaskákat si**, dok. nepřímá srdeční masáž; 7.4.1, 9.6

**zastavit se**, dok. mít srdeční zástavu; 7.3.1, 9.8; BP

**zašíváčka**, -y, ž. viz kužárna; 7.3.1, 9.9; expr.; BP

**záškrt**, -a, m. v soudním lékařství oběšenec; 7.4.1, 9.2; expr.; AD

**zaškrtnit pacienta**, dok. přiložit škrtidlo; 7.4.1, 9.6; BP

**zatahovat**, ned. stav před smrtí (specifické dýchání); 7.4.1, 9.8

**zátěžák**, -u, m. zátěžový test; 7.3.1, 7.3.5, 9.6; BP

**zavěsit na flašku**, podat infuzi; 7.4.1, 9.6; AD

**zbulit**, dok. patologická změna na žíle, vyboulení při prasknutí; 7.4.1, 9.8; VT

**zdravuška**, -y, ž. sestra žákyně; 7.3.1, 9.2

**zhoupnout se**, dok. viz sešoupnout se; 7.4.1, 9.8; BP

**zpajclej**, adj. utlumený léky; 7.4.5, 9.8

**zubák**, -a, m. viz denták; 7.3.1, 9.2; BP

**zubektomie**, -e, ž. sanace chrupu; 7.3.3, 9.6

**zvuk**, -u, m. ultrazvuk, 7.3.2, 9.6

**Ž**

**žabant**, -a, m. viz bažík; 7.3.3, 9.1; BP

**žádost o zázrak**, pacient je ve stavu, který nelze zvrátit nebo změnit; 7.4.2, 9.2

**Žaneta**, -y, ž. Janetova stříkačka; 7.4.2, 9.1; BP

**Žanetka**, -y, ž. deminutivum předchozího

**žebříček**, -u, m. pomůcka na lůžku pro méně pohyblivé; 7.4.1, 9.1; BP

**žíla**, -y, ž. periferní žilní katetr; 7.4.2, 9.1

**žirafa**, -y, ž. ultrazvukový nebulizátor; 7.4.1, 9.1

**žlučník**, u, m. pacient trpící chorobou žlučníku; 7.4.2, 9.2; BP

**žlut'ák**, -a, m. pacient s jaterní cirhózou (popř. hepatitidou); 7.4.1, 9.2; expr.; BP

**žlut'ásek**, -a, m. dítě s novorozeneckou žloutenkou; 7.4.1, 9.2; AD

## 14. Proces deslangizace v lékařském sociolektu

### 14.1 Pronikání sociolektismů do jiných útvarů národního jazyka

Na základě fakt zjištěných během výzkumu jsme považovali za nutné doplnit práci ještě krátkou zmínkou o pronikání medicínských slangových výrazů do jiných útvarů národního jazyka, zejména pak do obecné češtiny. Během analýzy sebraného jazykového materiálu jsme shledali, že celkem 71 lexikálních jednotek musíme vyřadit, ačkoliv je respondenti v dotaznících uváděli. V jednom případě se jednalo o interslangový výraz *bankomat* užívaný ve významu „automat na jídlo“, který jsme vyřadili úplně jako irelevantní pro náš výzkum. V dalším případě (*cukrovka*) se nejedná o výraz nespisovný, jak jsme si ověřili ve Slovníku spisovné češtiny, a proto jsme jej v rámci slovníku deslangizovaných výrazů rovněž neuváděli. V ostatních případech se jedná o výrazy, které sice původně měly platnost slangu, ale v posledních letech pronikají do komunikace širokého spektra mluvčích, tedy i těch, kteří nemají s profesním zdravotnickým prostředím žádnou spojitost. Tento proces pronikání sociolektismů do obecné češtiny můžeme označit jako deslangizaci původních sociolektismů.

Moderní lingvisté se shodují na tom, že národní jazyk je dynamický útvar, který podléhá neustálým vývojovým změnám. Nejinak je tomu v případě sociolektu. Jazyk ve své struktuře zachycuje a odráží měnící se lidskou společnost.

Důvodem, proč nezanedbatelné procento sociolektismů proniká do obecné češtiny, je skutečnost, že tematika zdraví a péče o ně je neoddelitelnou součástí lidského života. Většina lidí klade zdraví ve svém žebříčku hodnot na první místo. Zdraví také nepochybně patří k nejfrekventovanějším konverzačním tématům. Zdravotnictví je obor, se kterým každý z nás přijde mnohokrát za život do styku. Jedná se o prostředí, o němž si i laik dokáže učinit konkrétní představu.

### 14.2 Slovník deslangizovaných sociolektismů

Z důvodů, které jsme podrobně rozvedli v úvodní části kapitoly, jsme se rozhodli doplnit diplomovou práci o slovníček výrazů, které v průběhu vývoje ztratily platnost sociolektu a pronikly do obecné a hovorové češtiny.

**Stavba slovníkového hesla** je totožná se stavbou hesel u sociolektismů, ponechali jsme i třídění podle příslušnosti k jednotlivým sémantickým skupinám tak, jak nám dané výrazy respondenti uváděli. Příslušnost k nespisovnému útvaru národního jazyka je zde vyznačena zkratkou nespis.. Slovník tvoří celkem 69 výrazů. Hesla jsou řazena abecedně.

## Slovník

- achilovka**, -y, ž. Achillova šlacha; 7.3.1; 7.3.5, 9.7; BP, nespis.
- apend'our**, -a, m. appendix, viz též apendisk; 7.3.3, 9.7; BP, nespis.
- astmat'ák**, -u, m. astmatický záchvat; 7.3.1, 9.8, nespis.
- bažant**, -a, m. nádoba na moč viz též bažík, žabant; 7.4.1, 9.1; BP, nespis.
- bércák**, -u, m. bércový vřed; 7.3.1, 7.3.5, 9.5; BP, nespis.
- budík**, -u, m. kardiostimulátor; 7.4.1, 9.1, nespis.
- císař**, -e, m. císařský řez; 7.4.2, 9.6; BP, nespis.
- cukrář**, -e, m. diabetik; 7.3.1, 9.2; BP, nespis.
- cukrovkář**, -e, m. viz též cukrář; 7.3.1, 9.2, nespis.
- depka**, -y, ž. deprese; 7.3.2, 9.4; BP, nespis.
- důchod'ák**, -u, m. domov pro seniory; 7.3.1, 9.3; BP, nespis.
- eldéenka**, -y, ž. léčebna dlouhodobě nemocných; 7.3.2, 9.3; BP, nespis.
- fakultka**, -y, ž. fakultní nemocnice; 7.3.1, 7.3.5, 9.3; BP, nespis.
- fet'ák**, -a, m. pacient závislý na drogách, viz též fetka, fetman; 7.3.1, 9.2; BP, nespis.
- flastr**, -u, m. náplast; 7.4.1, 9.1; BP, nespis.
- fofrklacky**, -ů, m. francouzské hole viz též francky, klacky; 7.3.4, 9.1; expr., nespis.
- funebráci**, -ů, m. pohřební služba, 7.4.2, 9.2, nespis.
- gynda**, -y, ž. gynekologické oddělení viz též pičkovna; 7.3.1, 9.3; BP, nespis.
- haksna**, -y, ž. dolní končetina; 7.4.4, 9.7, nespis.
- havrani**, -ů, m. pracovníci pohřební služby; 7.4.1, 9.2; BP, nespis.
- hekárna**, -y, ž. místnost pro druhou dobu porodní; 7.4.2, 9.3; BP, nespis.
- hodit šavli**, dok. zvracet; 7.4.1, 9.8; expr.; BP, nespis.
- chíra**, -y, ž. chirurgické oddělení, chirurgie viz též chirča; 7.3.2, 9.3; BP, nespis.
- infekce**, -e, ž. infekční oddělení; 7.4.2; 7.3.5, 9.3, nespis.
- jipka**, -y, ž. viz intenzivka; 7.3.2, 9.3; BP, nespis.
- kapačka**, -y, ž. infuze; 7.4.1, 9.1; BP, nespis.
- kojeňák**, -u, m. kojenecký ústav; 7.3.1, 7.3.5, 9.3; BP, nespis.
- kožař**, -e, m. kožní lékař, dermatolog; 7.3.1, 7.3.5, 9.2; BP, nespis.
- krčář**, -e, m. lékař na ORL; 7.3.1, 7.3.5, 9.2; BP, nespis.
- laborka**, -y, ž. viz chemikárna; 7.3.2, 9.3; BP, nespis.
- lejno**, -a, s. stolice, viz též šiška, trus; 7.4.1, 9.7; expr.; BP, nespis.
- lékařák**, -u, m. lékařský pokoj; 7.3.1, 7.3.5, 9.9; BP, nespis.
- leukemik**, -a, m. pacient s leukémií; 7.3.1, 9.2, nespis.

**ležáci**, -ů, m. pokoj s imobilními pacienty; 7.4.2, 9.9; BP, nespis.

**ležák**, -a, m. imobilní pacient; 7.3.1, 9.2; BP, nespis.

**lumbálka**, -y, ž. lumbální punkce, viz též rumpálka; 7.3.1, 9.6; BP, nespis.

**mrtvička**, -y, ž. mozková příhoda; 7.3.1, 9.4, nespis.

**nabrat nemocného**, dok. provést odběr krve; 7.4.1, 9.6; BP, nespis.

**nemít akci**, ned. srdeční zástava; 7.3.1, 9.8; BP, nespis.

**nitrák**, -u, m. nitroglycerin; 7.3.2, 9.5, nespis.

**obvod'ák**, -a, m. obvodní lékař; 7.3.1, 7.3.5, 9.2; BP, nespis.

**očář**, -e, m. oční lékař, oftalmolog viz též okař, okoun, okulár, slepouš; 7.3.1, 7.3.5, 9.2; BP, nespis.

**odcházet**, ned. stav ohrožení života při operaci; 7.4.1, 9.8; BP, nespis.

**operák**, -u, m. operační sál; 7.3.1, 7.3.5, 9.9; BP, nespis.

**parkinson**, -a, m. Parkinsonova choroba; 7.4.2, 9.4; BP, nespis.

**pásák**, -u, m. pásový opar; 7.3.1, 7.3.5, 9.4; AD, nespis.

**patola**, -y, ž. patologie, 7.3.2, 9.3, nespis.

**plicář**, -e, m. plicní lékař; 7.3.1, 9.2; BP, nespis.

**pooperák**, -u, m. pooperační pokoj; 7.3.1, 7.3.5, 9.9; BP, nespis.

**prostatik**, -a, m. pacient s onemocněním prostaty; 7.3.1, 9.2; BP, nespis.

**rak**, -a, m. viz karas; 7.4.1, 9.4; BP, nespis.

**růže**, -e, ž. erysipel; 7.4.1, 9.4; BP, nespis.

**sálovka**, -y, ž. sestra na operačním sále (sálová sestra); 7.3.1, 7.3.5, 9.2; BP, nespis.

**sanit'ák**, -a, m. řidič sanitky; 7.3.1, 9.2; BP, nespis.

**sedimka**, -y, ž. odběr krve na sedimentaci; 7.3.2, 9.6, nespis.

**smrt'ák**, -u, m. smrtelná nehoda; 7.3.1, 9.9; expr.; BP, nespis.

**srdcař**, -e, m. kardiolog, pacient s onemocněním srdce; 7.3.1, 9.2; BP, nespis.

**šampuska**, -y, ž. viz džbán; 7.4.1, 9.1; BP, nespis.

**špitál**, -u, m. nemocnice; 7.4.1, 9.3; BP, nespis.

**špunt**, -u, m. viz čudlák; 7.4.1, 9.1; BP, nespis.

**tlakař**, -e, m. pacient s hypertenzí (vysoký krevní tlak); 7.3.1, 9.2, nespis.

**transfúzka**, -y, ž. transfúzní oddělení; 7.3.1, 7.3.5, 9.3; BP, nespis.

**tubera**, -y, ž. tuberkulóza; 7.3.2, 9.4; BP, nespis.

**vředař**, -e, m. pacient trpící vředovou chorobou; 7.3.1, 9.2; BP, nespis.

**výškrab**, -u, m. kyretáž; 7.4.1, 9.6; BP, nespis.

**závislák**, -a, m. pacient závislý na omamných látkách; 7.3.1, 9.2, nespis.

**závodník**, -a, m. závodní lékař; 7.3.1, 7.3.5, 9.2; BP, nespis.

**žákyňka**, -y, ž. zast. studentka střední zdravotnické školy na praxi; 7.3.1, 9.2; expr.; BP, nespis.

**žlučníkář**, -e, m. pacient trpící chorobou žlučníku; 7.3.1, 9.2; BP, nespis.



## 15. Závěr

Hlavním cílem diplomové práce bylo shromáždit dostatečné množství jazykového materiálu, na základě kterého bychom mohli zmapovat aktuální podobu současného sociolektu v lékařském prostředí. Výzkumem zdravotnického slangu se autorka zabývala již v bakalářském cyklu studia v rámci své bakalářské práce. Diplomová práce si klade za cíl rozšířit dosavadní sběr a podrobně popsat hlavní rysy slangu v medicínském prostředí.

Teoretická východiska práce jsou zaměřena na vymezení základních pojmů týkajících se sociolektů se zřetelem k jejich zakotvení v rámci stratifikace českého jazyka. Podrobněji jsme vymezili též funkční a stylovou diferenciaci slangu a blíže jsme se zaměřili na hledisko expresivity v rámci sociolektů. Teoretická část práce rovněž sumarizuje a hodnotí současný přístup lingvistů k bádání v oblasti slangu a argotu a uvádí přehled stěžejních prací, které byly na poli lingvistického vědeckého výzkumu dosud publikovány. V závěru teoretické části jsou prezentovány hlavní aspekty tvoření slangových pojmenování. Tyto poznatky jsou doplněny vytčením stěžejních specifik zdravotnického sociolektu a charakteristikou jeho uživatelů a prostředí, v němž se tyto jazykové jednotky uplatňují.

V rámci praktické části práce jsme se podrobně zabývali analýzou shromážděného jazykového materiálu. Výchozím údajem pro další analýzu je počet nasbíraných slangových jednotek. Jedná se celkem o 813 slangismů, z nichž část tvoří jazykový materiál shromážděný v rámci předchozího výzkumu, část tvoří výrazy excerpované z literatury a část výrazy sebrané během šetření v letech 2013 - 2014. Dosavadní sběr se podařilo obohatit celkem o 283 nových slangových pojmenování. Stěžejní metodou výzkumu bylo dotazníkové šetření realizované převážně ve Fakultní nemocnici v Plzni a mezi studenty středních, vyšších odborných a vysokých zdravotnických škol v Plzeňském kraji. Část materiálu se podařilo shromáždit prostřednictvím elektronického dotazníku šířeného prostřednictvím internetu. Spektrum respondentů je tak značně rozsáhlé a není tedy možné nasbírané sociolektismy zakotvit v rámci jednoho regionu.

Prvním krokem analýzy je roztřídění sociolektů ze sémantického hlediska do jednotlivých významových kategorií. Celkem bylo vymezeno devět sémantických skupin: pracovní pomůcky a nástroje, názvy osob, názvy zdravotnických oborů a zařízení, názvy nemocí a chorobných stavů, názvy léků a chemikálií, názvy vyšetření a úkonů, názvy pro orgány a části lidského těla, názvy pro stavy pacientů a jako poslední jsme samostatně vymezili skupinu pro názvy, které jsou pro svoji specifickou a jedinečnost obtížně

zařaditelné. Jazykový materiál jsme následně podrobili detailní analýze, jejímž výstupem jsou následující údaje: Nejpočetnější sémantickou skupinu tvoří názvy pro pracovní pomůcky a nástroje (celkem 209 výrazů, 25, 71 % nasbíraných slangismů), následují názvy osob (168 výrazů) a názvy označující vyšetření a úkony (114 výrazů), nejmenší zastoupení má skupina označující názvy orgánů a částí lidského těla (26 výrazů). Podrobný přehled zastoupení dalších sémantických skupin nabízí tabulka uvedená v rámci příslušné kapitoly.

Dalším krokem analýzy je klasifikace sociolektismů na základě způsobu jejich tvoření. Způsoby tvoření jsme diferencovali na transformační a transpoziční postupy tvoření slangových názvů. Po důkladném prozkoumání jednotlivých způsobů tvoření v rámci námi shromážděných jazykových dokladů, jsme dospěli k následujícímu závěru: Dominantním způsobem tvoření je derivace, která náleží ke způsobům slovotvorným. Tímto způsobem je utvořeno celkem 225 výrazů, což je z hlediska procentuálního zastoupení 27, 68 %. V rámci slovotvorných způsobů se dále s vysokou frekvencí uplatňuje abreviace – celkem 181 výrazů (22, 26 %). V malé míře se uplatňuje rovněž překrucování (37 výrazů) a nejmenší zastoupení má z hlediska tvoření slov skládání (pouze 8 výrazů). Vysoká frekvence odvozování a zkracování ve spojení s velmi nízkým zastoupením kompozice jsou názorným dokladem toho, že častou motivací pro tvoření slangových názvů v lékařském prostředí je snaha docílit úsporného vyjadřování. Běžná lékařská terminologie tomuto požadavku nevyhovuje z důvodu častého přejímání odborných názvů z latiny či cizích jazyků a vysoké četnosti víceslovných pojmenování. Tyto závěry jsou doloženy rovněž faktem, že značnou část nasbíraného jazykového materiálu tvoří názvy univerbizované. Univerbizaci identifikujeme v devadesáti devíti případech, to znamená, že tvoří 12, 18 % slangových pojmenování.

Do jisté míry překvapivým zjištěním je, že z hlediska neslovotvorných postupů se v rámci zdravotnického sociolektu v hojné míře uplatňuje metaforizace (214 výrazů, tj. 26,32 % z celkového sběru) a metonymizace (137 výrazů, tj. 16, 85 %). Je třeba podotknout, že hranice mezi metaforickým a metonymickým tvořením je často velice těsná a bez důvěrné znalosti prostředí a kontextu užívání nelze příslušnost k těmto kategoriím určit zcela jednoznačně. Na základě rozhovoru s některými respondenty a bádání ve slovnících a odborné literatuře či na internetu se podařilo některé významy objasnit, přesto ale závěry analýzy neslovotvorných způsobů tvoření můžeme chápat spíše jako orientační a zčásti ovlivněné subjektivním vnímáním autorky. Výrazy tvořené na základě přenášení významu nejsou vždy motivovány tendencí k ekonomickému a zjednodušenému vyjadřování, ale často vznikají jako výsledek uplatňování humoru

a jazykové hry. Plní tak spíše funkci socializační a jejich prostřednictvím uživatelé sociolektu demonstrují svoji příslušnost k dané profesní skupině. Z tohoto hlediska můžeme chápat označení sociolekt jako nejuvýstižnější zastřešující pojem pro slang, profesní mluvu a argot – odráží v sobě totiž jeden ze signifikantních rysů této vrstvy jazyka, a tím je jeho úzká vazba na společenství, v rámci něhož je užíván. V rámci této skupiny tvoření jsme dále našli pouze jeden doklad přejímání z cizích jazyků (*fetman* – závislý na omamných látkách) a celkem deset okazionalismů, které nebylo možné vzhledem k jejich jedinečnosti a zanedbatelné frekvenci užití klasifikovat.

Samostatnou kapitolu jsme věnovali dokladům synonymie v lékařském sociolektu. Dospěli jsme ke zjištění, že medicínský sociolekt je bohatý na synonymická označení, identifikovali jsme několik synonymických řad, z nichž nejdelší tvoří šestnáct výrazů (jedná se o synonymická označení pro sanitáře).

Samostatný prostor jsme rovněž vymezili pro zhodnocení expresivity ve zdravotnickém slangu. Musíme bohužel konstatovat, že vzhledem k nízké ochotě respondentů uvádět doklady expresivních výrazů či hodnotit míru expresivity v jejich mluvě, jsou závěry do jisté míry subjektivní a jednoznačné jsou pouze v případě inherentních expresiv, u nichž je citový příznak patrný i bez znalosti kontextu (např. *alkáč* – alkoholik, *hnoják* – absces, *hodit šavli* – zvracet, *kurvinky* – krvinky, *lejno* – stolice, *odhcávačka* – odsávačka, *teplouš* – teploměr či *utřířit'* – sanitář). Lékařská mluva bezesporu disponuje celou řadou citově zabarvených výrazů, ovšem frekvenci a kontext jejich užití nelze bez dokonalé znalosti tohoto pracovního prostředí kvantifikovat.

Závěrem můžeme shrnout, že na základě analýzy shromážděného jazykového materiálu se nám podařilo potvrdit téměř všechny hypotézy definované v úvodní části práce, s výjimkou zhodnocení expresivity, které není dostatečně průkazné a hypotézy o četnosti výskytu přejatých názvů – ty tvoří pouze zanedbatelnou část shromážděných jazykových dokladů. Počet sebraných sociolektismů je však více než dostatečný k tomu, abychom na jeho základě mohli postihnout nejdůležitější rysy sociolektu užívaného ve zdravotnickém prostředí. Tato problematika dosud nebyla podrobně vědecky uchopena, z poslední doby je nám k dispozici pouze práce Doležala, kterou však nelze chápat jako práci lingvisticky zaměřenou, přestože znamená velký přínos pro jazykovědce, kteří by se chtěli tímto fenoménem dále zabývat. Množství jazykového materiálu, které se nám podařilo shromáždit je dokladem toho, že jazyk zdravotnických pracovníků je živým a dynamicky se rozvíjejícím útvarem a disponuje značným potenciálem pro případný další lingvistický výzkum.

## 16. Seznam použitých zdrojů

BACHMANNOVÁ, J. a kol. *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Lidové noviny, 2002. ISBN 80-7106-484-X.

ČECHOVÁ, M. a kol. *Současná česká stylistika*. Praha: ISV, 2003. ISBN 80-86642-00-3.

ČECHOVÁ, Marie. *Současná stylistika*. 1. vyd. Praha: Lidové noviny, 2008. ISBN 978-80-7106-961-4.

FILIPEC, J. a ČERMÁK, F. *Česká lexikologie*. 1. vyd. Praha: Academia, 1985.

GREPL, M. A KOL. *Příruční mluvnice češtiny*. 1. vyd. Praha: Lidové noviny, 1995. ISBN 80-7106-134-4.

HEJDUK, V. Čeština za mřížemi a dráty. *Naše řeč*. 1951, roč. 35.

HUBÁČEK, J. *Malý slovník českých slangů*. 1. vyd. Ostrava: Profil, 1988.

HUBÁČEK, J. *K metodologii zkoumání slangů*. In: *Sborník přednášek ze IV. konference o slangu a argotu v Plzni 9. - 12. února 1988*. 1988.

HUBÁČEK, J. *K onomaziologickým postupům ve slovní zásobě slangů*. In: *Sborník přednášek z II. konference o slangu a argotu v Plzni 23. - 26. září 1980*. Pedagogická fakulta ZČU, Plzeň, 1983.

CHLOUPEK, J. A KOL. *Stylistika češtiny*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991. ISBN 80-04-23302-3.

CHÝLOVÁ, H. *K expresivitě ve slangu*. In: *Sborník přednášek z 8. konference o slangu a argotu konané v Plzni ve dnech 26. - 27. února 2008*, Pedagogická fakulta ZČU, Plzeň, 2008. ISBN 978-80-7043-764-3.

JAKLOVÁ, A. *Slangy a interkulturní komunikace*. In: *Slovanské studie XIII - Studia Slavica XIII*, č. 245/2009. Eds. J. Raclavska – A. Wiczorek. Ostrava: FF OU, 2009.

JELENOVÁ, J. *Tvoření slov*. Pedagogická fakulta ZČU, Plzeň, 1992.

KLIMEŠ, L. *Komentovaný přehled výzkumu slangu v Československu, v České republice a ve Slovenské republice v letech 1920-1996*. 1. vyd. Pedagogická fakulta ZČU: Plzeň. ISBN 80-7043-217-9.

KOPEČNÝ, F. *K původu termínů slang, argot, hantýrka a žargon*. In: *Naše řeč*. 1981, roč. 64, č. 2.

MALIŠ, O. *Nauka o tvoření slov* In: *Současný český jazyk: Lexikologie*. Karolinum, Praha, 1999.

NEKVAPIL, J. *Některé sociolingvistické aspekty výzkumu slangu*. In: *Sborník přednášek ze 3. konference o slangu a argotu v Plzni 24.-27. ledna 1984*. Plzeň 1987.

*Sborník přednášek z 3. konference o slangu a argotu : v Plzni 24.-27. ledna 1984 / uspořádal Lumír Klimeš*. 1. vyd. Plzeň : Pedagogická fakulta, 1987.

*Sborník přednášek ze IV. konference o slangu a argotu*. PedF Plzeň, 1988.

*Sborník přednášek z VI. konference o slangu a argotu v Plzni 15.-16. září 1998*. 1. vyd. Plzeň: Pedagogická fakulta ZČU, 1998. ISBN 80-7043-230-0.

*Sborník přednášek z VII. konference o slangu a argotu v Plzni 24.-25. září 2003* 1. vyd. Plzeň : Západočeská univerzita, 2005. ISBN 80-7043-359-0.

*Sborník přednášek z 8. konference o slangu a argotu konané v Plzni ve dnech 26.-27. února 2008*. 1. vyd. Plzeň: Pedagogická fakulta ZČU, 2008. ISBN 978-80-7043-764-3.

SUK, J. *Několik slangových slovníků*. Praha: Inverze, 1993. ISBN 80-900632-9-2.

SUK, J. *O sbírání a studiu slangu v praxi*. 2. vyd. Praha: Karolinum, 1999. ISBN 80-7184-222-2.

SUK, J. Skupinová mluva a její výzkum In *Sborník přednášek z V. konference o slangu a argotu v Plzni 7. – 9. února 1995*, Pedagogická fakulta ZČU, Plzeň, 1995. ISBN 80-7043-181-4.

ŠMILAUER, V. *Nauka o českém jazyku*. 6. vyd. Praha: SPN, 1982.

TICHÁ, Z. *Lexikografické přístupy ke slangovému materiálu*. In *Sborník přednášek z VI. konference o slangu a argotu v Plzni 15. – 16. září 1998*, Pedagogická fakulta ZČU, Plzeň, 1998. ISBN 80-7043-230-0.

UHER, F. a H. KNESELOVÁ. *Nauka o tvoření slov*. Brno: PdF MU, 1999. ISBN 80-210-2183-7.

ZIMA, J. *Expresivita slova v současné češtině*. Praha: ČSAV, 1961.

## **17. Resumé**

The main aim of the thesis was to collect the adequate amount of language material and on the strength of that to describe the main developmental aspects of medical sociolect. The research was based on the survey research which was realized mostly in the University Hospital in Pilsen and via the survey published on the Internet. The collected language material was analysed from several points of view. The most important thing was to classify sociolects according to parts of speech and according to word formation.

All the collected sociolects were also classified according to their semantic features. Finally there were distinguished nine semantic groups. The thesis also deeply focused on the aspect of expressivity in the medical sociolect.

The thesis is divided into both a theoretical and a practical part. The theoretical part summarizes scientific knowledge related to the slang research and in the practical part there is detailed analysis of collected material including the vocabulary list of the collected words.

In the end of the thesis there were presented main results of the research.

## **18. Seznam příloh**

**Příloha č. 1** – Seznam zkratk

**Příloha č. 2** – Dotazník



## **Příloha č. 1 – Seznam zkratk**

AD – excerpováno z práce Antonína Doležala

adj. - adjektivum

BP – excerpováno z bakalářské práce

dok. – dokonavé sloveso

expr. – expresivní výraz

m. – substantivum rodu mužského (maskulinum)

ned. – nedokonavé sloveso

nispis. - nespisovné

s. – substantivum rodu středního (neutrum)

VT – excerpováno z práce Věry Těšínské

ž. – substantivum rodu ženského (femininum)

## Příloha č. 2 – Dotazník

### Dotazník – výzkum slangu ve zdravotnickém prostředí

Dobrý den, jmenuji se Marcela Havlíčková a jsem studentkou Pedagogické fakulty Západočeské univerzity v Plzni. Pro svoji diplomovou práci jsem si zvolila tematiku slangu v lékařském prostředí. V rámci svého výzkumu oslovuji odborníky ze zdravotnických profesí, kteří lékařské prostředí důvěrně znají a mohou mi tedy poskytnout cenný jazykový materiál. Do dotazníkového výzkumu mohou přispět i studenti lékařských fakult a zdravotnických oborů na středních, vyšších odborných a vysokých školách.

Mým úkolem je hledat specifická slůvka, přezdívky a zvláštní výrazy, které užívají lékaři, zdravotní sestry, ošetřovatelé, popř. studenti zdravotnických škol při své práci.

Cílem výzkumu není jakkoli parodovat lékařské prostředí či znevažovat odbornost respondentů, posláním výzkumu je zmapovat jazyková specifika lékařské mluvy.

**Dotazník poslouží výhradně jako podklad pro vypracování diplomové práce.**

**Děkuji Vám za čas, který věnujete vyplňování tohoto dotazníku.**

Pozn. Pro přesnější představu uvádím definici slangu, jak jej vymezuje Příruční mluvnice češtiny: *Slang je soubor slov a frází užívaných skupinou lidí spojených stejným zájmem, eventuálně též profesí.*

Např. místo glykemie výraz „glycka“, místo bércového vředu „bércák“

---

#### 1. Základní údaje

**a) jsem:** zaměstnanec/student

**b) pro ZAMĚSTNANCE – uveďte prosím obor, ve kterém pracujete (např. interní oddělení)**

---

**c) pro STUDENTY – uveďte prosím stupeň a zaměření studia (např. VOŠ – všeobecná sestra)**

---

## 2. Slang v lékařském prostředí

V této části dotazníku uvádím několik kategorií (např. pomůcky). Ke každé z nich prosím uveďte spisovné slovo a dále pak jeho ekvivalent, který užíváte při práci. Např. kategorie „pomůcky“: nádoba na moč – bažant, kategorie „choroby“: schizofrenie – schíza.

**a) pracovní pomůcky:** (emitní miska - emitka)

---

---

**b) názvy osob – lékařských pracovníků** (revizní lékař – revizák)

---

---

**c) názvy osob – pacientů** (pacient s diabetem - cukrovkář)

---

---

**d) názvy zdravotnických oborů a zařízení** (chirurgie – chíra)

---

---

**e) názvy nemocí a chorobných stavů** (bércový vřed – bércák)

---

---

**f) názvy léků a chemikálií** (fyziologický roztok – fýzák)

---

**g) názvy vyšetření a úkonů** (totální endoprotéza – totálka)

---

---

**h) názvy orgánů a částí lidského těla** (achillova šlacha – achilovka)

---

---

**i) názvy stavů pacientů** (např. silně krvácet – lejt)

---

---

**j) další výrazy, na které si vzpomenete a které nelze zařadit do žádné z nabízených kategorií: (uveďte prosím i spisovnou variantu slova)**

---

---

### **3. Citově zabarvená slova v lékařském prostředí**

Stejně jako v každé profesi i ve zdravotnictví používají odborníci slova citově zabarvená (zdrobněliny, eufemismy – např. zesnout místo umřít, slova hanlivá a vulgární)

**a) uveďte prosím zdrobněliny, které při práci používáte, nebo jste někdy použil/a:**

---

---

**b) vzpomenete si na výrok či výraz, který používáte, když se vám v práci něco podaří, když jste v dobrém emočním rozpoložení (musí se týkat přímo zdravotnické profese)?**

---

---

**c) vzpomenete si na jakékoli hanlivé označení určité situace, pacienta, choroby, které jste použil/a či zaslechl/a?**

---

---

**d) další citově zabarvená slova či přezdívky, které v práci používáte:**

---

---